

8
1912

d. Aug. 00 Kar

nr 2. Ed. v. h.

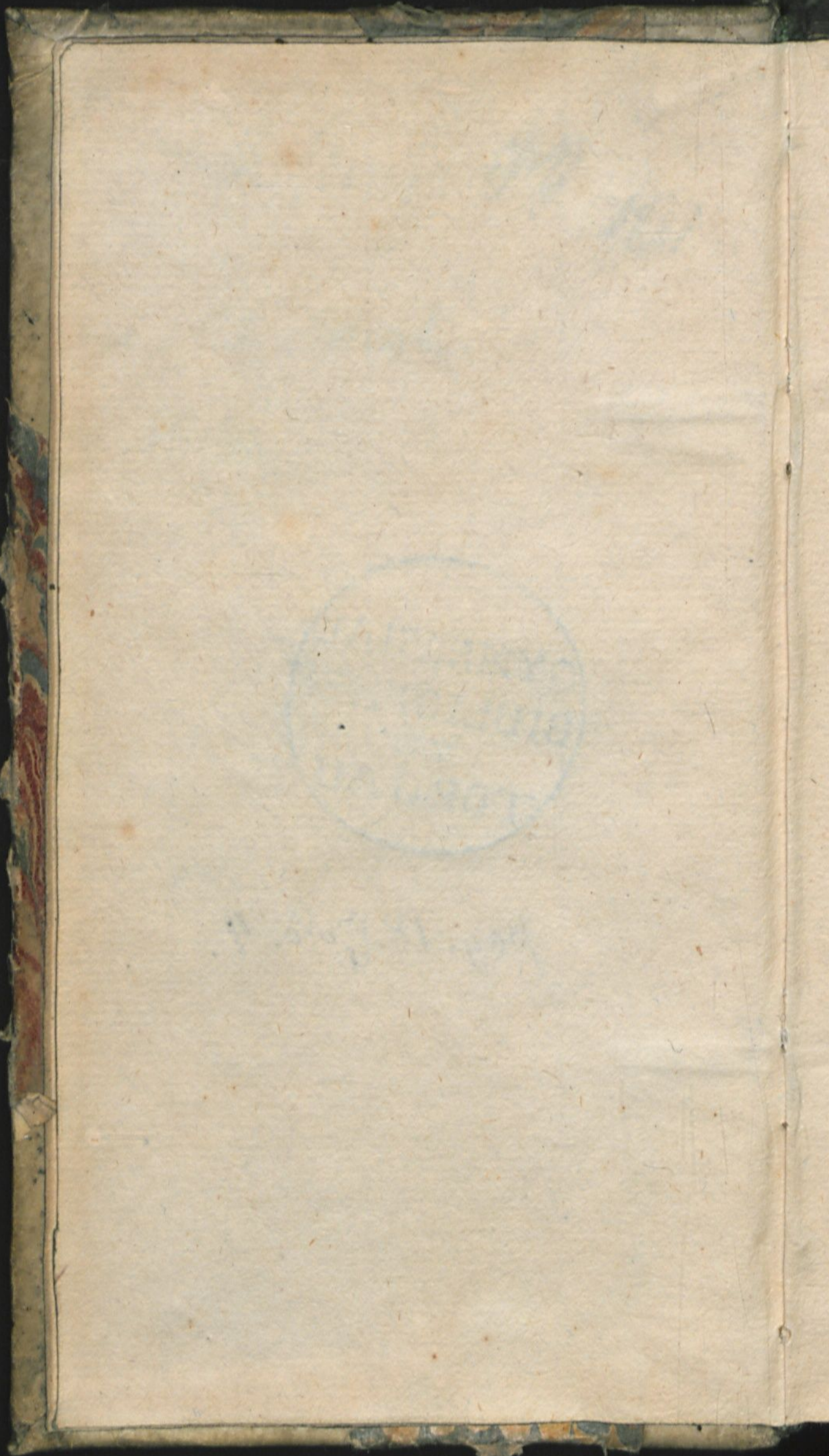
00 Gr.

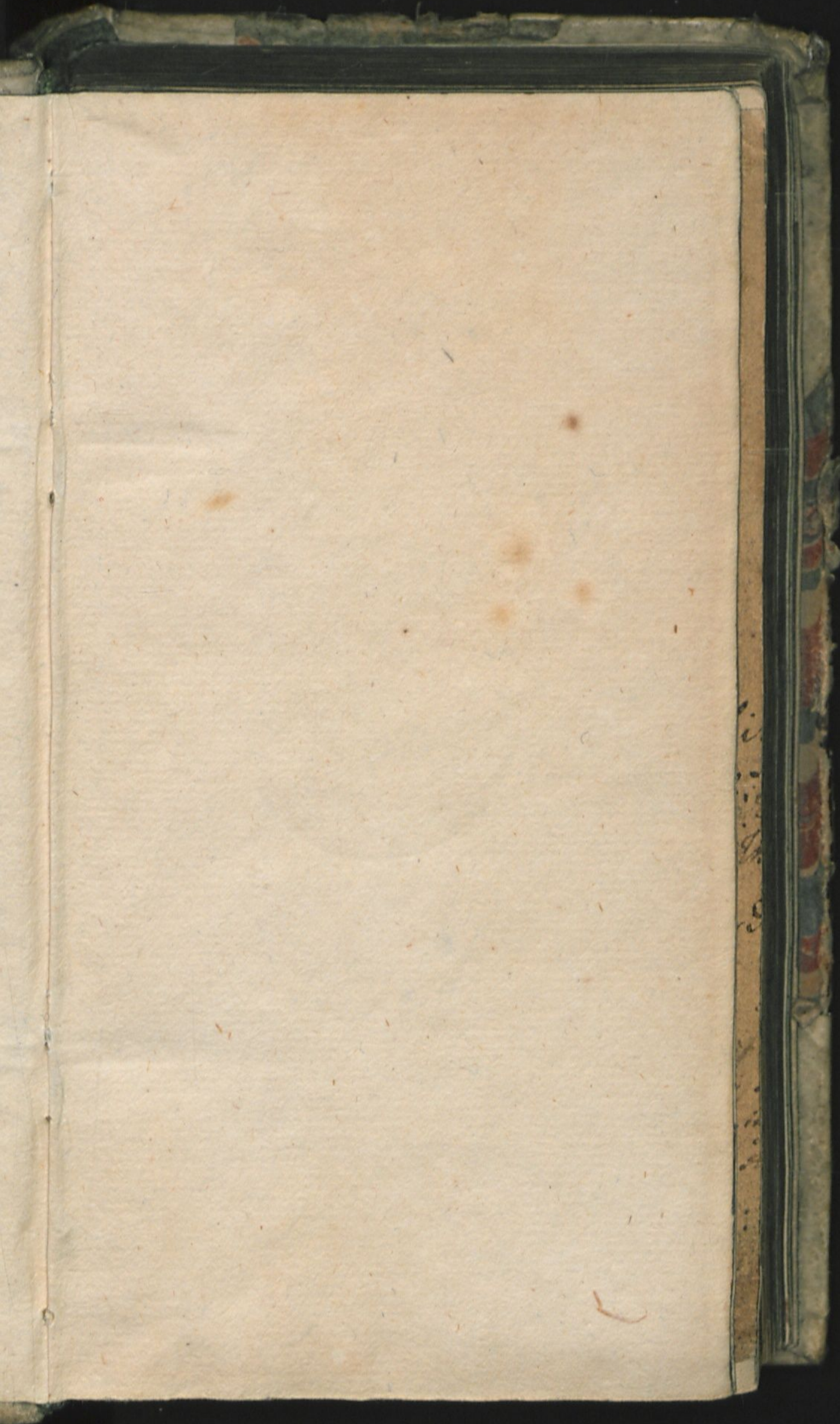

pag. 185, No: 4.

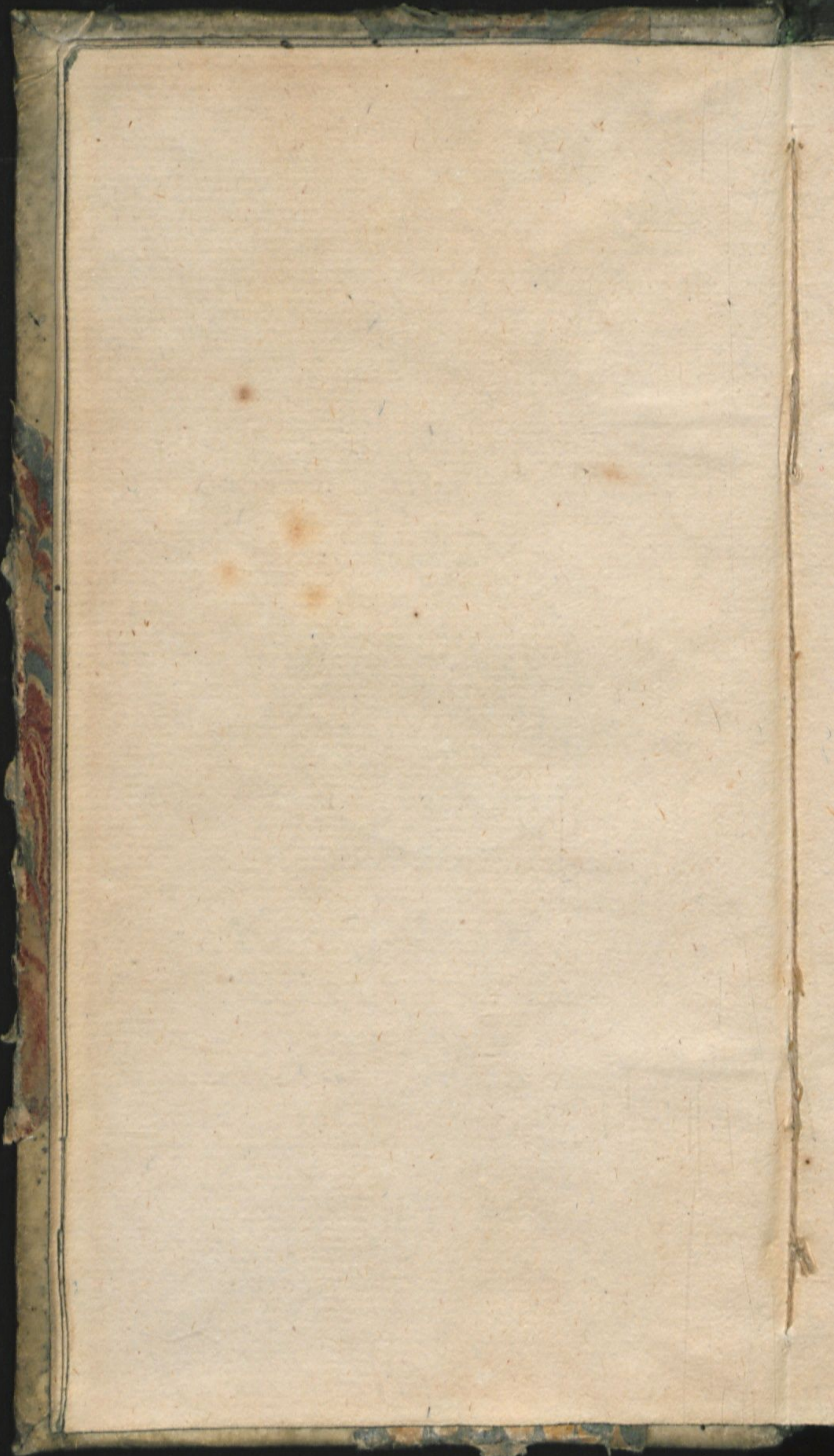

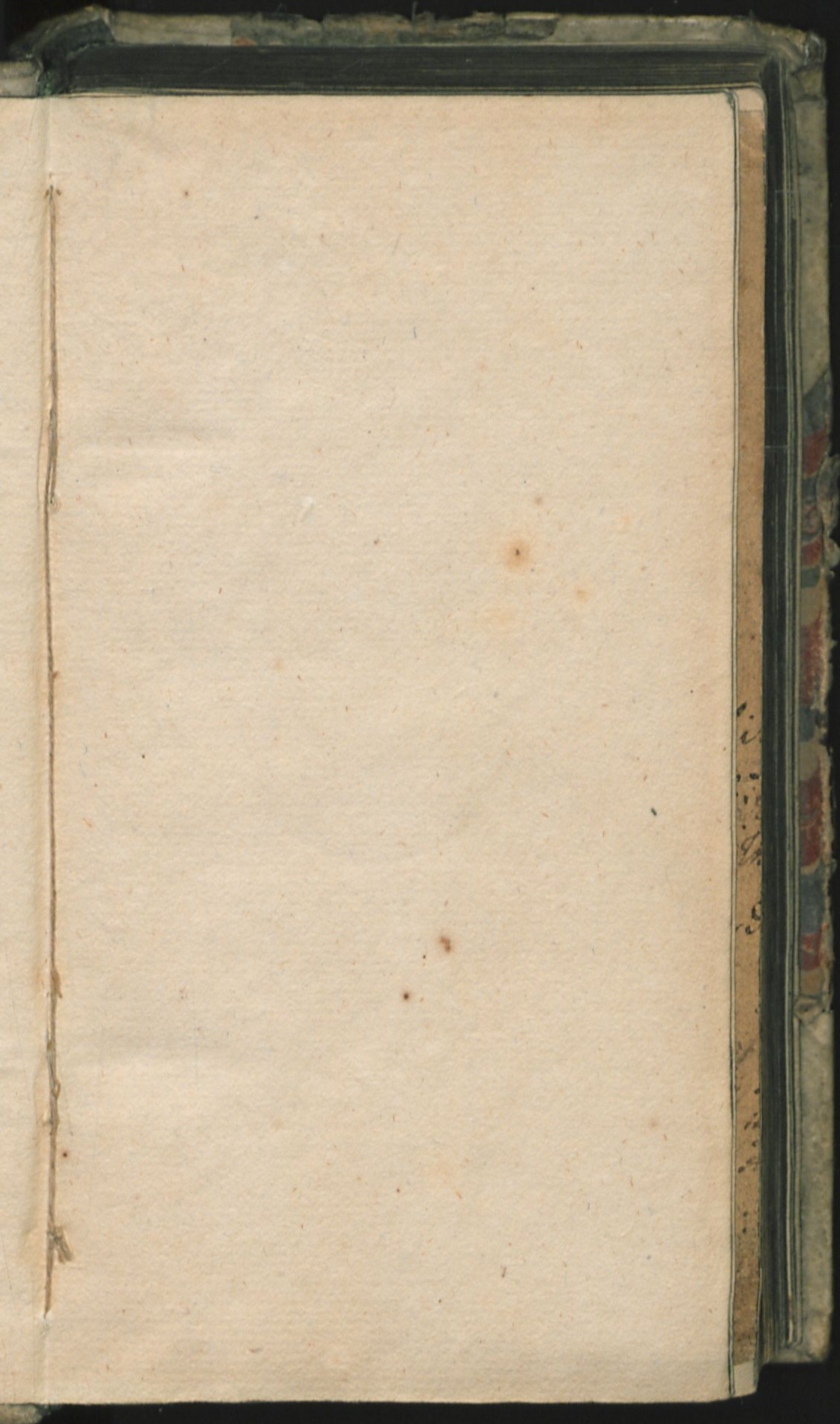

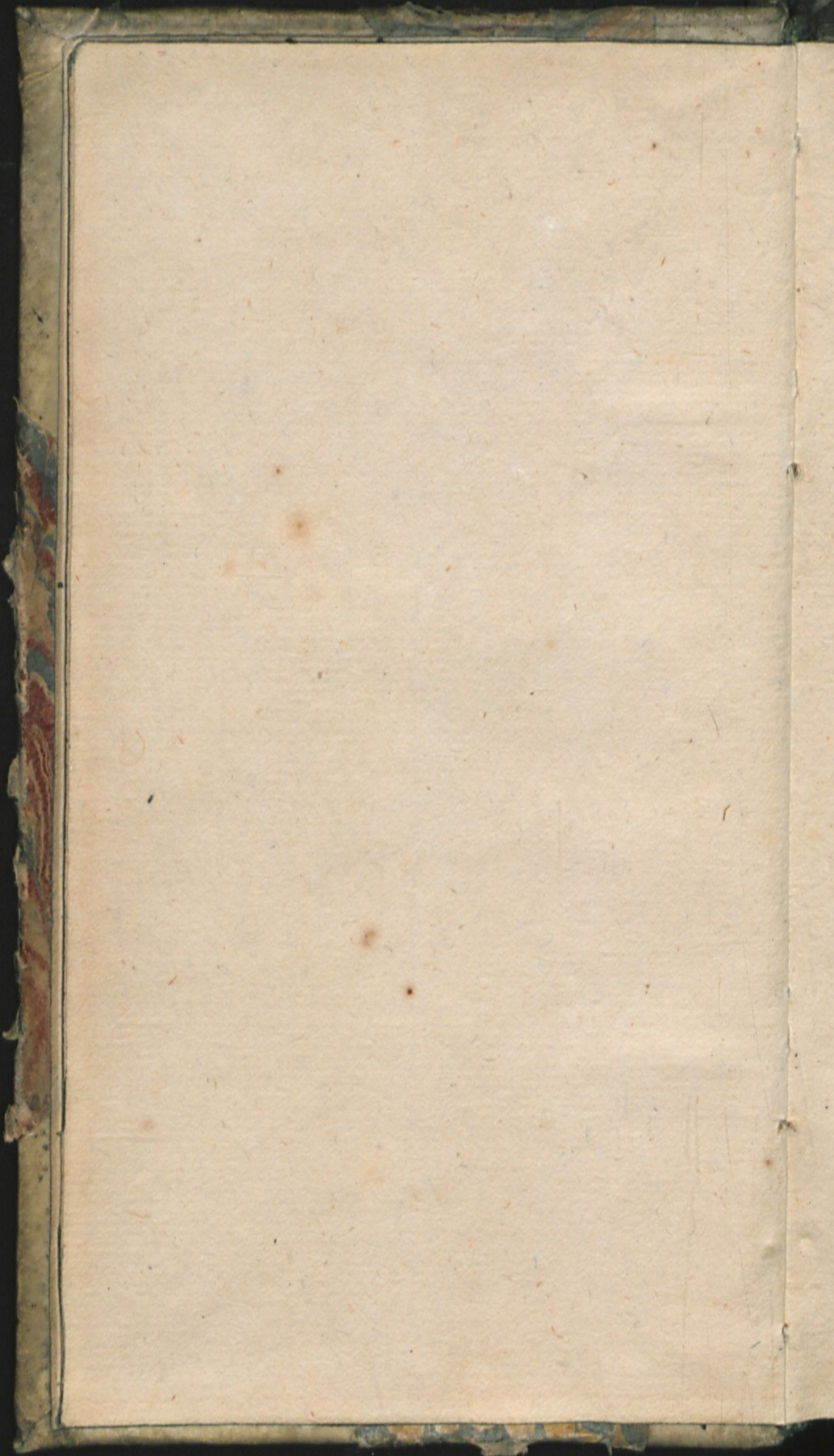

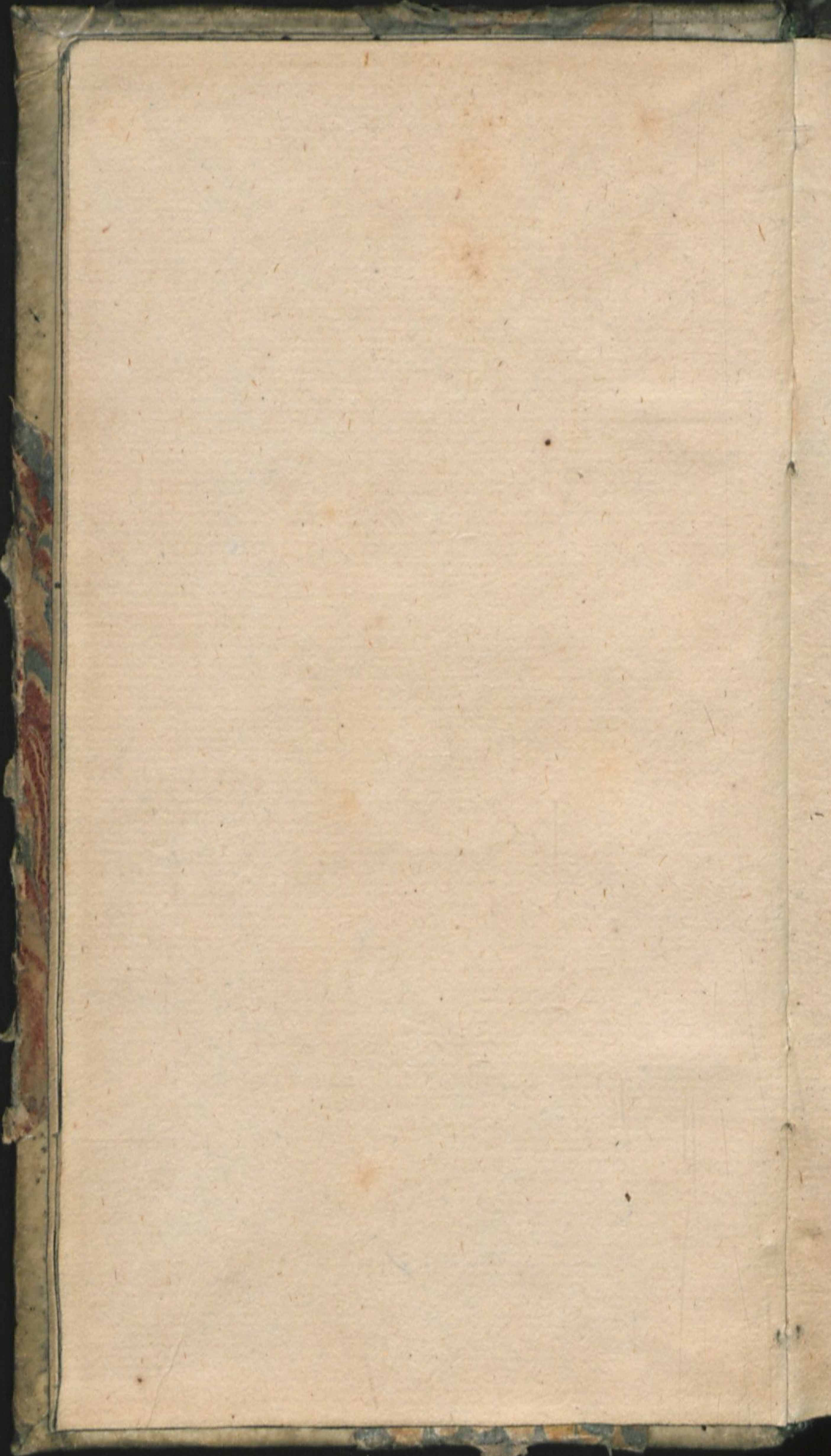

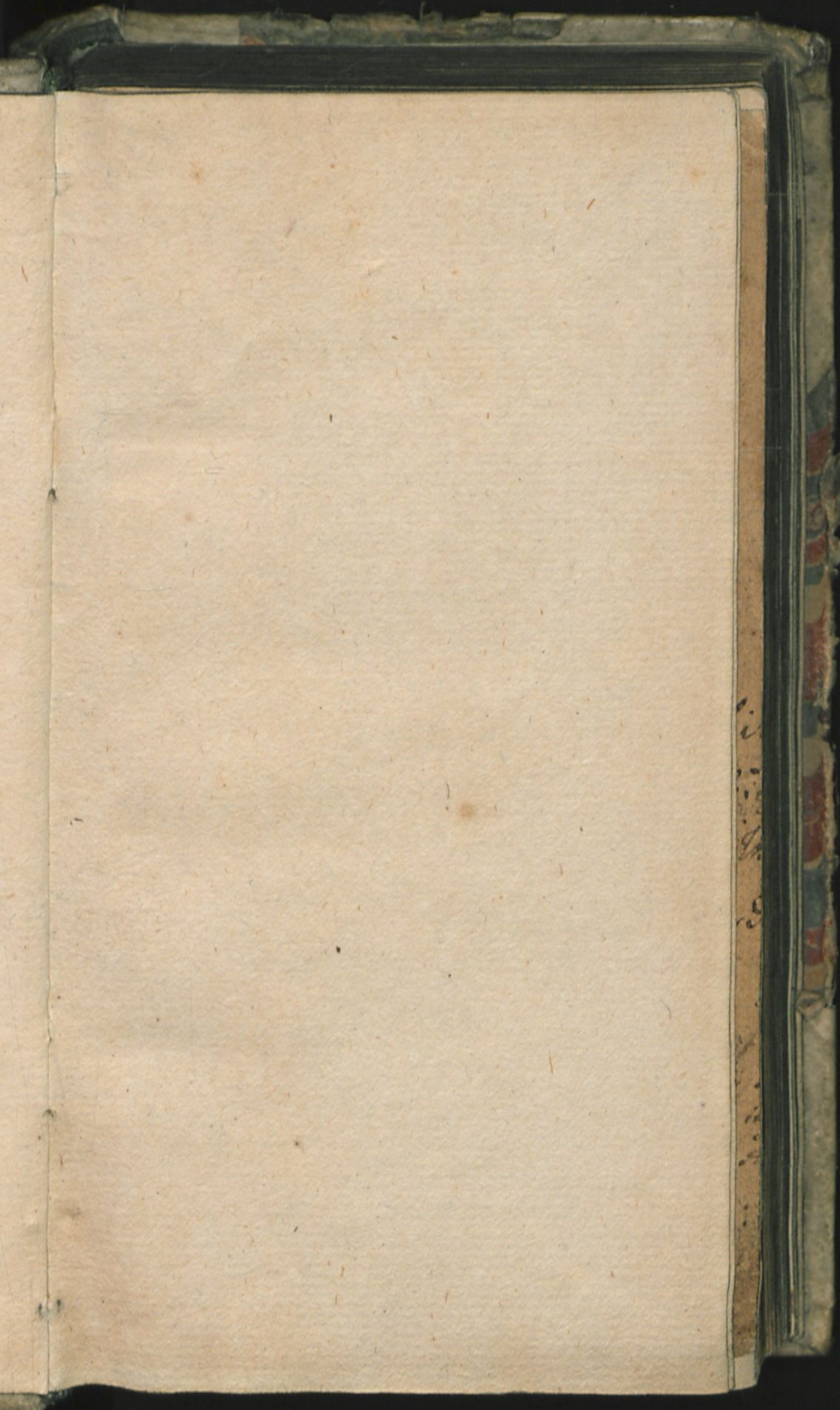

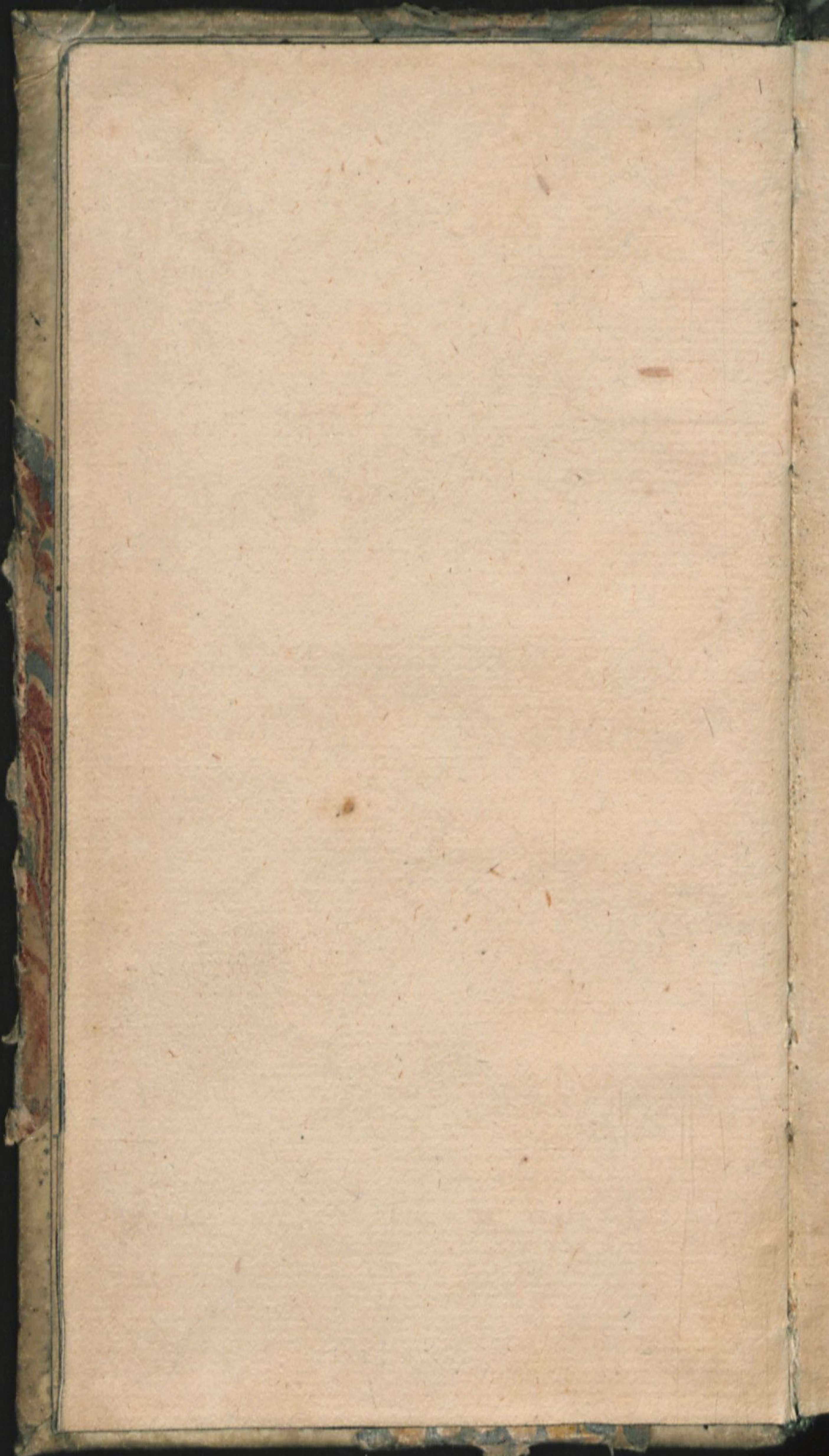

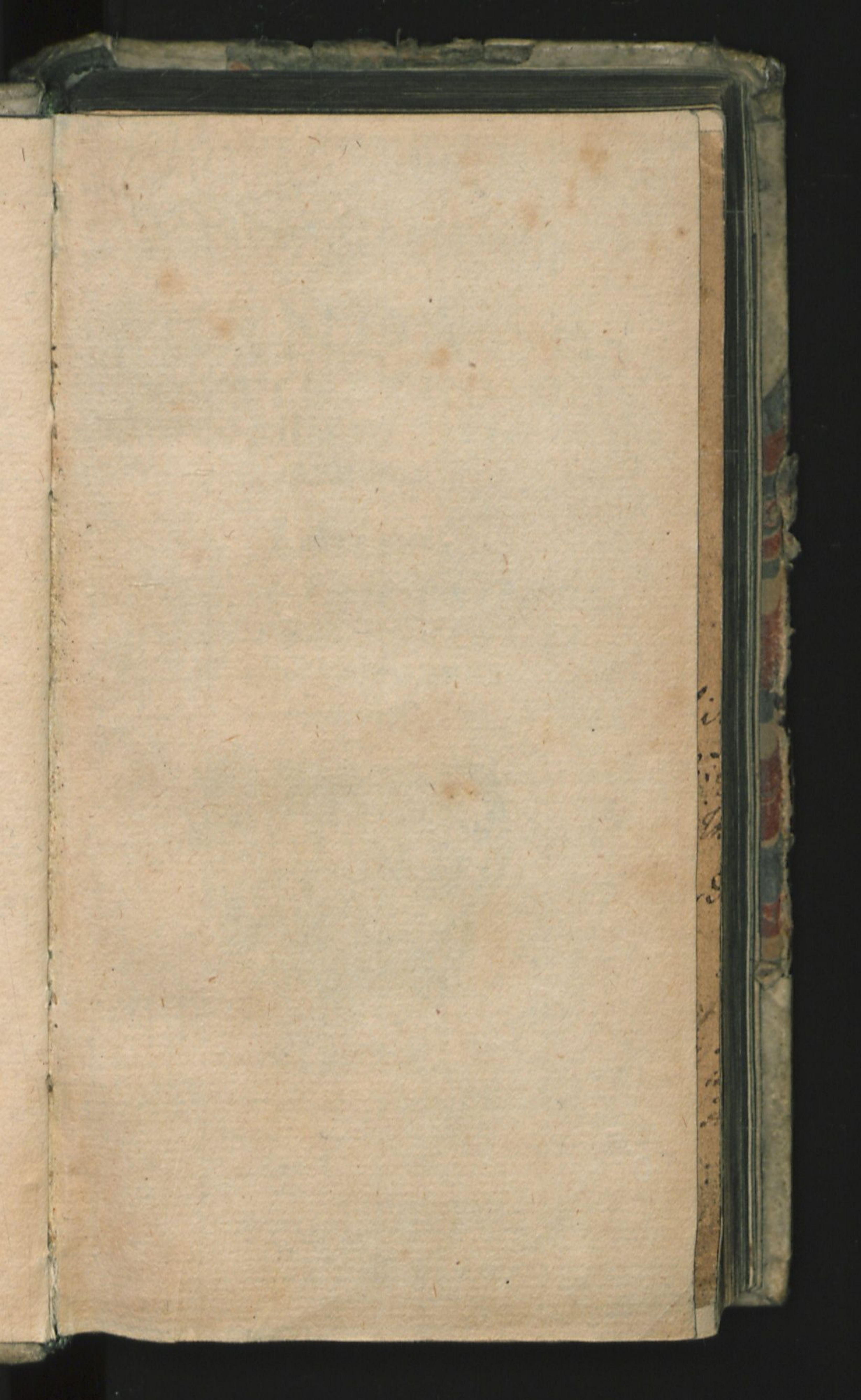

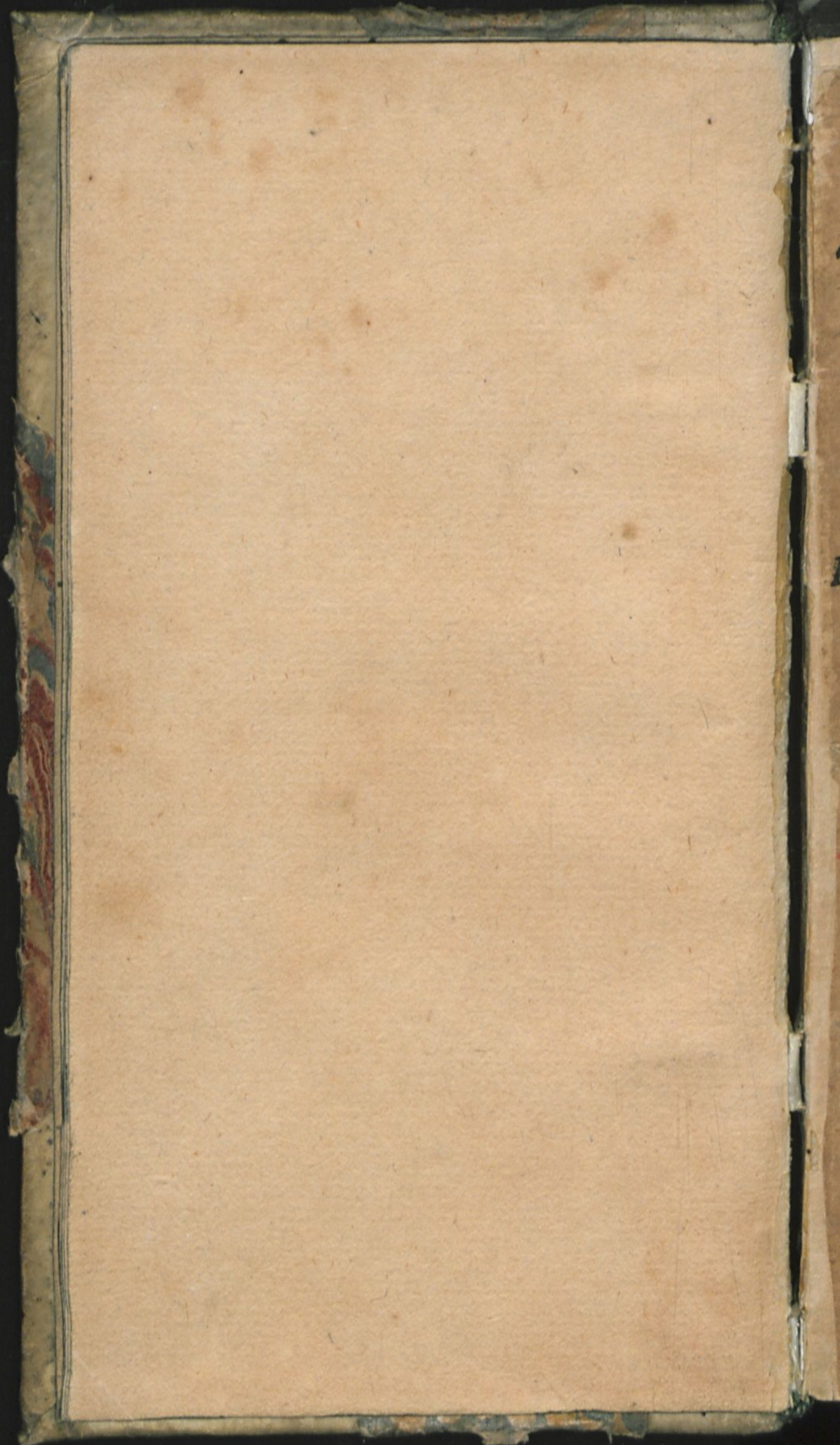

GREGOR. HORSTI, D.

De

TUENDA SA-
NITATE STUDIO-
SORUM ET LITE-
ratorum

Libri duo,

IN GRATIAM REIPVBL.
LITERARIÆ PROPOSITI

Et ad petitionem amico-
rum editi.

GIESSÆ,

Typis & sumptibus Casparis Chemlini.

clō 10 a XV.

Klona Phi

Dieterici Gi

Hasti A

Xpus evand

beus 1653

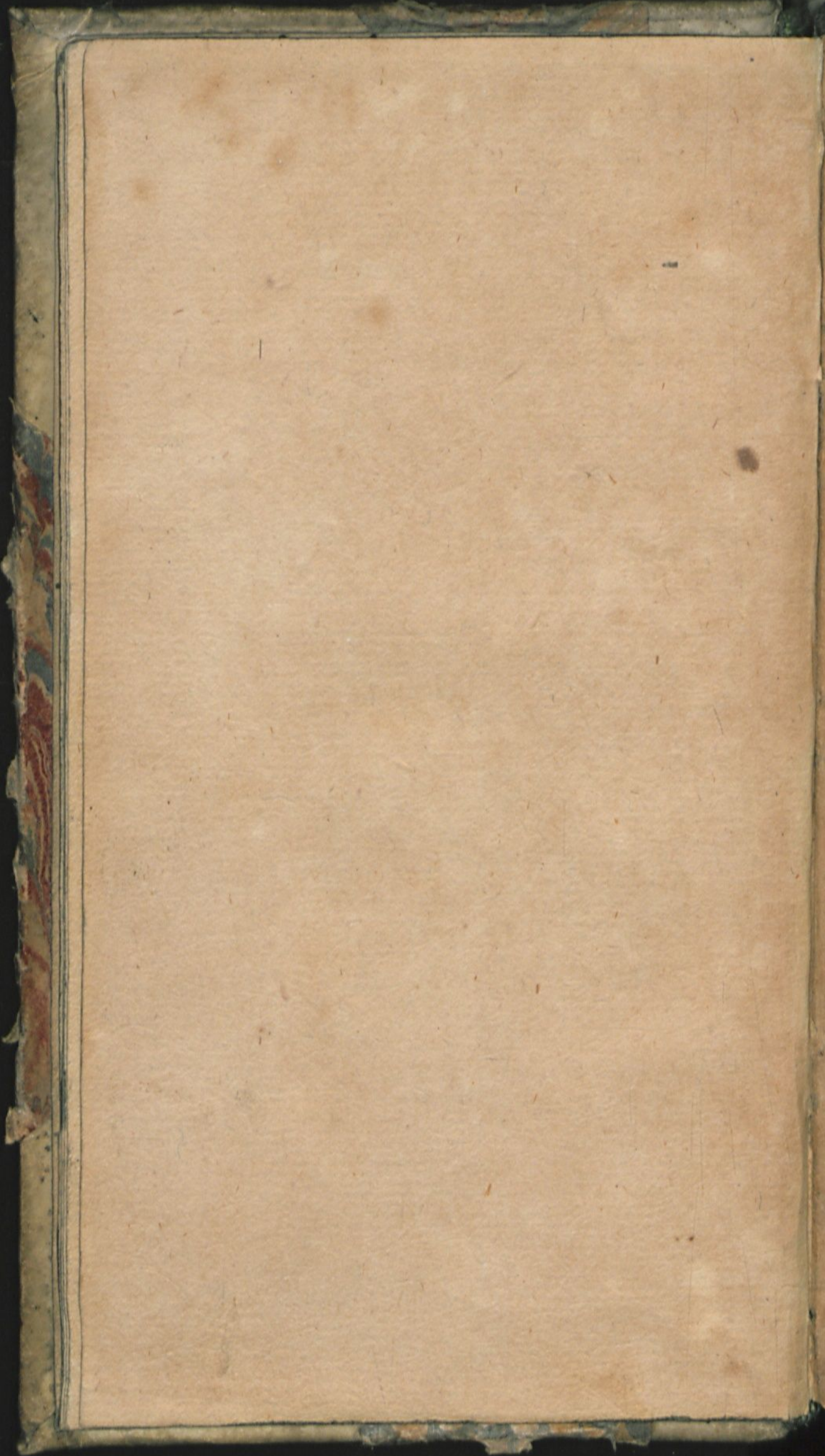
Biblia studij

spiritu

et regat in

vinibz

REVERENDISSIMO

Principi, ac Domino,

DN. JOHANNI FRI-
DERICO, ELECTO ET
Confirmato Abbati Ful-
densi, Dominae Impera-
triciſ Romanæ ArchiCan-
cellario, per Germani-
am & Galliam Pri-
mati &c.

*Domino ſuo Clementiſſi-
mo,*

EMORABILE
eſt illud Xeno-
phontis de So-

▲ 2 cra-

Epistola

crate, Princeps Reveren-
dissime, Domine Clemen-
tissime, quod vehementer
familiares suos hortatus
sit, ut valetudinis curam
haberent, ac partim à peri-
tis, quæ possent, discerent,
partim per omnem vitam
ipsi sese observarent, qui-
nam cibus, qui potus, qui
labor eis conduceret: &
quo pacto his usi quàm o-
ptima valetudine frueren-
tur. Nam si quis ita sui ra-
tionem haberet, difficile
ajebat esse, ut Medicum,
quis inveniret, qui ad va-
letudinem conducentia
magis

Dedicatoria.

magis seipso dijudicaret.

Eò minus igitur in pu-
blicandis his libellis nos
errare potuisse statuimus,
quò magis cuius literato
pro valetudine suâ peniti-
us cognoscendâ, rectiusq;
defendendâ plurimum in-
serviant. Tuæ verò Celsi
Princeps Clementissimæ,
præsens opusculum inscri-
bere placuit, tam quod
non sim nescius, quo Pa-
trocinio laudabili litera-
tos omnes foveas, quàm
propter singularem Cle-
mentissimam affectio-
nem, quam subjectissima

A 3 ob.

Epistola dedicatoria.
observantia coram depre-
hendere potui. Quod er-
go superest, vultu sereno,
hoc quicquid est, T.C. ac-
cipiat & diutissimè felicis-
simè valeat. Dabam Gies-
sæ in ipso Æquinoctio ver-
no Anno M. DC. XV.

V. Cels.

Subiectiss.

*Gregorius Horstius D. Pro-
fessor, & Illustrissimi
Principis Hassiæ Ludo-
vici Archiater.*

STU.

STUDIOSÆ JU-
ventuti

IN ACADEMIA
GIESSENA
S. P.

GREGOR. HORSTIUS. D.

CVM Thales,
Laërtio teste,
quondam in-
terrogaretur, quis-nam
felix esset, respondisse dici-
tur: qui corpore sanus est,
animo autem eruditus. O
summa felicitas! quâto

hugo
A 4 tam

De evienda sanit. studios.

tam illam perfectionem
hominis, quam quis post
eternæ vitæ beatitudi-
nem futuram optare po-
test, acquirimus, dum
præter animi culturam
corporis sanitatem non
negligimus, utpote cum
rectè juxta Plutarchum,
*ἡμεῖς οὐκ ἔχουμεν ἰσότητος ἢ ἰσοκρί-
σεως εἴνα* statuamus. Hu-
jus jactura vix in ullo
vitæ genere facilius est,
quam penes Literatos;
vix ullibi magis, quam
apud

De tuenda sanit. studios.

apud eosdem, negligitur:
quod seculo priori Marfi-
lium Ficinum permovit,
ut de vita sana, vel tuen-
da valetudine studioso-
rum librum conscribe-
ret, quamvis non parum
ob imperfectionem, &
dogmatum ambiguita-
tem à Cardano in opere
de san. tuen. reprehenda-
tur. Quandoquidem ve-
ro non pauci reperiuntur
etiamnum hodie, qui for-
tem literatorum de plo-

A 5 rant.

De tuenda sanit. studios.

rant, hanc ob causam,
quod sanitatis regimine,
quo præ reliquis indi-
gent, destituantur, potis-
simùm illi, quorum pars
maxima Medicorum
præsentium consilio ca-
rere cogitur; idcirco me-
mores vocationis nostræ
publicis prælectionibus.
DE SANITATE LITERA-
TORUM TUENDA tra-
ctare conabimur, ubi di-
vina favēte gratiâ, qua
fieri poterit perspicuita-

De tuenda sanit. studios.

te, demonstrabimus, quod
hæc doctrina consistat in
duabus partibus, qua-
rum prior de præcogni-
tis, posterior de ipsa vale-
tudinis tuenda ratione
agit.

I. Præcognita perti-
nent ad tractationē Sub-
jecti & Materia auxi-
liorum.

Subjectum est huma-
na Natura, quæ consi-
deratur generatim &
speciatim.

A. 6

Ge.

De tuenda sanit. studios.

Generatim pro ut est
in fieri, respectu genera-
tionis, Cap. I. In facto, re-
spectu partium, humo-
rum & spirituum, Cap.
II.

Speciatim respectu
temperamentorum, in
genere, quoad essentiam
& fontes signorum com-
munes, Cap. III. In spe-
cie, quoad differentias,
earum signa, aliasq; sin-
gulares naturarum pro-
prietates, Cap. IV.

Ma*

De tuenda sanit. studios.

Materia auxiliorum si-
milia conseruat & con-
traria corrigit, ubi consi-
derantur illa, quæ cor-
pus nostrum afficiunt,
Vel Spirituosam corporis
substantiam reficiendo,
ut Aërambiens, tam na-
turalis, qui pro varietate
anni, regionum, ven-
torumq; variat, quàm
artificialis, quem indu-
stria parit, Cap. V. Vel
Solidam & humidam
partium naturam resti-

De iuenda sanit. studios.

*tuendo, ut sunt Esculenta
& potulenta, Cap. VI.
Vel Superflua secernendo
& caloris nativi suffocationem
præcauendo, ut retentioni & evacuationi
in statu s. n. interuentia: Cap. VII.
variaque corporis exercitia,
Cap. VIII. Vel Caloris nativi
collectioni viriumque
restitutioni conferendo,
ut somnus atque vigilia,
Cap. IX. Vel Humorum
atque spirituum*

com-

De tuenda sanit. studios.

*commotione corpus alte-
rando, ut animi perturba-
riones, Cap. X.*

*II. Valetudo literato-
rum defenditur, pro cu-
jusq; naturæ ac tempe-
ramenti proprietate, et
quando robur totius cõ-
servatur & superflua
tolluntur.*

*Robur totius acuitur
& conservatur respectu
partium principalium
& minus principalium.*

*Principalium, Cere-
bri,*

De tuenda sanit. studios.

*bri, quod functiones
principes attinet, ubi in-
primis de iudicio & me-
moria acuendâ, Cap. I.
Cordis, removendo quæ-
cunque vitalem fun-
ctionem labefactare que-
unt & adhibendo quæ
spiritus vitales reficiunt,
Cap. II. Jecoris, præca-
vendo jecoris in temperi-
em & obstructionem,
Cap. III.*

*Minus principalium,
servientium Cerebro, ni-*

mirum

De tuenda sanit. studios.

mirum organorum sensus atq; motus, hinc potissimum hic de visu corroborando, oris puritate conservanda, podagricis fluxionibus citò præcauendis &c. agitur, Cap. IV. Cordi, quò pectus atq; pulmones pertinent, ubi propter catarrhos, quibus literati obnoxii, meritò de præcautione phthificos & difficilis respirationis tractatur, Cap. V.

Jecori, quæ vel Ma-

teriam

De tuenda sanit. studios.

teriam ipsi præparant,
quò maximè pertinet
ventriculus, intestina,
mesenterium & c. hinc de
cruditate præcavenda &
stomacho corroborando
hic agitur, Cap. VI. Vel
Secretioni heterogeneo-
rum serviunt, unde re-
stat, ut literati sese ab
obstructione lienis, coa-
gulatione calculi renum,
& similibus præservent,
Cap. VII.

Superflua tolluntur,
Communiter per evacu-
atio-

De tuerda sanit. studios.

ationes annuas, Purga-
tione, Cap. VIII. Venæ-
sectione, Cap. IX.

Particulatim, ubi fre-
quenter abundant hu-
mores Pituitosi, quocir-
ca pituitæ collectio præ-
cavenda, ejusq; copia
tollenda est, Cap. X.
Biliofi & acres, quod acci-
dit huic vitæ generi fre-
quentius, unde frequens
externarum partium
scabies, Cap. XI. Melan-
cholicici, quos intensa lu-
cubra-

De iuenda sanit. studios.

cupratio procedēte tem-
pore colligit., Cap. XII.

His, inquam, reipubl.
literariae pro virili per
subsequens semestre, cum
Deo, fideliter atq; perspi-
cūè servire conabimur,
ne mortalibus ingratiissi-
mis annumeremur, qui
sanitatem negligendo bo-
na sua vix aliter quàm
perdendo cognoscunt.
Adeste igitur, quot quot
Minerva studium ener-
vat, & quam rectè qui-
dem

De tuenda sanit. studios.

dem à Deo quotidie pre-
camini sanitatem, ejus
vim in vobismet ipsis
percipite. Frequentes, in-
quam, adeste, cum, juxta
Senecam, pars sanitatis sit
sanari velle.

Si enim, Horatio teste, ventri bene, si
lateri est, pedibusq; tuis: nil
Divitiæ poterunt regales addere
majus.

Bene valet. P. P.

Cal. Decembr. Anno

M. DC XIII.

In

In Libellum

DE RECTA STUDIO.

forum sanitate tuendâ, operâ

Clariss. & Excellentiss. Viri,

Dn. D. GREGORII HOR-

stii &c. concinnatum.

VEnaturam oculis subiens

ac auribus omnem,

Concita languorum Pæo-

nis alma plagis,

Subsidium generi validis pa-

rat ausibus, & vim

Agminis omnigenam co-

git in orbe sui.

Excubias posuisse iuvat, sinef-

que tueri,

Pressus ut armatâ gaudeat

æger ope.

Tessera militiæ est: CITA, TU-

TA LEVAMINA PRÆSTANT,

JUCUNDA at soliti foede-

ris instar eunt.

HOR.

HORSTIUS hâc acie fugat,
imperterritus hostes,
Cominus auxilijs, eminus
arte bonus.

Jam vexilla movet titulo de-
corata SALUTIS,
Firmet uti sano te studiose
pede.

Quin comes adistas comiti,
gratoq; fruaris
Quo valide valeas signa
per ista bono?

Tormina cuncta fremant, ad-
versa arma arma minētur,
Sic poteris vilipendere mō-
stra mali.

Præstò SALUS faveat, dux
ipsa & signifer iste,
Ausibus his, expers plausi-
bus esse nequis.

Amoris & honoris ergò Cl.
Collegæ suo Facieb.

*Ludovicus Jungerman Med. D. Profess.
& Botanicus ordinarius in clyta
Academia Giessensis.*

Erasm. Roterod. in
simil.

*Olim in capitolio cer-
tabant quadrigæ feris
Latinis, victor absinthi-
um bibebat: ita salubria
magis quærenda,
quàm iucun-
da,*

DE

DE TUENDA SA-
NITATE STUDIOSO-
rum Proœmium.

INTER illa sine qui-
bus ad excelsum Pal-
ladis & Musarum cul-
men ascendere vix
possumus non immeri-
tò post Mercurij Phæbi Venerisq; di-
va gratiam, & promptæ voluntatis,
ingenij stabilis, memoriæq; tenacis præ-
sentiam, non solum educatio, qua pa-
tris familias est, & institutio, boni
præceptoris opus reponuntur: sed insu-
per etiam summè necessarium esse vi-
detur, ut sanitatis tuenda rationem
non negligamus, quemadmodum pul-
chrè Marsilius Ficinus, lib. de vita sa-
na, innuit.

Hujus tuenda sanitatis ratio posis-
simum in duobus consistit, nimirum *Sanitatis*
cōservat.

B in

da ratio in in cognitione eorum, quae sanitatis es-
 duobus cō- sentiam atque naturam constituunt,
 sistit. eandemq; conservant, & in applica-
 tione cognitorum, respectu cuiusq; in-
 dividui, quamcunq; noxam preca-
 ventium.

Quid ad Cognitionē *Cognoscendum igitur subiectum*
 tuenda sa- *sanitatis, ipsa videlicet humana na-*
 nitatis re- *tura quod fieri debet non tantum ge-*
 quiratur. *neratim, prout est in fieri, respectu ge-*
nerationis, & in facto, respectu parti-
um, humorum & spirituum; sed et-
iam speciatim respectu temperamen-
torum & proprietatum, tam conge-
nitaram quam adscitivarum.

Cum autem ea omnia quae ad sani-
 tatis essentiam constituendam concur-
 rant, alterabilia sint & suam conser-
 vationem à rebus non naturalibus
 Medicis dictis habeant, idcirco per-
 pendum alterius, quae sit natura rerum
 illarum, sine quibus sanitas nostra, po-
 tissimum dum literis incumbimus, in-
 isto modo conservari nequit.

His ita praemissis à speculatione
 propius ad actionem progrediemur,

¶

Et quantum fieri potest breviter mon-
strabimus, qua ratione studiosorum
sanitas, pro naturarum ac tempera-
mentorum diversitate diversa, suis
accommodatis mediis, post Deum,
conservari, defendiq₃ possit.

LIBER PRIMUS.

DE TVENDA SANI-
tate studiosorum.

CAP. I.

De humana generatione.

PRINCIPIORUM
suorum naturam principia
plurimum imitantur, quam
ob causam in consideratio-
ne sanitatis literatorum ad pri-
mam cuiusque individui generatio-
nem & originem respiciendum est.

Quid sit
humana
natura.

Cum enim humana generatio fiat,

B 2

quan-

Origo
tempera-
mentorū.

quando sexus utriusq; semen in utero commistum actuatur, eiusdemq; potentia latentes similitudinem semini connatum cuiq; parti communicant, accedente quotidiano per sanguinis materni affluxum augmento, necessarium est consequens, tales nos esse respectu temperamentorum & proprietatum corporis nostri, quales potentiâ fuimus, respectu virtutum primordio nostro seminali per parentes communicatarum.

Variatio
proprieta-
tum in-
natarum.

Haec virtutes in seminali principio plurimum variant & afficiuntur, tum ab externis, quam etiam ab internis causis alterantibus.

à causis
externis.

Illud variis modis accidit, influxu videlicet caelesti, quod patet in iis, qui in magnis caeli mutationibus, utpote æquinoctiorum solstitiorumq; temporibus, itidemq; lunâ novâ, concipiuntur, quos in validâ morbosâq; corporis constitutione præditos experientia demonstrat; in aëris ambiētis excessu, quam ob causam canicularium tempore Venus maxi-

De tuenda sanit. studios. 5

maximè noxia ; in ebrietate cum semen aquosius & imbecillius redditur, undè Plato ebriosis concubitum dissuadet, ne morbofis hominibus res publica repleatur &c.

Hoc manifestum est in iis, qui cor-
poris constitutione in valida prædi-
ti sunt, quos in validos quoq; poste-
ros generare testatur eventus, ubi
consideramus phthificos, podagri-
cos, calculosos, leprosos, lue vene-
reâ laborantes & alios, in quibus
morbosæ dispositiones radices a-
gunt, nec tantum superficiales sunt.
Quod cum ita sit, nullus negabit, ad
cuiusq; sanitatis dignotionem in in-
dividuo parentum naturam præco-
gnitam plurimùm inservire, pro-
pterea quod hinc proprietates pri-
mordii seminalis deducantur.

*à causis
internis.*

C A P. II.

*De corporis humani partibus, humo-
ribus & spiritibus.*

Post considerationem principio-
rum ad principiata progredien-
dam

B 3

dum

dum est, ubi corpus humanum sese offert, humanum inquam, ut eo ipso cadaueris tractatio penitus ab legatur.

Essentia
corporis
humani.

Innatum
calidi.

Restaura-
tio innati
calidi.

Amicus
partium
consensus.

Cum ergò corpus humanum tale sit per animam, ideo manifestum est, id ipsum constare ex eiusmodi partibus, quæ cum toto vivant, uniantur & informentur; idque non frustra, sed ut actu secundo, videlicet anima operanti sub servire possint. Hoc ipsum perficiunt ope innati calidi, quod proportione quâdam admirandâ per seminalia primordia cuique parti communicatum est.

Veruntamen cum omnia sublunaria suas alterationes habeant, idcirco sibi ipsi natura prospicere voluit, quam ob causam perennem quandam, quo ad fieri potuit, restitutionem instituit, idque beneficio humorum alimentariorum & spirituum influentium.

Hinc partes nostri corporis amico quodam concentu conspirant in totius perfectionem & conservationem,

nem, licet aliæ alias, operationum dignitate vel conservationis necessitate, superent.

Diligenter autem perpendendum, alias esse partes quæ functionibus animalibus, sensui videlicet & motui prospiciunt; alias his subordinari, vitalis spiritus concoctioni, sanguinisque præparationi destinatas, quarum omnium cõsideratio summè necessaria est literato, quamvis priores per se, posteriores verò *de utriusque* studiis inserviant.

*Partium
divisio.*

Et cum partes propriè dictæ plurimum afficiantur pro ratione *humorum & spirituum*, idcirco diligenter ea, quæ secundum naturam fiunt, ab iis, quæ præter naturam accidunt, separanda veniunt; imprimis quomodo alimentum per suas coctiones alterari & ab excrementis suis liberari debeat, antequam in substantiam partis conver-
*Contexto-
rum consi-
deratio.*

B 4

His

Pars proprie dicta. His ita generatim cognitis, luce meridiana clarius erit, aliud esse *corporis partem*, quæ cum toto vivit, animæq; functionibus præest, aliud esse *spiritum influentem*, qui in fonte caloris, ipso videlicet corde, conficitur, in reliquum corpus distribuitur, variasque mutationes, inprimis in cerebro, parte respectu functionis nobilissimâ, subire cogitur; aliud esse *nutrimentum*, quod partibus pro augmentatione & conservatione per humores alimentarios, massam scilicet sanguineam, potentia non actu quatuor humoribus: constantem, communicatur; *aliud tandem* illud, quod actione partium, vel in prima, vel in secunda, vel in tertia concoctione, tanquam excrementitium quid, secernitur, licet illud ipsum vel inutile penitus, vel alicuius usus esse possit, omni tamen actione destitutum. Consequens nunc est, ut naturam humanam ulterius speciatim consideremus.

CAP.

De tuenda sanit. studios.

CAP. III.

De temperamentis humani corporis generatim.

Uterius ergò naturam humanam cognoscemus, quam primum de varietate temperamentorum certiores erimus, idq; propterea, quod post essentia constitutionem temperamentum cuiusq; partis immediate subsequatur, tanquam primum & adæquatum organum, sine quo corpus animatum subsistere, suasq; functiones peragere nequit.

Essentiam partis temperamentum sequitur.

Quemadmodum verò generatim temperamentum in philosophia naturali similarium mixtorum affectio est, nimirum eiusmodi qualitas, quæ ex elementaribus in mixtione conternperatis oritur, ita in præsentia proximiora principia corporis humani rimando temperiem vel complexionem talem inquiremus, quæ de parte vivente primum, consequenter verò de toto facultatum animæ subiecto dici potest.

Temperamentum quid.

Præsertim in homine

B s

Hinc

Quid re-
quiratur
ad tempe-
riem hu-
manam.

Hinc manifestum redditur tem-
peramentum humani corporis, tan-
quam partium animatarum, à rerum
inanimatarum cōplexionibus plu-
rimum differre, cum non tantum-
modo mixtionis temperiem præ-
supponat, sed necessario quoque vi-
talia principia per generationem vi-
facultatis formatricis ingenita sibiq;
communicata requirat.

Hoc licet pro varietate partium
varium atq; multiplex esse videatur,
cùm aliud ossis, aliud carnis, aliud
nervi temperamentum sit, non ta-
men sine concentu quodam amico
diversæ partium proprietates in gra-
tiam totius ita conspirant, ut collatâ
quadam proportione temperiem u-
nam in statu sanitatis constituent.
Quam diu talis temperamenti ratio
satis integra pro cuiusque speciei &
individui naturâ conservatur tam
diu quoque sanitas & integritas hu-
mana constat, nec functiones totius
impediuntur.

Gum

Cum autem sub latitudine sanitatis temperamentorum insignis variatio conspiciatur, idcirco notandum, qui nam sint fontes signorum, per quæ de temperamentorum varietate certiores fieri possimus. *Hic illa perpendenda, quæ homini naturaliter insunt, vel primò, corpus videlicet & anima, vel secundariè, quò pertinent ea, quæ secunda quasi creatoris intentione nobis accidunt.*

*Varietas
temperamentorum
quomodo
sit inquirenda.*

Quo ad corpus non tantum qualitates primæ, caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas, una cum secundis crassitie videlicet, tenuitate, duritie, mollitie, colorum varietate & similibus, sed vitalia quoque principia, τὸ θεμελιώδες ἐμφυτόν constituentia, sese offerunt.

Quo ad animam, mores propensiones & inclinationes affectuum perpendendæ sunt, innata videlicet ad iram, mansuetudinem, timorem, fortitudinem, livorem,
B. 6. *aliaq;*

aliaq; promptitudo, quam à moribus per consuetudinem paratis merito distinguimus.

Secundario tandem nobis accidunt, quæ partium actione pro purificatione nutrimenti separantur, quò pertinent varia corporis nostri excrementa, per quæ certi reddimur de partium actionibus ac totius constitutione, si scilicet non externo quodam errore proveniant.

Temperamentum
nativum
& adscitum.

Priusquam verò de temperamenti cuiusdam natura certi quid statuamus, ante omnia notandum aliud esse temperamentum nativum, aliud adscitum. Illud respectu generationis nostræ consideratur, quam ob causam originem suam progenitoribus nostris, & ortui nostro debet; hoc verò per alterationem nobis iam genitis per causas externas & internas accidentem oritur, quod evidentes mutationes ob ætatem, vitæ rationem, vitæ genus, regionum diversitatem, aliaque similia satis confirmant.

C A P.

CAP. IV.

De temperamentorum cognitione
speciatim.

Varietas temperamentorum suo loco peculiaribus demonstrationibus confirmatur; in praesentia sufficit, ut ex generalibus signorum fortibus innuamus, quomodo quodlibet temperamentum in specie & individuo cognoscatur. Hic igitur *Temperamentum de temperie hominis maxime temperata*, tractandum, quae in omnium partium, in primis vero principum, cordis videlicet, cerebri & iecoris bona constitutione consistit.

Temperamentum
temperatum.

Hinc eiusmodi temperamentum subiecti sui ratione, quo ad corpus inter calidum & frigidum quasi medium est, nec nimia crassitie vel gracilitate praeditum, quae omnia propter temperatam & elementorum ac principiorum vitalium commistionem, totiusque conspirationem eveniunt. Quo ad operationes animae cognoscimus illud ipsum ex actionibus

Temperamentum optimi signi & cognitio

bus vitalibus, naturalibus & animalibus maximè constantibus ac temperatis, quæ levibus externis causis non facile impediuntur, quò minus enim corpus aliquid ab externis & contrariis naturæ nostræ patitur eò magis perfectè temperatum & è principis suis unitum est. Imò & affectuum inclinationes hîc medio modo sese habent, quam ob causam temperatus inter iracundum ac stupidum, inter misericordem & crudelem, inter audacem atque timidum medius esse videtur. *Quò ad ea quæ excernuntur* tale temperamentum nec nimium pilorum defectum nec etiam eorundem abundantiam producit & in aliis excretis maximè temperatum atque secundum naturam subiectum suum constituit.

*Recessus
à tempera-
mento o-
ptimo.*

Ab hac maximè temperata constitutione sanitatis frequentissimè natura nostra recedit *vel origine,* progenitorum naturam sequens, *vel adscititia ratione* propter alterationes subsequentes.

Hinc

Hinc temperamentum calidum in Tempera-
 iis corporibus cognoscitur, quibus mentum
vene & arterie latiores sunt, cum col- calidum.
 dis atq; iecoris caliditas ad vasorum
 dilatationem faciat, quibus pinguedo
varior utpote temperati caloris so-
 boles, quae promptè calefiunt, tardèq;
refrigerantur.

Huic humiditas excedens con- Calidum
iuncta carnolum constituit habi- & humi-
tum grate procedente, licet in iuven- dum.
 tate fluxionibus per multis origi-
 nem præbeat, & animum circa an-
imulū largitur magnum, cum ferocia
ac rimiditate temperatum.

Siccitas verò cum caliditate exce- Calidum
dente concurrens corpus reddit gra- & siccum.
cile macilentum, pilis nigris potil-
simum ac hispidis abundans, ad vigi-
lias potius quam somnum propen-
sus, animi moribus inquietis faci-
lè mobilibus, & ad iram maximè
proclivibus coniunctis.

Contrà frigidum temperamentum Tempera-
iudicamus, ubi vasa venarū atq; arte- mentum
riarum exilia se se offerūt, pilorū pro- frigidum.
 ven-

ventus est rarior, quo ad colorem albicantium potius quam nigricantium, animus demissior, facilis læsio à frigidis, & frequenter animalium functionum ab ineunte ætate difficilis exercitatio, quæ debilitioris innati caloris naturam innuunt.

Frigidum & humidum. Huic humiditas coniuncta, præter dicta, pinguedinis augmentum, somnolentiam, ingenii tarditatem & animi ignaviam adauget.

Frigidum & siccum. Siccitas verò concurrrens cum frigiditate præter exilitatem vasorum & alia peculiariter corpus reddit durius, gracilius, minimè pilosum, moribus animi timidis quidem, prudentibus tamen & constantibus, undè ingenium talibus ob constantiam meditationum & inclinationem ad vigilias sagax attribuitur.

Temperamentorum alia denominatio. Hæc temperamentorum varietas aliàs à quibusdam per prædominantes humores describitur ita, ut alii sint sanguinei, alii cholericæ, alii pituitosi, alii melancholici, quas denominationes penitus non improbamus,

mus, modò non excrementitios sed naturales humores intelligamus.

Notandum porrò maximam in-
temperierum esse inæqualitatem,
propterea quod non rarò membro-
rum dyscrasiæ sese offerant, quibus
efficitur, ut exactè de temperamen-
to totius iudicare non possimus.
Hinc maxima temperamentorum
inæqualium varietas, dum partium
diversarum nativæ vel etiam acqui-
sitæ dispositionis imbecilliores ad-
sunt, & hoc modo totius perfectio-
nem impediunt.

*Tempera-
mentorum
inæquali-
tas.*

Imò & variatio temperamento-
rum hîc minimè negligenda est,
quam ob causam ulterius in præsen-
tia demonstrandum est, quomodo
temperamentà ratione ætatum, vitæ
generum, aliarumque causarum va-
riare soleant de quibus omnibus suo
loco agetur.

Variatio.

Tandem non negligenda sunt qua-
rundam naturarum singulares pro-
prietates, *ιδιοσυγκροσίας* Græci vo-
cant, dum quidam propter occul-
tam

*Singulares
proprietates.*

tam sibi congenitam causam à ca-
 feo , quidam à vino, quidam ab an-
 guilla, quidam à senæ foliis, quidam
 à Rhabarbaro, quidam à tormentil-
 la, quidam ab aliis alimentorum ac
 medicamentorum speciebus peni-
 tus abhorrent , cum non parum ad
 sanitatis tuendæ rationem interserviat
 cuiusq; naturam in individuo nosse,
 de quibus omnibus in philosophia
 naturali, quæ ad individua usq; pro-
 greditur, pluribus agunt. Nostrum
 est, ut missa subiecti consideratione
 nos convertamus ad materiam au-
 xiliorum.

CAP. V.

De Aëre Ambiente.

*Necessitas
 aëris am-
 bientis.*

INter illa, quæ corpus nostrum af-
 ficiunt primum locum *aëri ambi-*
enti tribuimus, propterea quod in
 huius conservatione, sanitatis præ
 reliquis omnibus maxima sit neces-
 sitas, eam propter inspirationem,
 cum eodem denegato præsens suf-
 foca-

focatio subsequatur, quam quæ te-
nus extrinsecus corpora nostra am-
bit, & per poros cutis occulta tran-
spiratione trahitur.

Huius natura cum maximè va-
riabilis sit, mirum non est quod ae-
ris ambientis diversitate, sanitas no-
stra diversimodè mutetur, quando-
quidem aliæ res non naturales per
intervalla tantum, aer verò conti-
nuò adest & spirituosam corporis
nostri substantiam afficit.

*Aer am-
biens va-
riabilis.*

Est autem in comparatione ad
sanitatem humanam conservandam
*Aer optimus vel saluberrimus, qui re-
spectu substantiæ purus, tenuis, niti-
dus, nullis inquinamentis, nullisque
vaporibus putridis permixtus, respe-
ctu qualitatum temperatus, levibus-
que ventorum & pluviarum com-
motionibus interdum alteratus
est.*

*Aer opti-
mus.*

Hæc aeris temperata saluberrimaque constitutio plurimum mu-
tatur, ubi primum anni tempora

*Aeris opti-
mi altera-
tio.*

con-

Per anni
tempora.

considerabimus, quæ maximè vari-
ant aeris constitutionem, potissi-
mum quatenus Sol diversas zodiaci
partes peragrat. Ver enim, quo ad
aëris ambientis cōstitutionem, tem-
peratè calidum & humidum statui-
tur, cum hyemis frigiditas necessariò
remittat, ubi Sol ab æquinoctio ver-
no rursus ad zenith nostrum appro-
pinquare incipit, undè sensim radii
solares rectiores redduntur, donec
oriuntur pleiades vel vergiliae (ortu
scilicet non poëtico acronycho ex
opposito Solis occidentis, sed helia-
co, cum manè stella emergit ante
solis ortum) quorum exortus circa
diem septimum Maij, circiter *Æsta-*
tis initium constituit, uti aër calidior
sicciorque redditur, quod propter
angulos magis acutos quotidie red-
ditos sensim quoque collectionem
magis diuturnâ radiatorum solarium
calor & per consequens ipsa siccitas
quoque intendantur. Talis aëris ex-
cessus ex dicta causa continuatur us-
que ad Arcturi exortum, scilicet he-
lia-

liacum, qui circa medium Septembris incidit ubi *Autumni* initium statuitur, & remittente calore frigidior sicciorque constitutio ambientis observatur, non quidem exactè, sed levi mutatione subindè succurrente, quam ob causam Galeno *Autumnus* inæqualis est, & perdurat ad initium *hyemis*, circa vergiliarum occasum. (cosmicum videlicet quū manè pleiades è regione solis orientis occidunt) quod accidit in fine *Octobris*, ubi redditur constitutio ambientis aëris frigidior & humidior, cum recedat Sol à vertice nostro, satis obliquos proiciens radios, brevissimoq; tempore supra nostrum horizontem remaneat. Hæc *Hyemis* constitutio usque ad æquinoctium vernum protenditur, adeoq; hyemis duratio reliquis anni temporibus omnibus est longissima.

Variant autem aëris constitutiones in his anni temporibus pro cæli ratione variis adhuc modis quatenus præter Solem alia quoquè sidera
per-

Per diversas constellationes.

perpendimus. Quis enim tam alienus à cognitione naturæ, qui non sua sponte varias lunæ mutationes & effectus in his inferioribus agnoscat etenim quadraturæ lunæ ferè quatuor anni tempora qualitatibus suis imitari videntur Galeno & aliis. Taceo, quod experientia confirmet, pleiades, hyades, arcturum, oriona, caniculam, aliaque sidera plurimum radios solares alterare & per consequens ad particulares aeris variationes inservire, vide Querc. in dict. pag. 146. & seq.

Per locorum & regionum diversitatem.

Porro sensibilibus etiam ambiens aer regionum & locorum respectu variat, aut in *consideratione ad cæli plagas*, qua ratione regiones aliæ aliis calidiores sunt, prout minus à tropico cancri apud nos remotiores sunt minoremque latitudinem habent: aut *considerando simul etiam terre faciem*, quatenus ipsum solum, arenosum, pingue, cænosum, saxosum vel alterius naturæ est, quatenus

locus

locus est altus vel humilis, campestris vel montosus, lacubus vicinus, maritimus, vel ad septentrionem, vel ad alias mundi plagas magis patens: Solum enim arenosum siccum aerem constituit, contra cænosum aerem inficit; humilis locus calidior est altiori, quia radii solares magis colliguntur: montosi frigidiores ob ventorum vehementium, præsertim ubi versus plagam orientis & septentrionis spectant; Maritimæ regiones humidum & crassum aerem obtinent, inprimis quæ versus septentrionem; minus nocent circa orientem & occalum, cum à sole magis dispergantur. Hinc accidit, ut frequenter in una eademque regione, loca, quæ cœli respectu sub eodem climate sunt, diversas aeris temperies obtineant.

Præter has aeris mutationes maximè quoquè variant eundem venti, qui fiunt iuxta Philosophum
Per ventos
ex

ex pulsu exhalationis sursum elatae,
 quæ propter insitam quandam levi-
 tatem, dum vi frigoris repellitur,
 quodammodo resistit & obliquè
Varietas tandem movetur. Est autem vento-
ventorum rum maxima varietas, dum alii sunt
cardinales, qui ex certa mundi plaga
 oriuntur, alii sunt *collaterales*. Cardi-
 nales sunt *Eurus*, qui ab ortu æqui-
 noctiali procedit & cum suis colla-
 teralibus calidus & siccus statuitur,
 propterea quod Sol ab oriente pro-
 diens diutius circa horizontem mo-
 veatur & superfluas humiditates ab-
 sumat, *Zephyrus*, qui spirat ab occa-
 su æquinoctiali, & cum suis colla-
 teralibus frigidus & humidus sta-
 tuitur, cum propter breviorē mo-
 ram Solis in occidentali plaga suam
 naturam humidiorē exhalatio ma-
 gis retineat; *Boreas* à septentrione o-
 ritur & cum suis collateralibus frigi-
 dus & siccus dicitur, cum spiret à lo-
 cis rigidis, glacie niveq; obductis &
 à circulo æquinoctiali remotioribus;
 tandem *Auster* à meridie proveni-
 ens

ens nobis calidus & humidus est cum suis adiunctis, propterea quod in comparatione ad nostras regiones, vastum mare, maximasq; paludes pertranseat, concurrente regionum istarū sub æquatore collocatarum, caliditate, etiamsi habitantibus circa polum antarcticum frigidus sit.

His ita notatis facilimè patet, quæ ratione diversarum qualitarum venti sint, quæ secundum magis & minus differunt, quando puncta diversa in horizonte respectu collateralium observantur. Imò manifestum quoq; redditur aerem ambientem insigniter mutari, quatenus regio vel civitas situ suo vim orientalium, meridionalium vel aliorum ventorum citius recipit.

Porro de ventis irregularibus (ut sunt Ecnephias, Turbo, prester) nihil addendum, nisi quod sensu teste manifestum sit, iisdem vehementissimè qualitates aeris mutari posse, quemadmodum in meteorologicis ulterius declaratur.

C

Patet

*Electio**venterium.*

Patet igitur ex dictis, salubriores ex ventis esse eos, qui ab *oriente spirant*, temperatè videlicet calidos atque siccos, quibus aër ambiens ita reficitur, ut pro restitutione substantiæ nostræ spirituosæ maximè sit accommodatus. Secundum locum *septentrionalibus*, tertium occidentilibus tribuimus. At *meridionales*, quòd languores, putredines & similes noxias qualitates introducant, naturæ nostræ minus convenientes statuuntur.

Hæc ita sufficiant de ambientis aeris constitutione naturali, quam sæpius tam in sanitate defendenda, quàm in morbis curandis corrigere cogimur, quam ob causam de artificiali aeris correctione pauca subjicienda veniunt.

*Artificia-**lis aëris**correctio.*

Ponamus igitur aerem ex cadaverum, excrementorum lutorum ac sordium infectorum pravis qualitatibus infici, facilis erit correctio, si removenda removeantur. At verò quid

quid faciendum, ubi causæ corrup-
pentes mutari nequeunt: quid enim
faciemus in locis stagnosis & palu-
stribus, in regionibus vel civitatibus
undiquaque montibus cinctis &c.
inhabiles profectò sunt eiusmodi
loci, præsertim iis, qui sedentario
vitæ genere utuntur, quam ob
causam valetudini consulendo me-
liores aliarum regionum habitatio-
nes eliguntur. Si tamen omninò mi-
gratio possibilis non est, aer squalli-
dus per frequentes ignis luculenti
accensiones & suffumigationes fra-
grantés optimè corrigitur, modò
id ipsum singulis diebus non negli-
gatur.

Porro quod ulterius calidita-
tem, frigiditatem & alias qualitates
excedentes ex anni temporibus,
cœli statu, locorum varietate vel
alias ob causas provenientes atti-
ner; illas ingenio quoque corri-
gere studemus, dum aerem im-
pensè calidum, ita necessitate
morbi vel alia ratione flagitante

perfusionibus, cubiculorum ex aqua frigida, herbis refrigerantibus, vitium foliis, salice, lentisco, sempervivo, rosis & similibus, hinc inde stratis alteramus. Econtrà hyemis tempore non tantum luculentis ignibus accensis frigus excedens & naturæ nostræ inimicum pellimus, sed simul quoque pro varietate indicantium lignis Medicis, herbis aliisq; combustilibus fragrantibus diversimodè naturam nostram adiuvari possumus.

CAP. VI.

De Esculentis & Poculentis.

*Esculentis
& pocu-
lentis quid?*

Post aeris ambientis considerationem ulterius progrediemur ad ea, quæ faciunt ad humidæ solidæq; naturæ nostræ restitutionem, quam ob causam consequenter *de esculentis & poculentis* agendum. Hæc cōmuniter *alimenta* dicuntur, quod corpus nostrum alant, & in locum deperditæ substantiæ reponantur; in quo differunt à Medicamentis, quæ corpus

corpus nostrum alterant, nec in absumptæ substantiæ defectum restitui possunt.

Notandum tamen quædam esse *Alimenta* *alimenta medicamentosa*, quatenus *medicamentosa* interdum vim obtinent alterandi, quâ ratione frequentissimè in præscribendis alimentis non tantum ad mixtionem, sed etiam ad correctionem excedentium qualitatatum respicere cogimur.

Priusquam verò speciatim alimentorum naturam consideremus, ante omnia notandum in determinatione alimentorum non tantum *Qualitates, quantitates*, sed maximè *modum utendi* considerari debere, nè quid in ordine vel tempore cibandi peccemus. Ut enim *Qualitates* alimentorum diversæ sunt; ita necessarium est, quodlibet alimentum nõ cuilibet individuo propter temperamentorum ac naturarum diversitatem convenire. Porro quemadmodum agens proportionatum suũ requirit patiens; ita manifestum est

Quæ sint consideranda in alimentis in genere.

Qualitas.

Quantitas *quantitatem* eandem omnibus exhiberi non posse, cum vis concoquens aliis fortior, aliis debilior sit.

Ordo. Imò & *ordo*, præsertim ob ciborum varietatem, diligenter observandus est, cum liquidiora convenientius prius, solidiora posterius assumantur, propterea quod istorum præsentia ventriculus ad cibum apprehendendum magis disponatur. Nec tandem temporis ratio negligenda, nè propter commistionem cibi crudi cum semicocto causæ morbificæ cumulentur.

*Diversitas
alimento-
rum.*

Inter ea verò, quæ corpus nostrum alere possunt, sese offerunt *vegetabilia*, è terrâ nascentia & *animalia*, de quibus in specie agendum; quatenus illa omnia diversis qualitatibus prædita dicuntur, non absolute, sed respectu nostri corporis.

De frugibus.

Hic primùm sese offerunt *fruges*, ex quibus præparatis panis, aliaque conficiuntur. Agendum igitur de tritico, hordeo, secali, zea, oryza, panico, milio, avena, frumento sarre-
ceni-

cenico; leguminibus &c. *Triticum* *Triticum.*
calidum, humidum statuitur, unde
panis ex eodem confectus, si modo
propter visciditatem sibi connatam
fermento & sale ritè correctus sit, o-
ptimè nutrit & perdurans præbet a-
limentū: præsertim ubi recens unius
diei spacio tantum post cocturam
comeditur.

Huic proxima est *Zea*, vulgò spel- *Zea.*
ta, quam in Thuringia & aliis locis
copiosè serunt, imbecillius tritico,
& plus hordeo nutriens.

Mox sequitur *Secale*, frumenti *Secale.*
genus, quâ communiter in Germa-
nia utimur, hordeo calidius est &
paulò recedens à caliditate tritici, cu-
ius panis difficilior est ad coquendū,
quâ triticeus, optimè tamen nutrit &
solidum præbet alimentum, modo
fermentatione, salis additione, vel
etiam pro lubitu seminibus aperiēti-
bus adiectis iusto modo præparetur.

Hordeum denique non raro pau- *Hordeum.*
peribus & præsertim in annonæ cari-
tate, præbet materiam panis, qui ta-

men minus salutare alimentum sup-
peditat cum frumētum sit frigidius.
Commodè tamen pro alimento
medicamentoso adhibetur horde-
um in confectione Ptisanæ hordea-
cæ, quæ vim abstergendi cum tem-
peratâ vi refrigerandi possidet.

Ptisana.

Oryza.

Porro sequitur *Oryza*, quæ tem-
perata ad siccitatem & caliditatem
inclinans statuitur, cum lacte cocta
pultis instar multum nutrit, quo-
dam modo astringit & crassitiem
auget.

*Panicum
Mylimum.*

Panicum & Milium à caliditate
declinant, magis astringunt, nec ad-
modum nutriunt, ubi tamen hoc il-
li præfertur.

Avena.

Avena calidæ naturæ, iumento-
rum cibus est communiter, ex qua
tamen frequenter corticibus detra-
ctis pulles & iuscula cōficiuntur non
inutilia iis, qui catarrhosis affectibus
& collectionibus pituitosis circa pe-
ctus obnoxii sunt.

*Frumentū
sarraceni-
cum.*

Frumentum sarracenicum cibus
communis est in Germania, pultis
formâ

formâ coctum & præparatum con-
coctu difficile est, ideoq; laboriosis
tantum conveniens.

Inter legumina primò *Pisa* con- *Pisa.*
siderantur, frigida sicca naturæ, si-
mulq; flatus, præsertim ubi viridia
sunt, generantia, quorum brodium
alimentum constituit medicamen-
tosum, ob singularem vim abster-
gendi.

Cicera calida sicca statuuntur, fla- *Cicera.*
tus progenerant, & pro consequens
alvum atque urinam imprimis mo-
vent, quam ob causam in obstru-
ctionibus Nephriticis frequenter u-
surpantur.

Faba crassius, ob terrestrem ac sic- *Faba.*
cam naturam suam, alimentum præ-
bent, non nisi robustioribus exhi-
benda, quas meritò declinant illi,
qui passionibus capitis obnoxii.

Lentis vires variant, quatenus ea- *Lentis.*
rundem decoctum atq; substantiam
perpendimus. Etenim decoctum
vim habet aperiendi, laxandi, pene-
trandi, quam ob causam alvum la-

C s   xat,

xat, variolas expellit & urinam movere potest; at substantia, quæ unâ cum cortice coniuncta est, si copiosè comedatur, vim alvum obstruendi possidet.

Phaseoli.

Phaseoli quoque hûc pertinent, quos olim concoctu difficiles & eruditatis pituitosique humoris copiam generantes statuerunt; hodie tamen immaturi aceto, sale & oleo condiuntur, gulæ potius, quàm alimenti gratiâ.

Post leguminum classem perpendenda sunt olera, herbæ, radices fructus & pauca quædam semina, quorum usus potissimum in cibis condiendis.

Inter olera & herbas frequenter *æstivo tempore* utimur *frigidioribus*; ut Portulaca, Endivia, Cichoreo, Acetosa, lactuca, ut & *temperatis*, ut Buglossa, Borragine, Asparago, lupulo, Beta, Spinachia &c. *Tempore hyemate* magis conveniunt *calidiora*, ut sunt Serpillum, Thymus, Hyslopus, Salvia,

Salvia, Menta, Amaracus, Satureia,
Rosmarinus &c. quocunq; tempore
ferè, potissimum apud indigentes,
Brassica prostat.

In forma Acetarii, vel etiã iu-
sculi, cum butyro vel oleo præpara-
tur *Portulaca*, quæ frigida humida *Portulaca.*
est, biliosis naturis conveniens. *Ci-
chorem* frigidum siccum, amaritie *Cichoreñ.*
suã singulariter hepatis calidiori & ad
obstructionem propenso convenit,
quod maximè radices eius decoctæ
perficiunt. *Acetosa* frigida sicca est, *Acetosa.*
suaque aciditate penetrat & omni-
bus putredinibus resistit, sive cum
aceto & oleo sumatur, sive cum
pullis gallinarum coquatur, ubi
cibum febricitantibus accommo-
datissimum constituit. *Lactuca* fri- *Lactuca.*
gidiora est, quam ob causam Na-
sturtio Dracunculo esculento, vel
similibus herbis calidioribus in a-
cetariis corrigitur, modicè sum-
pta fervorem bilis in naturis ca-
lidioribus temperat & per con-
sequens sanguinem temperatum

reddit, optimeque corrigitur, si ante præparationem cum oleo & aceto aquâ ferventissimâ profundatur.

Buglossa & *Borrago* temperatam naturam habent maximèque conveniunt ob singularem proprietatē spiritibus reficiendis, præsertim si flores.

Asparagus & *Lupulus* eorum frequenter usurpentur. *Asparagi* & *lupuli* eminentiæ, leviter coctæ cum aceto atq; oleo parantur &

non palato tantum cibum gratum constituunt, sed commodè quoque ab iis usurpantur, qui viscerum obstructionibus obnoxii sunt, cum vim aperiendi, detergendi & crassos humores incidendi possideant. *Beta* quoad succum detergit, nitrosâ quadam qualitate, quam ob causam alvum laxat, aliâs calida sicca statuitur; ideoq; tantum ad æstiva olera pertinet, quatenus abstergendo biliosas collectiones excernere iuvat.

Spinachia. *Spinachia* propter vim refrigerandi & humectandi cum pipere, sale & oleo meritò corrigitur, parum præbet alimenti, & serosos humores generat.

nerat. Correcta tamen leniendo pe-
toris asperitati convenit.

Porro *frigidioribus naturis* atque
imprimis hyemali tempore cōmen-
datur *Serpillum*, quod calefaciendo, *Serpillum.*
digerendo & aperiendo concoctio-
nem adiuvat, si cōdimenti loco cum
iusculis, aliisque cibis misceatur, qua-
propter convenit omnibus qui diffi-
culter spirant & fluxionibus frigidis
obnoxii sunt. Quibus acrimoniâ suâ
displicet *Serpillum*, hi *thymum* sub- *Thymus.*
stituant, qui manifestè quoque cale-
facit & incidit, saposque cibos effi-
cit, sicut etiam *Satureia*, quæ in cibis *Satureia.*
assumpta grata, maximèque accom-
modata est iis, quibus viscosorum
phlegmaticorum humorum copia
incidenda, concoctio corroboran-
da, stomachusque frigidior calefaci-
endus est. Imò & *Hyssopus* in talibus *Hyssopus.*
minimè negligendus, cum caliditate
ac siccitate contra collectionem pi-
tuitæ plurimum faciat. Porro *Salvia* *Salvia.*
quoque præstans est ciborum con-
dimentum, quando calefacere, sic-

care, leviterque pro partium robore conservando astringere conamur; imprimis in iis, ubi talia capitis respectu requiruntur. Huc etiam pertinet

Amaracus
vel Maiorana.

Amaracus, quando respectu fluxionum capitis digerendum, attenuandum, aperiendum & roborandum est, quod maximè quoque, si respectu ventricali id ipsum requiritur;

Mentha
Absinthium.
Rosmarinus.

per usum *Menthae*, ut & *Absinthii* præstare possumus. Tandem *Rosmarini* etiam non tantum odor atque sapor cibos commendat, sed maximè quoque capitis imbecillitate per frigidas fluxionum collectiones oborta laborantibus convenit, vi sua attenuandi, digerendi, roborandi;

Brassica.

Supereft ultimò *Brassica*, cuius præcipuè duæ species notatur, *viridis* videlicet, foliis expansis & abundè crispis, atque *alba* seu *capitata*. Num

An calida
vel frigida

calida vel frigida sit, penes Authores classicos incertum est: nos diversas partes in eadem agnoscimus, quatenus decoctum eius primùm ventrem laxat, remanente vi constringen-

gen.

gendi in eiusdem substantia. Præfer-
tur autem *viridis*, cuius primum
brodium vim quandam expurgatri-
cem possidet, quam ob causam o-
ptimè convenit iis, qui circa mesen-
terium, lienemq; facile obstructio-
nes patiuntur. Deterior est *capitata*
sive in acetariis recens, sive sale con-
dita suam acorem contraxerit, cum
difficilis sit concoctionis, paucissimi
alimenti, promptèque succos Me-
lancholicos vel atrabilarios produ-
cat. Utraque propter acrimoniam
ventriculo noxiam commodè salu-
bribus & imprimis pinguioribus
carnibus præparatur & robustiori-
bus potius, quàm literatis conve-
nit.

Porro, quo ad radices esculentas
sese offerunt rapum, Raphanus, Pe-
troselinum, Sisarum, Salsifi, Pastina-
ca, Sativa, Beta rubra, tartu si &c. *Ra Rapum.*
pum, ubi benè coctum est, ali-
mentum præbet calidum & humi-
dum, quam ob causam spleneticis
commendatur, imprimis deco-
ctum

Raphanus Etum rari Quartanariis maximè prodest. *Raphanus*, imprimis *rusticus* vim habet incidendi, attenuandi, renum calculos evacuandi, lapidemq; conterendi, quam ob causam condimèri potius, quàm alimènti causa adhiberi debet iis potissimùm cibus, qui propter difficiliorem digestionem attenuatione & incisione indigent. Sunt tamen ex hortensibus *Rhaphanis* quidam in acrimonia magis temperati, quos ij, qui stomacho robustiores sunt, commodè quoque carnibus assatis in mensis addunt. *Petroselinum* singulariter vias urinarias respicit; ideoque tum quoad herbam, quàm quoad radicem commodè quibusdam cibus additur, sed modicus eius usus cōmendatur, nè copia frequenti usurpatum succos crudos ad vias urinarias facitò dirigat. *Sisarum* non tam frequens est apud omnes, suâ tamen dulcedine & iucunditate satis innotescit quotidie, cuius radicis usus sanitati convenit, cum facilè coquatur
 & vim

Petroselinum.
 11172.

Sisarum.

& vim diureticam in se contineat.

Tartufi, *Grublingbaum* / id est, tu- *Tartufi.*
berum arbor, quibusdam *Siferum*,
peruvianum dicitur, estq; Solanum
tuberosum, & præparatur hodiè in-
star cardui Hispanici, crassius præbet
alimentum, quam ob causam in A-
trophia commendatur.

Pastinaca Sativa, seu *carotta lutea* *Pastinacea*
frequens etiam in usu est, quæ ritè *Sativa.*
concocta, donec convenientem
mollitiem acquirat, modicè nutrit,
urinam pellit, & Nephriticis conve-
nit. *Beta rubra radix* cocta & rapha. *Beta rubra*
radix.
no, fœniculo & similibus cum aceto
& oleo condita sumitur, unà cum a-
liis cibis siccioribus, quæ movet ap-
petitum, & si benè digeritur, vias
urinarias expurgat. *Porri* & *Allij* ra. *Porræ* &
Allium.
dix à quibusdam frequenter usur-
patur, vel pro se vel cum aliis cibis,
condimentum rusticis adæquatum,
quorum Theriaca dici potest, facul-
tatis est calefacientis extenuantis &
incidentis. *Ceparum* usus crebris ru- *Cepa.*
tibus & ad caput evaporationibus
mo-

molestus est, qui aliàs cum carnibus decoctis, vel alià ratione adhibitus viscera deterget, ab obstructione liberat, & renum atque vesicæ mucilagines impuras attenuat atque expurgat.

Inter *fructus* ab iis incipiemus, quos *herba quadã* producunt, ut sunt Melones, Cucumeres, Cucurbitæ Articoçæ vel fructus Cinaræ, Fraga, Mirtilli, cappares fungi terre & similes: hos sequentur alii potissimum à *fruticibus & arboribus desumpti*, ut sunt Uvæ, Amygdalæ, Pistacca, Pineæ, nuces inglandes, Mala, Mala aurea, citrea, Pyra, Cerasa, Castaneæ, Melpila, Olivæ, Persica, Cydonia, Mora, Ficus, Pruna &c.

Melones.

Melones delicatis & Magnatibus suavissimi sunt, ubi cum Saccharo & Piperis comeduntur: aquosam atque frigidam naturam habent, ideoq; in magno æstu sitim sedant & aquositate suâ renes detergent, sed facile corrumpuntur in stomacho, nisi vino generoso corrigantur. *Cucumeres*

Cucume-

im-

immaturi sale condiuntur & modicè in acetariis apponuntur, frigidam & minus humidam Melonibus naturam possidentes, iis maximè convenientes, qui calidiores & ventriculum fervidiorem obtinent, in copia frequenter usurpati succum crassiores generando pituitosos atque erudos succos cumulant. *Cucurbita Cucurbita* frigidam & humidam naturam obtinent, quas quidam pultis formam pro alimentis conficiunt: vix conservationi sanitatis conveniunt, nisi per additionem corrigentium vis humida frigida perfectissimè corrigatur, quæ ob causam potius visus & Medicinæ, quam alimenti gratiam coluntur. *Artischocha* *Artischocha* vel *Cinara fructus* calefacit & siccet, flatulentus est & per consequens venerè stimulat, si iusto modo pipere, pinguiq; carni in iusculo præparatur. *Fraga* frigidam siccam naturam habet & cum vino ac saccharo commodè stomacho vacuo (cum aliis facile corrumpantur) à iuvenibus & calidioribus comedantur, ubi

ubi non solum bilis fervorem temperant, sed etiam iecoris lienis atque renum obstructionem præcavent.

Myrtilli.

Myrtilli refrigerant quoque, siccant & obstructiones pariunt, quam ob causam non nisi robustioribus tantum conveniunt, cum concoctu difficiles sint, crudosque succos generent.

Cappares.

Cappares amaritudine lua incidunt & purgant, acrimoniâ digerunt & calefaciunt, acerbitate densant & constringunt, quam ob causam diversimodè agunt, pro diversitate subiecti, quod inveniunt. Communiter autem appetitus excitandi causâ cum aliis cibis sumuntur. Tandem de *terra fungis* etiam hîc aliquid addendum, quos omnes (exceptis venenatis, angue peius fugiendis) aqueum & crassum alimentum præbere notum est, quapropter non nisi modicus & rarus eorum usus commendatur.

Vva.

Porro de fruticibus & arboribus plurimi quoq; fructus esculenti proveniunt. *Vva* recentes atque passæ com-

commendantur. Inter *recentes* eliguntur dulciores, quæ succum calidiorem austeris atq; acidis obtinent & flatulentæ sunt, ubi copiosius ingeruntur, ac diutius retentæ, colicos dolores, lienis tumores & alia huius generis mala excitant. Voluptatis potius, quàm alimenti gratiâ vacuo stomacho comeduntur, ubi laxant. Inter *uvæ passas* maxima quoq; respectu saporum differentia est, ubi inter maiores commendantur dulces, quæ simul aliquid acerbitalis possident; quas ventriculo & iecori plurimum amicas esse statuimus. *Minores* nucleis carentes leniendo pectori maximè convenire notum est, quas & in alvo laxando tutissimè exhiberi posse constat. *Amygdalæ* *Amygdalæ* sunt dulces & amaræ: quarum illæ temperatè calidæ, humidæque statuuntur, & boni succi nutrimentum præbent; iis præsertim, qui febribus hæcticis vel aliâ ratione consumuntur: hæ propter amaritiam vim maiorem extenuandi & crassos viscidosq; humo-

*Pistacia.**Pinea.**Nux inglans.**Avellana.**Poma.*

humores expurgandi possident; quã ob causam iis conveniunt, qui ad iecoris obstructionem proni sunt. Ut autem cum amygdalis amaris *Pistacia*; sic etiam cum dulcibus *noces pineae* quoad vires comparari possunt. *Nux inglans* viridis & immatura cū saccharo condita medicamentum utile stomacho nec palato ingratum constituit, cuius usus accommodatus esse potest in magnis faucium inflammationibus. Matura verò difficulter concoquitur, & capite pectoreque laborantibus nocet: Substantiam habet oleosam, quam ob causam commodè sale corrigitur, ne viscerum obstructionibus ansam præbeat. Inter *avellanas* præferuntur domesticæ, quoad formam oblongæ, quæ recentes potius, quam exsiccata commendantur, plus quidem a-lunt prioribus, sed æquè difficulter coquuntur & diutius in stomacho latitantes dolorem capitis facilimè procreant. *Pomorum* maxima differentia est, quam ob causam pro di-versi-

tiorum non tantum venenis resistunt, sed præter iucunditatem, quã cibis conciliant, amica sua astrictione ventriculum quoque roborant.

Pyræ.

Pyræ magna varietas inest, quibus omnibus vis astringendi tribuitur, quanquam in dulcioribus profectè maturatis non admodum deprehendatur. Hinc in principio sumpta laxam alvum sistunt & modicè nutriunt: contra post alios cibos usurpata ventriculum claudunt, evaporationes ad caput impediunt & per accidens alvum aperiunt. Parum nutriunt & imbecillioribus nõ

Cerasæ.

nisi cocta conveniunt. *Cerasæ* quoque suas differentias multas habent, imprimis alia sunt acida, alia dulcia, quorum illa modicè refrigerant, nec admodum mali succi sunt; hæc verò propter superfluum humiditatem facile putrescunt, ideoque prioribus

Castaneæ.

deteriora sunt. *Castaneæ* crudæ propter astrictiorem & flatulentiam noxiæ sunt: at ubi coctæ vel frixæ sunt, alimentum præbent durabile,

ventrem

ventrem astringunt & stomachum
optimè sanum requirunt; aliàs diffi-
culter coquuntur & ægrè distribu-
untur. *Mespila* non nisi sat maturata *Mespila.*
& emollita comeduntur, vi refrege-
randi, siccandiq; prædita, quæ parum
alunt ac difficulter digeruntur. *Oli- Olive.*
va immaturæ condiuntur, ubi frigi-
da & astringente sua qualitate poti-
us appetitus, quàm alimenti gratia *Oleum*
cum aliis cibis apponuntur. *Obiter* *communis*
tamen hîc olei natura minimè ne-
gligenda, quod ex recentis benè ma-
turis olivis exprimitur & sua tempe-
rata natura nobis amicum est, quam
ob causam plurimorum ciborum
excedentes qualitates, dum admi-
scetur, ad convenientem temperiem
redigit. *Persica* frigidam atq, humi *Persica.*
dam naturam obtinent, quam ob
causam facilè corrumpuntur & non
admodum alunt. Qui delectantur
hoc fructu, non nisi ante mensam
eodem utantur, qua ratione laxat al-
vum, facilè descendit, nec ita putri-
dos humores generat, quàm tunc

D

tem-

Cydonia.

temporis, cum post alios cibos ingeritur. *Cydonia* frigidam siccam naturam habent, venenis resistunt & cordis vires corroborant, parum alunt, difficulter coquuntur, ideoq; commodius instar medicamēti pro claudendo, corroborandoque ventriculo postremo loco sumuntur; sive coquantur per se, sive cum saccharo condiantur.

Mora.

Moris vis humectandi modicèque refrigerandi convenit, quam ob causam bilis æstū temperant, & alvū laxant, ubi vacuo stomacho sumuntur, cum aliās quòd facile putrescant, noxia sint.

Ficus.

Ficus recenses calidæ, humidæq; sunt, quam ob causam alvi laxandæ ieiuno stomacho, comeduntur; ast siccæ calidiores & sicciores fiunt; quæ ppter vim abstergendi & attenuandi possident.

Pruna.

Pruna præsertim Ungarica & Damascena cōmodè post exsiccationē ad usum veniunt, ubi bilis acrimoniā temperant, facile coquuntur modicè nutriunt & alvum apertam retinent.

Notandum tamen, quod frequen-
tissi-

tissimū usus prunorum imbecillio-
ri ventriculo nō conveniat, propter-
eā quod robur eius laxādo dissolvat.

Supereſt ut aliquid de *seminibus*
quibusdā subjiciamus, ubi primū sese
offert *Sinapi*, q̄ calidū atq; siccū est, *Sinapi.*
& vim acrē atq; urentē possidet, quā
ob causā potius cōdimenti, quā a-
limēti gratia adhibetur, & iis tempe-
ratur, q̄ acrimoniam eius retundunt,
ut musto, succo pomorum dulciū, &
similibus. Commodē cū cibis crassis
atq; viscosis adsumitur, imprimis hy-
berno tempore, cū cautione tamen
ab iis, q̄ capitis & oculorū imbecilli-
tate laborant. *Anisū* calefacit, siccāt, *Anisum.*
flatus discutit, unā cū cibis aliis com-
mistū nō tantum saporē reddit iucū-
diorē, sed ēt digestionē adiuvat, q̄ ob
causam panibus nō tantū odoris, sa-
poris, sed ēt digestionis gratiā insper-
gitur. Saccharo obductum oris ha-
litum commendat & cerebro humi-
diori conveniens est. *Caryum* seu *Cu-* *Caryum.*
minum pratense acrius est aniso, qua-
propter vehementius digerit, & vias

urinarias expurgat, commodèque cum cibis difficilioris concoctionis, imprimis carnibus animalium senescentium coquitur, Huc etiam pertinet

Cuminū. *semen cumini sativi*, quod egregiè quoque calefacit, aperit, discutit, flatus resolvit & frigidioribus naturis frequenter in iusculis vel alia ratione sumptum convenit. Imò &

Feniculi. *feniculi* quoque semen tam propter saporis iucunditatem, quam suarum qualitatatum excellentiam commodè condimenti loco viscidis, crassis & concoctu difficilibus cibis additur; cum viscerum infarctus præcaveat & ventris tormina tutissimè sedet.

Alimenta ab animalibus desumpta. Haecenus de *vegetalibus*: sequuntur alimenta, quæ desumuntur ab *animantibus terrestribus, volatilibus & aquatilibus*. Hic priusquam integra animantia consideremus, de partibus diversis animalium profectorum agemus. Etsi verò partes pro diversitate specierum varient, in genere tamen maximam habent convenientiam, quæ pro natura cuiusque *restrin-*

restringitur. Ita *pedes animalium* quo- *Pedes ani-*
rumcunque propter membranofam *malium.*
& exanguem naturam frigidam, len-
tum & glutinosum præbent nutri-
mentum; ideoq; difficilius coquun-
tur, imprimis illi, qui sunt animalium,
quorum caro aliâs concoctioni dif-
ficilior est. Juniorum autem & hu-
midiorum animantium pedes, pro-
pterea quod optimè nutriant, hecti-
cis & phthificis frequenter præscri-
buntur, si non ratione substantiæ,
faltem ratione succi per formam ge-
latinæ cum aliis appropriatis. *Cor Cor.*
propter fibrosam suam substantiam
difficilis est concoctionis: conco-
ctum verò solidam substantiam o-
ptimè nutrit propterea quòd suc-
cum præbeat stabilem. *Jecur* habet *Jecur.*
naturam sanguineam, quam ob cau-
sam optimum & temperatum præ-
bet alimentum, quando desumitur
ab animalibus minus adultis & salu-
briori pabulo nutritis. Jecore rarior
est *Pulmo*, quam ob causam facilius *Pulmo.*
coquitur & alimentum præbet te-

- Renes.* *nuius.* *Renes* aduultorum animantium difficilius coquuntur, & sanguinem crassum progenerant: at cum à tenerioribus animalibus sumuntur, succi sunt melioris, saporis iucandioris & concoctionis facilioris. *Lingua.* *Lingua* substantia boni succi est, nec admodum difficile coquitur, modò non sit senescentium animalium.
- Cerebrum.* *Cerebri* substantia iustam requirit condituram per aromata, semina, vel etiam herbas excalescentes, siccantes & digerentes additam, cum aliàs pituitosum, crassum atq; cõcoctum difficile succum suppeditet. *Intestina & ventriculus.* *Intestina & ventriculus* ob membranofam suam naturam alimentum præbent frigidius atq; viscosius; ideoq; requirunt optimam præparationem atque condituram, imprimisq; robustioribus conveniunt. Si tamen de vitulis duorum mensium extrahantur, commodum alimentum iis constituunt, qui calore superabundant, vel ad hecticam inclinant.
- Tandem sequitur *Caro musculo-*
sa,

sa, quæ pro diversitate animalium
maximè variat; quapropter in specie
pluribus de eadem tractandum, ubi
initium faciemus, à *Carne suilla*, cum *Caro suil-*
Galenus & alii eandem reliquis præ- *la.*
ferre videantur. Hanc absolutè sa-
lubrem cum plerisque non statui-
mus, optimè quidem nutrit, solidum
præbet alimentum & ætate florenti-
bus ac robustioribus est accommo-
datissima, quamvis habeat abun-
dantem humiditatem lentam, mi-
nusque profectè concocta facillimè
diversos excremētios humores p-
ducat, qua de causa vulneratis, scabi-
osis, aliisque tumoribus & fluxioni-
bus obnoxiiis minimè convenit. Eli-
genda tamen *suilla* est *media ætatis*,
assata potius quam elixa, si recēs est,
quæ stomacho valentiori magis ac-
comodata redditur, cū sale macera-
ta modicè fumo siccetur. Melior &
sanitati convenientior est *Aprugna*, *Aprugna.*
cuius natura siccior est *suilla* dome-
stica, quanquam difficulter quo-
que coquitur, nisi iusto modo præ-

- Angina.* paretur. *Agnina* caro nutrimentum humidum ac pituitosum producit, quam ob causam commodè vel cum seminibus calefacientibus, carui, Fœniculi, radicibus Petroselini & similibus coquitur, vel assata potius *Vervicina* comeditur. Hac melior est *Vervicina*, nimirum agni adultioris castrati, quæ ad moderatam caliditatem & humiditatem declinat & succum bonum generat. *Arietina* ut & *Ovillilla* caro non admodum commendantur, quarum illa, præterquam quòd difficilis sit concoctionis, malique succi, fetore suo pluribus inimica est, hæc verò crassum, pituitosum atq; noxium præbet alimentum tam propter frigidam atque humidam naturam ovium, quam quòd partuum frequentia reddantur effæta. *Capreoli Sylvestris.* *Capreoli sylvestris* caro maximè commendatur, cum facilè coquatur, pauci sit excrementi, nutrimentum siccius quodammodo subministrans, quam ob causam optimè magnatibus naturâ humidioribus convenit.

nit. *Bubula* caro stomacho sano con- *Bubula.*
 venit, difficilius digeritur: digesta ta-
 men solidius præbet alimentum, sa-
 nitate constanti præditis cõveniens.
 Eugienda tamen caro *Vaccarum*, *Vaccina.*
 boumque emaciatorum, præsertim
 ubi temporis tractu propter ætatem
 inclinantem durior evasit. *Vitulina* *Vitulina.*
 temperata est, bonum succum gene-
 rat, ac facilè concoquitur, cuius ali-
 mentum eò nobilius redditur, quò
 magis herbis seminibus & aromati-
 bus fragrantibus ac modicè siccan-
 tibus præparatur, cum aliquid supe-
 rabundantis humiditatis adhuc pos-
 sidere videatur. *Cervina* caro siccio- *Cervina.*
 ris naturæ est, quam ob causam soli-
 dam substantiam optimè nutrit, &
 promptè nisi præparatio & correctio
 accedat, viscera obstruit, imprimis u-
 bi ab iis, qui ex Magnatibus seden-
 taria vitâ delectantur, quotidie su-
 mitur. *Leporina* cum prædicta con- *Leporina.*
 venit in eo, quod siccius præbeat ali-
 mentum, quam ob causam quotidi-
 anus eius usus sanguinem Melan-
 cho-

cholicum generare dicitur: habetur alias meritò in delitiis & naturis humidioribus fluxioni obnoxiiis optimè convenit, hinc probè concocta floridum faciei colorem procreare creditur.

Atque hæc de Quadrupedibus, ubi colophonidis instar aliquid de *Lacte*, *Butyro*, & *Caseo* subjiciendum. Quomodo *Lactis* generatio fiat, ex physicis notum est: sufficit in præsentia, ut sciamus Lac naturam atque temperamentum sanguinis imitari, quatenus levi mutatione ex eodem generatur, ac differt pro diversitate animalium, quatenus aliud est *Bubulum*, aliud *Caprinum*, aliud *Ovillum*, ut taceamus de *asinino*, quod olim admodum erat in ulu. Sunt autem tres *lactis partes*, nimirum *Butyrosa*, *Caseosa*, & *Serosa* qua ratione pro respectu huius vel illius abundantis ipsum lac etiam, ante coagulationem diversimodè operatur.

Bubulum. Hinc patet Lac *Bubulum* admodum nutrire, cum pinguisimum sit & buty-

Lac.

Bubulum.

buty-

butyrofa substantia præ aliis abundet: *Ovillum* difficilius digeritur, *Ovillum.* cum caseofa materia in eodem magis excedat: at *caprinum* quasi me- *Caprinum* diam naturam habet ac serofa sua substantia temperata vim quandam abstergendi continet. Manifestum igitur est lac eò celerius per ventrem descendere, & minus obstruere, quo tenuius ac serofius est, eò magis alere, minusque ventrem subducere, quo crassius atque pinguius est. Cibus igitur est facilis concoctionis, iis conveniens, qui citò reficiendi sunt, ubi tamen cautio adhibenda, nè ventriculo impuro copiosè ingeratur, cum facile corrumpatur, acescens videlicet & in bilem degenerans ac obstructionibus viscerum occasionem præbens qua de causa cum lactis usu vitanda omnia ea, quæ coagulationi eius inservire possunt, ut sunt vinum, acida & austera omnia, quæ etiam extra sto-

machum lactis coagulationi occasionem præbere videmus. Præcave-
tur coagulatio per additionem Salis
& Sacchari, quod bene notandum
in emaciatis & phthificis, quando

Butyrum iisdem lactis usus conceditur. *Buty-
rum*, quod ex flore lactis conficitur,
oleosam, calidam & humidam na-
turam habet, optimumque condi-
mentum plurimorum ciborū tem-
perata sua natura constituit, bene
nutrit, ventriculum tamen laxat, id-
eoque potius ante cibos alios, quam
post eosdem sumitur. Ex butyri con-

Lac acidū, fectioe superest *lac acidum*, a quo-
sum & serosum alimentum suppe-
ditans, calidioribus ac robustioribus
naturis conveniens, cum vim refri-
gerantem & abstergentem habeat.

Casus. *Casus* ex coagulata crassiori lactis
substantia conficitur: ideoque diffi-
cilis est coctionis, & crassum præbet
alimentum, eligitur ætatis ratione
nec omninò recens, qui frigidus, hu-
midus & flatulentus est, nec omninò
vetus, acrem ac deterrimum succum

sup-

suppeditans, quem dat avara manus.
sed mediæ ætatis, moderatè dulcis,
pinguis, in duritie & mollitie tem-
peratus, qui variat pro ratione diver-
sarum specierum animalium, pro
varietate locorum, temporum, in
quibus pascuntur animalia, maxi-
mèque pro ratione præparationis.
Optimè nutrit *vaccinus*, sed difficul-
ter coquitur: proximus huic est *ovil-
lus*, qui citius digeritur & minus
crassus est, ideoque priori præfertur.
At *caprinus* utrique post ponitur.
Rationes addit *Alexand. lib. 12. Sa-
lub. cap. 10.* quia serosa temperata pars
deperdita est, quæ qua ratione boni-
tatem lacti, addebat præsens, eadem
caseo aufert deficiens ipsa, solaque re-
licta caseosa & butyrofa, iisque mini-
mis, tanquam ex animali natura sic-
ciorè & calidiorè &c. Quò autem
loca & anni tempora salubriora pa-
scua pecoribus subministrant, eò et-
iam casei præstantia maior est, quam
adiuvat præparatio, quâ non rarò
per additionem herbarum & semi-

num calefacientium noxæ pertimescendæ corriguntur: hinc Mentha, Maiorana, Serpillum, Salvia, Rosmarinus, Cardui semen, Anisum, Fæniculum, imprimisq; salis aliqua portiuuncula non in commodè substantiæ casei in ipsa confectione solet admisceri. Post casei preparationem *Serũ* superest, aquosa, & abstergens lactis substantia, quæ nõ alimēti, sed frequētissimè, cum nondũ aciditatẽ cõtraxit, medicamēti loco, refrigerationis & absterfionis gratiã, bibitur.

Volatilia. Ad *Volatilia* progredimur, de quorum natura speciatim agendum est, initio factõ de *Gallinis*, quarum caro temperata, facilisque cõcoctõnis est unde bonum ac laudabilem sanguinem præbeat ac literatis & aliis, qui minus laboribus exercentur, optime convenit. His tene-riorem & humidiorẽ carnem obtinent *Pulli*, quam ob causam sicco-ribus eò magis conveniunt, ubi me-
Capones. dium tenent *Capones*, quorum caro multum nutrit ac succum stabilem sub-

Vid. Lang.
lib. 2.

Epist. 28.

Serum.

Volatilia.

Gallina.

Pulli Gal-
linarum.

Capones.

subministrat. *Galli domestici* durioris & siccioris substantiæ sunt; ideò *Galli do-*
 que difficilius digeruntur: at iunio- *mestici.*
 res *Indici* plurimū nutriunt, nec suc- *Indici.*
 ci bonitate *Caponibus* cedunt: *An-* *Anser.*
serum & *Anatum* caro difficulter co- *Anas.*
 quitur, & facilè, nisi robore naturæ
 profectius digeratur, in excrementi-
 tios succos abit; sanis nihilominus &
 robustiori stomacho iucundum ali-
 mentū præstat, modò cōueniens sa-
 ginatio præcesserit, iustaq; præpara-
 tio subsequatur. His *domesticis* præ-
 ferūtur *Sylvestres*, quorū caro minus
 excrementitia est, citiusq; digeritur.
Columba, præsertim *sylvestres*, & post *Columba.*
 has domesticę, calidam siccā habent
 naturā, quā ob causam difficilis con-
 coctionis & alimenti *Melancholici*
 esse dicūtur, quod tamē minimè præ-
 cedere statuimus in iunioribus quas
 ritè præparatas bonū nutrimentum,
 iis præsertim, qui frigidis fluxionibus
 obnoxii sunt, præstare concedimus.
Perdix temperatā naturam habet ad *Perdix.*
 siccitatem quodammodo inclinā-
 tem,

tem, optimè nutrit & pauci excrementi est; quam ob causam non tantùm nutrire, sed etiam primam concoctionem optimè corroborare creditur, si annuo spacio quotidie usurpetur. *Coturnix* ob calidam humidam naturam non admodum salubre præbet alimentum, si frequentius & copiosius assumatur. *Turdus* à Martiale præfertur avibus aliis, cuius caro non iucunda tantùm, sed optimè nutriens & boni quoque succi est, minus excrementitiæ naturæ possidens, præsertim autumnali tempore, dum uvis maturis & iuniperi baccis vescitur. *Alauda* parum à caliditate & siccitate *Turdorum* recedit, quam ob causam optimè pinguescit, eamq; ob causam alimentum bonum suppeditat. Hac sequuntur *Sturnus*, *Passerculus*, *Cauda tremula*, *Merula*, aliæq; aves, quæ licet à prædictarum bonitate recedant, in genere tamen ad gressilium carnes relatæ, siccius præbent alimentum.

Ova. Appendicis loco de *Ovis* aliquid

anne

annectendum, quæ ab animalibus volatilibus desumuntur, ubi maxime in usu sunt *Ova Gallinarum*, in quibus considerandæ sunt duæ partes: *Vitellus & Albumen*. Istius natura est calida humida, facilis concoctionis & bene nutriens; at huius qualitates sunt frigiditas & siccitas, quam ob causam stabile nutrimentum præbere potest, sed robustiorem calorem concoquentem requirit. Hinc manifestum est optimum, copiosum ac salubre nutrimentum subministrare nobis *Ova*, præsertim dum elixantur, ut fiant tremula, cum aliæ præparaciones pro sanitate conservanda minus hæc conveniant. Ut autem facile coquantur & plenè nutriant, ita minus rectè cum aliis cibis miscentur, minusq; conveniunt iis, qui ventriculum pravis succis confertum obtinent, ut febricitantibus in principio; sicuti noxia quoq; sunt calculosis, podagricis & nervorum atq; capitis affectibus obnoxiiis, si scilicet frequètius usurpentur. Commodè.

modè tamen *infantibus* ob lactis similitudinè, *senibus*, quod facile coquatur & *cōvalescentibus* èt atq; vitâ sedentaria præditis, *ut literatis*, q̄ plurimū alant & minus excrementitiarū partium habeant, præscribuntur.

Aquatilia

Superfunt *aquatilia*, pisces videlicet & cognata alimenta, quæ maxime variant, non tantum respectu loci, cui inhabitant, unde *pisces alij marini*, *alij fluviatiles*, *alij in stagnis & lacubus* vivunt; sed etiam propter cuiusque speciei peculiare varietates. *Loci ratione marini* præferuntur, cum propter salinam aquæ marinæ naturam carnem teneriorem habere videantur: hos sequuntur *fluviatiles*, ubi præcedunt ij, qui vivunt in aquis puris per loca petrosa profluentibus, quos sequuntur ii, qui magnis fluviis rapidiore cursu fluentibus delectantur; quibus omnibus deteriores sunt, qui in parvis ac cænosis fluminibus capiuntur. Minus omnibus sanitati cōveniunt, pisces lacuum atq; stagnantium aquarum, imprimis omni

mni

omni cōmōtione & influxu destituta-
tarum. Sed notandū pro ratione cui-
usq; speciei, proprietates hasce de loco
desumptas minimè Universales esse,
quā ob causam de præcipuis specia-
tim agemus, initium facientes, à præ-
stantioribus. *Salmō* ex marinis pisci- **Salm.**
bus aquā dulci delectatur, quam ob
causam ex mari in fluvios ascendit ac
verno potissimū tempore captus te-
nerā suā carne palato gratissima cibū
boni succi, facilisq; concoctionis cō-
stituit. Huic ob bonitatē inter fluvia-
tiles nō cedit *Trocta* vel *Trutta*, aliis **Forell.**
Fario, cuius caro friabilis, nullius vi-
sciditatis particeps, citò digeritur &
optimè nutrit, q̄ excrementitio succo
careat. In maritimis locis plurimū
cōmendatur *Solea*, q̄ piscis ægrotan- **Meers**
tibus præscribitur, quod bonum san- **zungen.**
guinem generet, parum excremen-
torum habeat & palato maximè iu-
cundus sit. *Fundulus* in aquis puris ac **Gründel**
petrosis vivens inter minores pisces
palmam obtinet, facile digeritur, nō
diu in stomacho moratur, unde æ-
grotantibus quoq; ac cōvalescenti-

Stein:
beisser.Kressen.
Lam:
pret.

Ahl.

Secht.

Karpffe

bus optimè cōvenit. Ut autem cum hoc conveniunt plurimùm *Gobitides* & *Mordilapides*; ita non parum ab eodem bonitate recedunt alii Pisces minores, communiter *Funduli* quoque dicti, quos in his regionibus *Kressen* vocamus. *Lampreta* etiam præfertur aliis multis, quæ iustam requirit præparationem propter lentorem suam: magnatibus in delitiis est, etiam si sanguinem viscidum atque crassum generare possit, quam ob causam podagricis salubris statuitur. *Anguilla* non parum externâ formâ cum priori convenit, succi est lenti, viscidi, minimèque pro cōservatione sanitatis cōvenientis, quam ob causam piscis hic minus salubris statuitur. *Lucius*, imprimis minor, carnem teneram ac friabilem obtinet, minus excrementitius est, benè nutrit & iis imprimis concedi potest, qui ad excessum caliditatis & siccitatis accedunt. *Cyprinus* vel *Carpus* præfertur, ubi grandior est, & in lacubus purioribus, maioribus, aut etiam

iam

iam fluminibus capitur, succum sub-
ministrat copiosè nutrientem, si be-
ne concoquatur, quod caro eiusdem
mollis atq; humida satis indicat, quã
ob causam omnibus æquè concedi
potest, imprimis notandum quod u-
nà cum variis cibis commista, putre-
dini ac fluxionibus occasionem præ-
beat. Minus Carpione commenda-
tur *Barbus*, cuius caro tamen ab iis, **Barbe.**
qui integra sanitate fruuntur, in pri-
mis, qui ad in temperiem calidam
inclinant, absq; iactura comeditur,
modò pisce huius ova rejiciat, cum
non parum humanæ naturæ sit ini-
mica. *Perca*, potissimam, quæ spinas **Persick.**
aculeatas gerit, carnè habet siccam,
pinguedine & visciditate carentem,
quæ facile coquitur & bonum suc-
cum generat, quam ob causam in-
ter fluviatiles pisces salubrioribus
annumeratur. Ab huius bonitate
longe discedit *Tisca*, paludosis & **Schleye**
cænosis locis gaudens, quam ob cau-
sam non tantum ingrati saporis, sed
simul quoque viscosi, crudique nu-
tri-

trimenti est, quocirca non nisi rusticis & plebeis concessus est eius usus.

Haring. *Halec vel Harengus* est piscis maritimus, carnem albam, friabilem, boni succi, facilisque concoctionis obtinens, ubi iusto modo recens præparata comeditur: at difficilioris digestionis, minusq; boni succi redditur, ubi piscis hic sale conditus vel exsiccatus ad alias regiones transfertur.

Stockfisch.

Asellus, ab asinino colore iuxta Cardanum sic dictus, ubi recens est, carnem friabilem & concoctu facilem habere dicitur: at exsiccatus & induratus nõ tantum fustigatione & maceratione plurimũ indiget, sed præterea, quò concoqui possit, Sinapi, Zingibere, Butyro & similibus maximè condiri debet, nec aliis quàm robustionistomacho præditis præscribendus est. *Passer*, quod colore superius griseo, inferius albo passeris volatiles repræsentet, laudabilem & salubrem carnẽ habet recens, quæ exsiccata difficilius coquitur & optimè per additionem butyri & aliorum

cor-

corrigenda est, nec frequentius, sed rarò tantũ sanitate præditis cõvenit. Hũc deterior est caro *Raja*, q̃ maxime difficulter coquitur & succi deterioris est, ideoq; naturarũ ac robustiorũ, magnis exercitiis deditorum, tãtum modò cibus est. *Cancer* multum nutrit atq; crassum succum gignit, sed difficulter cõcoquitur, quade causa commodè pipere vel alio condimẽto, seminibus itidem calefacientibus & attenuantibus, aliisq; similibus præparandus est. *Ostrea*, quas luxus & appetitus Magnatum in Germaniam introduxit, vi suã salisã stimulant appetitum, eãdemq; de causa venerem excitare dicuntur, sed minus nutriunt, difficulter coquuntur & ventriculum pituitosis humoribus facile replent, nisi per additionem aromatũ optime corrigantur. *Cochleas* his multi præferunt, quaruã tamẽ p̃paratio satis exquisita requiritur, cũ alias istarũ caro difficulter coquatur: in primis autem ius earũ secundã decoctionis phthificis & emaciatis plurimum conferre statuimus.

Kochen.

Krebs.

Muſtern.

Schnecken.

Tantum de esculentis variis, quæ præter diversas atq; artificiosas præparaciones, usu potius quàm præceptis addilcendas, condituram suam convenientem requirunt, quam ob causam ulterius in proprietates *Salis, Sacchari, Mellis* aliorumq; condimentorum inquirendum est. His *Potulenta.* missis ad *Potulenta* progredimur, quæ singulari naturæ necessitate cum esculētis iunguntur, propterea quod humida corporis nostri substantia propter quotidianam absorptionem sui restitutionem requirat, quâ de causa sitis, tanquam custos naturæ nostræ data est, quæ frigidi humidi appetitus à philosopho rectè dicitur, cum humidum nostrum à calore adventitio pl. dissipetur: quo igitur calefaciens & exiccans causa maior, eò etiam sitis maior, potusq; frequentior necessarius est. Huius materiam constituit *Aqua, Vinum, Cerevisia, succus fructum, hydromel &c.*

Aqua.

Aqua non solum brutis sed maximæ etiam hominum parti potum con-

constituit & quatenus non pura sed
mista, iuxta communem omnium
opinionem frigida humidaque sta-
tuitur, siccantes & calefacientes qua-
litates in animantibus temperat, ad
esculentorum distributionem inter-
vit, & nutritionis appositionem hu-
mectante sua qualitate faciliorem
reddit. Est autem aquarum maxima
diversitas, ubi præfertur illa, quæ
limpida, insipida & inodora est, quæ
citò incalescit, ac citò vicissim refri-
geratur, qualis est *fontana* versus or- *Fontana.*
tum solis æstivum ex solo mundo
minimè lutofo, sed arenoso & pe-
troso scaturiens, venas obtinens pro-
fundiores, quarum ratione, tempore
æstivo frigidior, hyeme calidior exi-
stit. Hæc deterior est *fluvialis*, utpote *Fluvialis.*
non tantum, propter diversitatem
fontium, ex quibus colligitur, impu-
ra magis, sed etiam quod pro ratione
locorum, quæ præterfluit, variis qua-
litatibus imbuatur, ut taceam plu-
viis, nivibus resolutis, aliâq; de cau-
sa sæpius eandem alterari. *Putealis Putealis.*

E aqua

aqua diligenter etiam eligenda est, propterea quod sit subterranea, & per consequens, ob defectum radiorum solariū gravior, ctassior, ad obstructionem viscerum promptior, cuius defectus coctione convenienti quodammodo tollitur. *Stagnantes* autem, *nivosa* atq; *glaciales* merito fugimus, cū priores motu destitutæ crassiores, crudiores & ad putredinē dispositæ statuuntur: at hæ nervis potissimum, omniq; principio vitali maximè noxię. Quod autem *pluviales* attinet præsertim æstivo tempore cœlo puriori descendentes, illæ propter lævitatem ac tenuitatem, plurimum cōmendantur, ubi tamē hanc cautionē simul adhibēdam esse ducimus, ut priusquā bibātur naturam illarum semper exploremus, cum non rarò pluvia qualitatem alienam possideat respectu terræ illius, ex qua calore solis vapor eius fuit elevatus.

Vinum Aquam excellentiā suā maximè *vinum* superat, potus homini plurimum conveniens, quod præter refriger-

frigerationem & humectationem
quam aquosâ sua substantia præstat,
vim calefaciendi, siccandiq; possidet,
nō solum p̄ caloris nativi, spiritumq;
corroboratione, sed simul quoq; to-
tius naturæ nostræ refectione cōve-
nientē. Variat autē *vinū à vino*, non
tantū ætatis, sed et̄ p̄priae suæ naturæ
proprietas: *ætatis* respectu minus
pro sanitate cōservanda conveniunt
recentiora, propterea quod plurimū
impuritatis adhuc contineant, cru-
dē videlicet atq; tartareæ substantiæ,
quam ebullitionis efficacia sensim
partim deorsum ad fæcum colluvi-
em partim etiam ad latera doliorum
separat. Quò autem vini qualitas
excellentiore, eò etiam spacio tempo-
ris potentius atq; calidius redditur.
Quo ad naturæ proprietatem in vino
consideratur *substantia, color, sapor,*
odor & solum nativum. Quo ad *sub-*
stantiam vinum aliud est *ὀλιγόφερον*,
quod paucā admistionē aquæ susti-
net, aliud *ὀινώδη* seu vinosū, q̄ pro sa-
nitate cōservāda, quo minus caput

Variat vi-
num.

Ætate.

Substantia

E z petar

petat & inflammationem quandam generet, copiosius cum aqua temperatur. Porro tenuius aliud est ac maximè spirituosum, plurimum penetrans atque siccans, sed minus nutriens: aliud crassius est, quod maximam tartari fæcumque copiam deponit, plurimum quidem aliorum respectu nutriens, sed non admodum sanitati conveniens, in primis eorum, qui calculi podagræque dolores sibi præcavendos esse iudicant.

Colore.

Quo ad colorem coniectura potius, quàm demonstratione quidpiam colligimus, ut plurimum tamen alba rubris magis calefaciunt, ac minus iisdem nutriunt, in primis ubi crassities his accedit, ubi facilimè viscerum obstructionibus occasionem præbent. Maxima tamen ex parte fulva, qualia Rhenana sunt, mediam naturam obtinentia, viribus corroborandis & instaurandis præferuntur. Quo ad saporem, dulcia, scil. sua natura, nondum adhuc musti naturam habent, non solum palato grata sunt;

Sapore.

sunt, sed optimè quoque nutriunt & à visceribus promptè attrahuntur, quam ob causam spleneticis & hepaticis nocent, cum inflationes & obstructions hypochondriorum augeant. His opponuntur austera, quæ aliis frigidiora ac plerunque crudiora sunt, quam ob causam diutius in ventre morantur, minus nutriunt & alvum astringunt. Quod inter hæc duo medium obtinet, aliis præfertur, accidentibus videlicet aliis proprietatibus ad vini præcellentis naturam necessariis. Quo ad *solum* *Solo nati-*
nativum vinorum maxima differen-^{vo.}
tia notatur, quam partim soli proprietas, quæ maximè cœli respectu variat, partim etiam racemi natura producit: hinc vina *Brandenburgica*, *Misuensia*, *Lusatia* & maxima ex parte *Francica* longe ignobiliora sunt *Rhenanis*, *Alsaticis*, *Italicis*, *Gallicis* & aliis, quæ rursum inter se non tantùm respectu totius regionis, ob aliam cœli constitutionem, sed etiam particulariter, prout vineæ solis

qualitatibus & solis irradiationibus variant, diversis proprietatibus prædita sunt. Inter hæc omnia salubriora iudicantur, quæ saporem inter dulcem atq; austerum temperatum habent, odorata atque frangrantia sunt, clara maximèque fulva, potius ad tenuitatem quàm crassitiem accedentia, nec nimis potentia, nec etiam nimis debilia, beneque depurata.

Porro vini defectum in pluribus regionibus recompensat *cerevisia*, potus ex hordei, sæpius etiam tritici, lupuliq; salictarii per aquam decocti præparatione iustâ factus, cuius maxima varietas est, tam ingredientium, quàm præparationis respectu. Quo ad ingredientia *cerevisia triticea* plus calefacit & humectat aliis, plenius nutrit, & visciditate sua, tum etiam, quod minori lupuli quantitate cõficiatur, viscera facilimè obstruit. *Hæc hordeacea* per se considerata minus quidem calefaceret: veruntamen cum maior lupuli copia cum
 hac

hac misceatur, calefacientem vim non parvam acquirit, minus quidem priori nutrit ac alimentum præbet tenuius, at maiorem vim aperiendi possidet. Quo autem lupuli sapor magis excedit, eò siccandi, resolvendique vis maior deprehenditur. Verùm hæc minimè sufficiunt ad cerevisiæ bonitatem dijudicantem, nisi qualitates aquæ simul quoque considerentur, propterea quod illius ratione maximè variat. Quò igitur *aqua* levior & tenuior, eò melius frumenti, lupulique qualitates imbibit & extrahit. In præparatione plurimum cerevisiæ decoctiones variant, quam ob causam huius etiam ratione non parva diversitas oritur. Hinc in præsentia de *malti confectio*ne, quæ maceratione, digestionem, exiccatione, molitione, vel tritura ac tandem infusione perficitur: de *lupuli decoctione de coctura tempore*: de ipsius *cerevisia fermentatione, ebullitione & repositione* pluribus

agendum est. Cum igitur frumentum, lupulus & aqua suas qualitates & convenientem proportionem habent, primò tempus conficiendæ cerevisiæ commodius eligatur, hybernium videlicet, cum in estate propter aeris ambientis caliditatem virtus ebulliens & internam separationem heterogeneorum adiuvens citò dissipetur, & per consequens cerevisiæ minus salubres generentur: in primis Martius mensis hîc cōmendatur in pluribus locis, quod *Julius Alexandrinus* ad solis efficaciam tunc temporis huic operi magis cōvenientem refert. Præcedat autem frumenti *conueniens maceratio* per affusionem aquæ, quo virtus vivifici seminis in subsequenti digestionem suam peragere possit: sufficienti digestionem (qua veluti maturum huic negotio frumentum redditur) peracta, consequens est, ut exiccatio subsequatur, quo non tantum excrementitia humiditas ac flatulentia deponatur, sed etiam divi-

sio

l. 17. cap. 8.

Alexandrinus ad solis efficaciam tunc temporis huic operi magis cōvenientem refert. Præcedat autem frumenti *conueniens maceratio* per affusionem aquæ, quo virtus vivifici seminis in subsequenti digestionem suam peragere possit: sufficienti digestionem (qua veluti maturum huic negotio frumentum redditur) peracta, consequens est, ut exiccatio subsequatur, quo non tantum excrementitia humiditas ac flatulentia deponatur, sed etiam divi-

sio

sio in parriculas minores pro confe-
ctione cerevisiæ necessaria subsequa-
tur. His peractis proportione iusta
cerevisia artificiosè coquitur, post
decoctionem fermentatione atque
ebullitione propriâ feces suas depo-
nit & vasis reposita tam diu conser-
vatur, donec separatis heterogeneis
partibus clara satis & depurata red-
datur: quò enim recentior eò insalu-
brior, inprimis cum ad satietatem us-
que de se benefacta non est, ac lixivii
crassioris colorem refert. Ab hac o-
mnes, inprimis illi, qui calculi, visce-
rumque morbis obnoxii sunt, sibi
caveant. Quemadmodum verò fru-
mentum, lupulus, aqua, ipsaq; præ-
paratio plurimum pro ratione re-
gionum variat, ita mirum non est,
tantas cerevisiarum quoque varieta-
tes dari, quam ob causam in præsen-
tia notandum illas cerevisias aliis es-
se præferendas, quæ modicè nutri-
unt, calefaciunt, aperiunt, urinam
movent & omni flatulentia desti-
tuuntur, Ubi verò talibus proprieta-

E s   tibus

tibus insignita cerevisia caremus, corrigentia minimè sunt negligenda, sive vini usum coniungamus, sive per aromata, radices, herbas & alia medicatam cerevisiam reddamus, de quibus in libro secundo speciatim agemus.

*Succus
fructuum.*

Quibusdam locis copia vini, frumentique destitutis natura provida fructuum sylvestrium & hortensium ubertatem concessit, ex quorum succo depurato potus conficitur, palato sæpius non ingratus, ita ut vinum sapidum interdum imitari videatur, cuius natura pro fructuum ratione multiplex est & absque sanitatis iactura, deficiente vino & cerevisia præstantiori, bibitur, modò suam convenientem ebullitionem naturalem ac depurationem habuerit.

Hydromel.

Huic præferimus *hydromel*, quod diversimode conficitur, quam ob causam aliud alio nobilius & efficacius invenitur. Præcipua huius ingredientia sunt aqua & mel, quæ pro diversa intentione diversimode, quo
ad

ad proportionem, miscentur, co-
quuntur & vel colore solis vel igne
temperato depurantur. Potum con-
stituit iucundum, qui iuxta quanti-
tatem ingredientium diversam ad
omnes naturas accommodari po-
test, additis iis, quæ sanitatis cuiusq;
ratio condimenti loco requirit, quæ
admodum suo loco patebit. Tan-
tùm de materia esculentorum & po-
tulentorum.

CAP. VIII.

*De repletione & exinanitione cor-
poris in statu s. n.*

Non satis est ut præcedentium
cognitionem exactam habea-
mus, nisi quoq; virtutem opificis cõ-
servationis nostræ defendamus & o-
mnem noxam ad caloris nativi suf-
focationem vel dissipationem inser-
vientem avertamus. Hic igitur pri-
mum *de repletione & exinanitione* Repletio-
tractandum: *illius* incommoda va- *ria incom-*
ria sunt, quæ potissimùm respectu *moda.*
præsentis instituti considerantur,

E 6 qua-

quatenus ex in ordinata retentione
 partium excrementitiarum, à cibo-
 rum ac potuum concoctionibus re-
 siduarum suam originem habent.
 Ut enim natura provida *concoctio-*
mem primam in ventriculo & intesti-
 nis, *secundam* in iecore, liene & vici-
 nis adiuvantibus membris, *tertiam*
 in quacunque corporis nostri parte
 instituit: ita singulari providentiâ se-
 cretioni partium heterogenearum
 quoq; providere voluit. Hîc ea quæ
vi concoctionis primæ secernuntur,
 per alvum: *excrementa secundæ con-*
coctionis partim ad intestina, partim
 ad renes: *ea quæ in tertiâ* supersunt,
 tam particulariter in ipsis membris,
 quod potissimum in capite, fluxio-
 nibus & excrementis multis obno-
 xio conspicimus, quàm universaliter
 per cutim porosam evacuantur. Ho-
 rum excretiones quotidie promo-
 vendæ sunt, quod maximâ ex parte
 natura per se præstat, quando tem-
 peranter vivimus, cum sobrietas o-
 mnis repletionis optimum remedi-

um statuatur. Si vero vel externis vel etiam internis de causis, quod in sanitate deficiente fieri solet, talis excrementitiarum partium evacuatio impediatur, arte naturam adiuuare decet.

Ponamus igitur *ventriculum vel intemperantia precedente vel conge-
stione*, propter concoctionis debilitatem copiam peccantis humiditati abundare, profecto vomitus erit conueniens, modo promptitudo simul adsit ad vomendum. Quod si non tantum ventriculus fluctuet, sed simul quoque laxa minimè sit alvus, verum plus iusto astrictior, omni ingenio eò allaborandum, ut excrementa per alvum descendant. Pro vomitu concitando sufficiunt leviora & mediocria, videlicet *usus oxymellis, aqua hordei cum oxymelle & oleo tepidè commista, decoctio rad: raphani, herba atriplicis, anethi seminis raparum*: dum enim haustus maiores ex his decoctionibus, oleo commistis, assumuntur, materia fluctu-

Quomodo sit promovenda excrementorum prima concoctionis reiectio.

ans in ventriculo lævigatur, inciditur & ventriculus ad excretionem stimulatur. *Pro laxandis alvi viis*, primum in victus ratione eò respiciendum, ut præmittantur liquidiora, non solum tempore prandii ipsius aut cœnæ, sed simul etiam horæ spacio, priusquam alios cibos ingeramus. In primis huic negotio conveniunt *pruna Damascena*, numero viij. ad jx. vino prius per noctem macerata, & hoc modo commesta. *Prunorum* quoq; *decoctum* haustu pleniori sumptum, optimè sua humectatione lævigat & laxat. *Jura* quoque *pinguia* huc pertinent, in primis butyro, oleo communi vel etiam amygdalino dulci plurimum permista. Quod si talia leviora videntur, ex iusculis eiusmodi, nucilaginibus althææ, fœnu græci & similibus adiectis enemata applicentur, aut *Manna* vel *castiæ flores* iusculo dissolvantur & ieiuno stomacho bibantur.

*Quomodo
excretio-*

Porro si *secunda concoctionis excreta* iusto modo non expellantur,

quod

quod non rarò cum alvi obstructio-
ne fieri consuevit, quatenus bilis ad
intestina, tanquam calcar excretio-
nis illorum, non transfertur, vel et-
iam dum urina paucitate sua liqui-
dis minimè respondet, artificiosum
adiumentum natura requirit, prius-
quam hinc gravius quid oriatur.
Dum igitur bilis excretionem impe-
diri suspicio est, unâ cum alimentis
ea miscenda sunt, quæ iecoris ob-
structiones promptè solvunt: hinc
igitur, alvus modo non astrictæ sit
amplius, in constitutionibus calidis
conveniunt frequentia inscula, cum
*radicibus graminis, Eichorei vel Endi-
via & herba capilli veneris* decocta,
ieiunoque stomacho præscripta:
inò & *emulsiones ex seminibus me-
lonum & similium*: in naturis frigi-
dioribus *radices Petroselini, Fenicis-
li, Asparagi*, eodem modo conveni-
unt, ut etiam vino pro quotidiano
potu commodè *Eupatorium, Fuma-
ria, Absinthiū, Marrubium & similes*
infunduntur. Inprimis autē peculiare
est

*nes securi-
da conco-
ctionis pro-
moveatur.*

est *Rhabarbarum* in hoc casu, leviter purgans & singulariter iccori dictum. Quod si sanguis impurior per timefcendus, serosâ humiditate per urinas minus dextrè secreta, confugiendum ad ea, quæ urinæ secretionem adiuvant. Hic igitur in potulentorum genere maximè eò respiciendum, ut potus sit diureticus, vel sua natura, vel artificio accedente nimirum additis *radicibus aperientibus, ut radice glycyrrhizæ, faniculi, eringij & alijs*, adiectis simul eiusdem facultatis seminibus, *Anisi, Faniculi, Danci &c.* vacuo stomacho sæpius usurpentur illa, quæ vias urinarias apertas retinent, haustus videlicet *liquoris stillatitij fragorum, bolus ex Terebinthina veneta ℥ij. confectus, Balsamus faniculi* ex eiusdem tinctura, oleo & sale spagyricè præparatus, quantitate pisi sæpius usurpatus, & inter domestica remedium præsentissimum, *butyrum videlicet recens*, sale destitutum, ieiuno stomacho nucis castaneæ quantitate quotidie sumptum,

ptum, quod vias urinarias laxat, ad
urinæ secretionem inservit, ac sabu-
lum futuri calculi tollit.

Tandem quo ad *concoctionem*
tertiam quælibet pars sua quoque su-
perflua deponit, quod imprimis in
cerebro videmus, cuius excrementa
diversa, in statu sanitatis per aures,
nares, oculos, & palatum evacuan-
tur: hinc non rarò destillationes, rau-
cedines defluxiones ad pectus & a-
lia proveniunt, quæ omnia, quan-
tum fieri potest, promovenda sunt,
purificatis iusto tempore emuncto-
riis, & adhibitis interdum iis, quæ
obstructiones imminentes resolvere
possunt, *de quibus pluribus lib. 2. cap.*
4 & 5. Potissimum autem in præ-
sentia respiciendum ad evacuatio-
nem totius, quæ per cutis porosam
substantiam fieri solet, ubi superflua
tertiae coctionis evaporationes & se-
rosæ humiditates rejiciuntur, qua-
rum illud occulta corporis totius
transpiratione perficitur, hoc autem
sudoris beneficio fieri solet. Si igitur
cutis

*Quomodo
excreta
tertiae co-
ctionis pro-
moveantur.*

cutis astrictior eiusmodi secretionē impedit, non solum lectorum regumētis matutino tempore (quando scilicet absoluta magis tertia concoctio est) tales evaporationes & interdum quoque sudores promoveantur, sed balneis etiam moderatis aquæ dulcis iusto tempore adhibitis cutim astrictionem ac sicciorem attenuare & humectare, nec non habitum corporis musculosum ab eiusmodi vaporum ac serosorum humorum copia liberare tentemus. Ut autem his repletionibus calor natus quasi suffocatur & in suis operationibus impeditur, ita resolvitur ac dissipatur idem, quando nobis exinanitiones minus convenientes accidunt, sive hoc fiat subtractis externè convenientibus alimentis, quâ ratione non cuilibet fames ac sitis plus iusto diuturnior convenit, sive quod interius debilior virtus retentrix id quod retineri debet, unâ cum heterogeneis partibus abiiciat, quemadmodum eos, qui laxâ sunt alvo

alvo diutius, tandem in hydropisim, atrophiam, fluxiones hepaticas & similes affectus incidere videmus. Ita balnea omnibus indiscretè minus rectè commendantur, unà cum aliis evacuationibus sanguinis, sive per venæ sectionem, sive per scarificationem hoc ipsum perficiatur, cum frequenter in pluribus naturæ thesaurum, spiritus videlicet vivificos cum calore nativo dissolvant, quod ex sequentibus magis patebit.

C A P. IX.

De variis corporis exercitiis & eiusdem convenienti quiete.

UT eò citius natura secernat secernenda & colligenda colligat, ideo corporis exercitia convenientia minimè negligenda sunt: Etsi verò veteres hac in parte modos sexcentos præscribant quemadmodum studiosis historiarum & antiquitatis ignotum esse nequit, in præsentia tamen sufficit, generatim horum

Commoda horum utilitatem determinare. *Galenus* ex motu & exercitio corporis
exercitiorum. triplicia commoda colligit, nimirum quod eiusmodi mota membris
 ex attritu durities conveniens concilietur, spiritus concitator reddatur, & calor natus augeatur. Hinc patet exercitiorum beneficio *corpus robustius fieri, maioremque resistendi vim externarum ingruentium causarum respectu sibi conciliare, dum membra molliora ac debiliora durefcunt & corroborantur, excrementa quaecumque magis expurgari, dum spiritus impetum concitatiorem recipiunt, & per consequens id, quod heterogeneum est, à facultate expultrice excitata feliciter separatur: ac tandem ipsa nutritio & cuiusque partis conservatio melior sit, dum propter nativi caloris augmentum concoctiones & appositiones facilius & promptius perficiuntur. Unde manifestum est, non ineptè dictum fuisse, corporis exercitia vitam sanam non tantum custodire, sed eandem quoque*

quoque pro longare: nam quemad-
modum vita consistit in perman-
sione vegetativæ facultatis cum calore,
iuxta philosophum: ita præcipua cu-
stodia & conservatio eiusdem iis
naturaliter perficitur, quæ nutritio-
nem exquisitam adjuvant & excre-
mentorum putrescentium coacer-
vationem præcavent: hac enim ratio-
ne *calor natus cum facultate vege-*
tativa permanet, dum scilicet in lo-
cum absumpti principii, vitalis nu-
trimentum propriè sic dictum, hoc
est, simile & optime depuratum re-
stituitur, quam depurationem & ap-
positionem exercitatio non parum
adiuvat.

Variant autem exercitia nobis
hodiè consueta, dum saltum, cur-
sum, digladiationem, pilæ lusum, ve-
ctionem, navigationem, equitatio-
nem, ambulationem, vel aliam cor-
poris commotionem perpendimus:
cum quædam corpus universum, a-
liæ verò magis has, aliæ magis illas
partes exercent, quam ob causam
notan-

*Exercitio-
rum di-
versitas.*

*Exercitia
sint medi-
ocria.*

*De modo
exercitio-
rum.*

notandum illa exercitia semper aliis in statu sanitatis esse præferenda, quibus totum corpus undiq; movetur & in calescit. In his & similibus exercitiis modus adhibeatur: etenim celeri vehementioriq; motu quotidie suscepto corpus extenuatur atq; gracile redditur, ac procedente tempore spiritiosa solida & humida partium substantia dissipatur & exhauritur, unde per consequens corpus totum debilitatur, quam ob causam in tali casu conveniens alterna quies pro facultatum refectione necessaria est: at motus exercitiorum mediocris iusto modo, temporeq; convenienti commoditates illas optimè præstat, de quibus paulo ante diximus. Quemadmodum verò naturarum est magna diversitas; ita modus exercitiorum non omnibus idem præscribitur: quò enim corpora sunt rariora & graciliora eò etiam temperantiora requirunt exercitia, ne spiritus & calor, qui in iisdem facilimè suscitantur non penitus cum virium iactu-

ia
b
pa
co
qu
m
ca
ali
sp
un
m
pe
sti
en
te

du
no
est
cit
pe
co
ris
ub
ma
co

iacurâ dissipentur: contra, quò robustiora sunt corpora, magisq; compacta & carnosa, eò motus iisdem convenit vehementior, propterea quod respectu solidioris habitus musculosi, tum quod ab externis causis eiusmodi corpora difficulter aliquid patiantur, calor natus & spiritus non subito commoveantur, unde maior agentis externi vehementia requiritur. Hinc alios aliis per exercitia corporis citius ad constitutū terminū, nimirum ad incipientē sudorē & corporis intumescen-
tem rubedinem accedere videmus.

Hæc omnia convenienter fiunt, dum iusto tempore suscipiuntur, ubi non tantū anni tempus respiciendū est, cuius ratione vehementiora exercitia tempore hyemali, quàm estivo, perferimus; cum in aëris ambientis constitutionibus calidis pori corporis nostri magis patentes sint, quam ubi gelu hyberno cuncta rigent; sed *De tempore exercitiorum.*
maximè quoq; tempus quotidianū concoctionis ratione perpendendum,

dum, quatenus exercitationes in-
tempestive plurimum sanitati noce-
re possunt. Cum autem exercitio-
rum beneficio calor & spiritus exci-
tetur & à centro ad circumferentiam
corporis distribuatur, atq; hac ratio-
ne id quod heterogeneum est secer-
natur. Ideo manifestum est, rectè di-
xisse Hippocratem, labores, cibum
præcedere debere, propterea quod
hac ratione facultas expultrix exci-
tetur, ut ea, quæ in habitu corporis &
meatibus angustis hærent per tran-
spirationem, sudorem & alia ratione
secernat. Dum enim ventriculus &
iecur in conficiendis alimentis ad-
huc laborant, non sine iactura sani-
tatis exercitia instituuntur, propter-
ea quod propter caloris & spirituum
avocationem à membris concoctio-
nis cruditates diversorum morbo-
rum causæ cumulentur. Unde patet
convenientissimum esse exercitio-
rum tempus illud, quod inter fa-
mem urgentem & absolutas conco-
ctiones infimi ventris intercedit.

CAP.

De somno & vigilia.

PRÆTER ea, quæ dicta sunt, calorem nativum colligunt ac totum corroborant somnus & vigilia, si iuxta præscriptum rationis usurpentur: ut enim otio nimio penitus torpescit & immodicis laboribus dissolvitur corporis nostri substantia, sic etiam somnus moderatus, tanquam amica naturalis animalium facultatum quies, vires colligit, easdemq; subsequens vigilia, quæ nihil aliud & quàm conveniens actus & exercitatio sensuum, excitat. Hinc igitur patet somni naturalis & moderati beneficium universale totius corporis in collectione caloris nativi consistere, quatenus quiescentibus organis facultatis animalis intrò calor ad principium suum recurrit. Hæc innati caloris collectio facultatis naturalis & vitalis operationes adjuvat, coctiones meliores reddit, cruditates absorbit, immodicam spirituum commotionem sistit & vires animalium facultatum

F   tum

tū labefactatas optimè corroborat.

Noxa somni immoderati.

Ur autem hoc modo *somnus naturalis moderatus* & conveniens naturæ nostræ maximè salutaris est, ita satis noxius est *somnus immoderatus*: dum enim diutius amico caloris & spirituum in fluxu sufficienti circumferētia corporis, hoc est, omnes partes à corde remotiores destituntur, facultates redduntur ad agendum ignavæ & excrementa copiosius colliguntur, quam ob causam caput gravatur, mens hebes redditur, memoria depravatur ac totum corpus quasi torpidum & ad actiones suas peragendas inhabile cōspicitur.

Somni tempus cōveniens.

Has incommoditates vitabimus, quando *conveniens tempus & salubrem dormiendi modum* non negligimus. *Tempus somni* maximè naturale nocturnum est, ubi non tantum noctis frigiditas, calorem intro repellendo eiusdemq; silentium facultatis animalis quietem non inter turbando causam adiuvantem constituit, sed potissimum alimentorum
ami-

amicus vapor cerebri meatus occu-
pans quietem eiusmodi pro conser-
vatione viriū generat. Hinc somnus
meridianus improbatur à pluribus,
propterea quod capitis imbecillita-
tem aliāq; in cōmoda procreare so-
leat, quatenus scil. exhalationes ad
caput ascendentes excitat, easq; so-
mno completo & absoluto minus
perfectè resolvit & alterat, tūm quod
necessario brevior sit, tūm etiam
quod caloris recessus ad interiora sit
imperfectior. Notandum tamen in
quibusdam vitæ generibus consue-
tudinem alteram naturam esse, dum
ij, qui vel officii, vel alia ratione, no-
ctis tempore vigilare coguntur, pro
virium refectione sæpius commo-
dissimè post prandium dormiunt:
imò in morbis etiam, & imprimis in
senectute somnus à meridie modi-
cus non improbatur, tantus scil. qui
calorem circa ventriculum pro con-
coctione tantum colligat, quem di-
utius protrahere minus convenit, ne
capitis imbecillitas inde suboriatur.

Quid sta-
tuendum
de somno
meridiano

F 2

Non

*Vespertino
tempore nō
mox à cibo
dormien-
dum.*

Non autem vespertino quoque tempore mox à cibo dormiendum, propterea quod somnus naturalis amicum & optimè alteratam evaporationem requirat, quam ob causam somnus mox à cœna susceptus cruditatis & fluxionum origo statuitur.

Porro somni terminus omnibus idem præscribi nequit, cum in aliis citius, in aliis tardius concoctiones infimi ventris peragantur & vires animales corroborentur: ad minimum tamen sex, ad summum novem horis in statu sanitatis hæc absolvi solere patet, quocirca spatio intermedio, & frequentius septem horis, determinatur.

*De dormi-
endi modo.*

Salubris tandem dormiendi modus in:convenienti decubitu maxima ex parte consistit, ubi vitandus est *somnus supra dorsum* (quod ventris concoctiones impediat, viscerum & renum obstructionem augeat & capitis gravissima vitia crudis excrementis ad posteriorem cerebri partem exitu carentem deferens generet)

ret) atq; cruribus modice contractis, quod musculorum & nervorū quieti plurimum inservit, super latus dextrum capite parum elevato dormiendum est, cum hac ratione cibus in ventriculo melius digeratur, exhalationes ad caput per orificium sinistrum minus evaporent, & absoluta chylicatione distributio nutrimenti ad intestina, & per consequens ad iecur & alias quoq; partes commodius absolvatur. Circa finem verò maximā ex parte somno perfectō nō in conveniens erit sinistro latere, quod restat, absolvere, vicissitudine videlicet naturæ non ingrata. Pateo hoc modo, qua ratione somnus calorem nativum colligat, quem eundem excitat & commovet *vigilia*, *Vigilia quid?* vigor videlicet & actus facultatis animalis, diei tempore maximè conveniens: qui enim noctuas imitantur, ordini naturæ non in universo tantum repugnare videntur, sed sibi ipsis quoq; plurimum nocent, dum concoctiones alimentorum turbāt,

spiritus ab organis nutritionis revo-
cando, simulque mentis operatio-
nes labefactant, cerebrum crudis e-
vaporationibus replendo. Minimè
quoque modus hic negligendus est,
cum excessus vigiliarum spiritus in-
cendat, corpus exiccet, eiusdemque
tabem progeneret, adeoque primò ca-
lidos affectus, consequenter mentis
melancholicas perturbationes ac
tandem absorptione vitalis humi-
di, calorisque nativi frigidus morbos
producat.

CAP. XI.

De animi perturbationibus.

*Perturba-
tio animi
quid?*

IN materia medica pro conserva-
tione sanitatis inserviente super-
sunt nobis *animi perturbationes*, cor-
pus nostrum spirituum & humorum
commotione plurimum alterantes,
quod accidit, quando facultas appe-
titiva per oblatum bonum sive ma-
lum obiectum extra rectæ rationis
iudicium commovetur. Talis altera-
tio pro diversitate perturbationum
vel affectuum animi multiplex est,
quem-

quemadmodum patet ubi *latitiam*,
maerorem, *desiderium*, *iram*, *metum*
& *similes* perpendimus. *Latitia* præ- *Latitia.*
sentes boni recens opinio dicitur à
quibusdam: nobis in præsentia gene-
ratim quodlibet gaudium denotat,
in quo spiritus & calor cum ample-
xandi quasi libidine per corpus exti-
mum distribuuntur, qua de causa
patet moderatam hanc affectionem
conservationi sanitatis maximè con-
venientem iudicari, cum naturaliter
spiritus & calor in corpus reliquum
alius etiam distribuatur. Ubi verò li-
mites mediocritatis excedit, corpo-
ris dissolutioni, nec non morti præ-
maturæ causam præbere notum est.

Maeror vel mæstitia, præsentis mali, *Maeror.*
quo conflictamur opinio dici con-
suevit, ubi sanguis & spiritus ad prin-
cipium suum recurrunt lentâ &
paulatinâ retractione, quapropter
sensim ac procedente tempore sic-
cantur, uruntur, ac tandem san-
guinem melancholicum, solida-
rumque partium exiccationem,

modo curarum laborum & studio-
rum intensiorum, producunt. Talis
affectio quò diuturnior est, eò etiam
operationes mentis & corporis ma-
Desideriũ. gis perturbat. Desiderii genere potif-
simum *ambitionem, avaritiam, invidiam*
& libidinem cõprehendimus,
eiusmodi videlicet affectus animi,
qui non solum rectæ rationis iudici-
um postponunt & in honoribus am-
bientis, opibus expetendis, proxi-
mi donis perferendis & gulæ Vene-
risq; vitiis subeundis enormiter pec-
cant; sed possidentem quoque, præ-
ter animi iacturam, corporis ratione
corrumpendo sic alterant, ut pro-
pter eiusmodi perpetuam illicitam
concupiscentiam calor ab organis
concoctionis avocetur, præter natu-
ram intendatur & per consequens
humidum vivificum deperdatur, ac
Ira. tandem omnes totius corporis affe-
ctiones in deterius vergant. *Ira furor*
brevis est, iuxta Poëtam, in quo spi-
ritus, animo propter obiectum in-
gratum subito commoto, cum san-
guine

guine maximè mobili, potissimum bilioso. fluctibus continuis movetur & conturbatur, motu multiplici; quapropter irascentes iam pallidos, iam inflammatos esse conspiciamus. Hic affectus, ut biliosis & cholericis frequens est, ita statum sanitatis, in iisdem facilimè perturbat, inprimis dum valetudo neutralis est, cum hoc modo latentes affectus facilimè cōcitentur, aut etiam propter facultatum imbecillitatem facilimè generentur. *Metus & timor* propter impendentis mali perceptionem spiritus & calorem ad cordis regionem revocat, quod subito fieri solet, ac non raro lipothymiam & syncopen in quibusdam excitat, cum spiritus & calor quandam suffocationem patiuntur. Cum hoc *pudor* quoque convenit in eo, quod videatur esse timor aliquis ex mollitie subortus, in quo repentè facultas animata propter ingemitatem recolligitur, unde calor eius in facie efflorescit. Has & similes affectiones omnes corpus

Metus & timor.

Pudor.

106 *Lib. secund. de tuend. san. stud.*

nostrum alterare notum est, quâ de
causa totis viribus eò allaborandum,
ut iuxta præscriptum rectæ rationis
eam mediocritatem iisdem introdu-
camus, quæ corporis animæq; sani-
tati maximè conveniens videbitur.
Hactenus de præcognitis ad tuen-
dam valetudinem literatorum ne-
cessariis: restat ut consequentes
rem ipsam aggredia-
mur.

Finis Libri I.

LIBER

LIBER SECUNDUS.

DE

TVENDA SANITATE

studiosorum.

CAP. I.

De cura cerebri, & per consequens de
 acuendo iudicio & me-
 moria.

EREBRUM Palladis ^{Cerebri}
 arcem non immerito ^{prastantia}
 Poeta dixerunt, cum
 iuxta Platonicos animę
 primarium habitacu-
 lum & sapientię sedes rectissime no-
 minetur; ut enim intelligendi facul-
 tate sapiens creator hominem à reli-
 quis omnibus creaturis corporeis se-
 parare voluit, ita præter reliquam
 corporis admirandam fabricam ce-
 rebri peculiarem naturam & con-
 formationem eidem concessit, cuius
 ratione mens per facultates subordi-
 natas rerum cognitionem haurit,

F 6

&

& ex creaturâ creatorem cognoscit, sibiq; perfectionem in hâc vitâ post æternæ salutis participationem summam acquirit. In hac perfectione acquirendâ potissimum *literati* labo-

Cerebri rant, quam ob causam cerebri cura præ ceteris ad eos pertinet: quò enim huius constitutio melior & constantior, eò etiam ingenium præstantius & ad studia pertexenda convenientius oritur.

cura maximè spectat ad literatos.

Ingenii Consideramus autem in *ingenio* *duas partes* duo potissimum, scilicet *promptam apprehensionem & dijudicationem*, quam *intellectus* sensus communis & imagitionis adiumento perficit, & communiter *judicium* vocatur; ac *memoriam*, cuius beneficio cognita, tanquam in thesauro intellectivæ facultatis reponuntur.

Etsi vero satis obscurum est, quomodo cerebri vel etiâ alterius membri constitutio talibus mentis operationibus præesse possit, propterea quod intellectus functiones in organice dicantur, cum nulli parti sit alliga-

ligatus, atque in eo prærogativam præ reliquis facultatibus omnibus habeat, manifestum tamen est intellectiōnem in hac vita sine cooperantibus facultatibus subordinatis fieri non posse, quam ob causam pro ratione sensus communis, imaginatiōnis & memoriæ, quæ omnes in homine mentis operationibus subordinantur, ipsius ingenii ratio plurimum variat. *Vide Fon. san. lib. 6. patbol. cap. 19.*

Hinc ergo patet, cum subordinatæ facultates beneficio suorum instrumentorum agant, & pro instrumento præcipuo cerebrum agnoscant, iure meritoque partem hanc intellectiōnis etiam organum dici posse.

Hoc modo Galenus (in arte parva) ingenium præcellentius subtilem, tardiusculum vero crassam cerebri substantiam indicare statuit. Discendi facilitatem cerebrū formas promptè suscipiens, & memoriæ tenacitatem firmam stabilemque naturam eius indicare.

*In arte
medica
pag. 319.*

*Coniunge
Odd. de
oddis in
arte par-
va Gab.*

*Cur inge-
nium &
memoria
non con-
iungatur?
vide Val-
lesium in*

Etsi verò *Argentarius* fugillet hunc textum, non tamen negare potest, quod innuit *Vallesius in comm.* subtilem vel tenuem cerebri substantiam à nativâ constitutione talem, promptam spiritibus animalibus cōmotionem largiri, modo reliqua simul necessaria concurrant, quod etiam *Trusianus in comm. ad tex.* innuit; dum inquit, *substantiam subtilem sequitur virtutis & spiritus porrigentis formas penetratio facilis. Contrarium accidit, dum suâ natura substantia cerebri crassior est; sic facilitas discendi, nimirum dum aliquid promptè memoriæ mandamus, susceptivam, hoc est, modicè humidam cerebri substantiam requirit, quod hanc ob causam pueris quibusdam facilius quam aliis contingere videmus. At memoriæ tenacitas stabilem ac firmam, scilicet moderatè siccam acque duram cerebri substantiam præsupponit. Hinc facile colligitur, cur iis, quibus plerumque firma satis & constans est me-*

moris

memoria dijudicatio, quam alias absolute ingenium vocant, imbecillior sit; contra quibus iudicium acutum est, iis plerumque memoria labilis est.

Hæc ut melius intelligamus, primò notandum in præsentia iudicium nihil aliud esse, quam sensus communis & phantasie singularem operationem humanam, cum ipsa facultatis intellectivæ functione coniunctam quæ perficitur convenienti temperie & structurâ, tanquam instrumento, simul adiuvante rationis appetitu: tanquam excitante. *Istud* potissimum innati calidi natura innuit, quatenus est instrumentum præcipuum omnis operationis, modo pars ipsa quoque decenti sua conformatione non destituatur; *Hoc* denotat scientiæ desiderium nobis insitum, quod facultates subordinatas non parum extimulat. Hinc rectè *Platonici*, quicquid discimus & excogitamus ex amoris fõtibus fluere statuunt; imò non incõmodè

Calius

*com. artis
par. pag. 33*

*Iudicium
quid.*

*Vide Col-
leg. Con.*

nimb. lib.

*2. de gener.
& corrup.*

*1 cap. 8. q.
4.*

Arist. 1. metaph.

Lib. 19. cap. 16. Item lib. 10. cap. 20. *Calios Rhod.* in hunc sensum *ingeniorum causam duplicem* statuit, alteri a*g*entis, alteram *patientis* potentiam, quarum illa mater actionis, hæc verò perfectionis susceptaculum est.

Quid potissimum sit medica considerationis in Ingenii requisitis.

Quod ergo maximè considerationi medicæ relinquitur, ad *susceptaculum perfectionis* pertinet, nimirum ad proprietates cerebri, quæ dexteritatem & acumen intellectus in apprehendendo & iudicando iuvant, purissimus videlicet calor & spiritus innatus, tam originis suæ respectu, quàm continua restauratione, quæ per influentem spiritum & calorem absolvitur.

Cur de cerebro in presentia sit tractandum.

Non autem potest vivificum hoc omnis actionis principium sine suo subiecto considerari, quam ob causam substantia & conformatio cerebri simul etiam coniungenda sunt. Etenim promptè spiritus insitus obiectum suum apprehendit, dum substantiæ crassities non obstat, nec propter malam conformationem impedimentum aliquod adest.

His

His positis manifestum est, *immunitionem ingenij* primò per læsionem innati calidi provenire, cum *fatuitas & amentia iuxta Galenum*, ipsum cerebri corpus refrigeratum esse indicent: Deinde *cerebri substantia* mutata *Judicium* variare potest, dum enim *crassa nimis*, stupiditatem & hebetudinem inducit, dum *tenuitate plurimum excedit*, iuxta adagium adest *Ingenium desultorium*, hoc est varium ac omni tipulâ levius; Imò & *conformatio* minimè negligenda, nec enim nimis magnum, propter spirituum dispersionem, nec nimis parvum, ob cerebri paucitatem, concinnèque figuratum caput requiritur, cum stupidis & obtusioribus plerumq; tales etiam defectus accidant.

Quo igitur mediocrem *Judicii* functionem à Deo opt. max. sibi concessam *homo literatus* defendat, corroboret, & in statu naturali conservet in sex rebus non naturalibus dictis iuxta præscriptum sapientis medici

Victus ratio pro confirmando iudicio.

dici vivat. *Aëris*, quem inspiramus, natura tenuis ac pura sit, qui rebus odoratis incensis convenientior redditur; cum enim aër spirituofam nostram substantiam reficiat & generationi spirituum materiam præbeat, mirum non est, eundem ad ingenii proprietates plurimum inservire, ut non immeritò veteribus *Athenienses* ob aërem tenuem & purum ingeniosi, *Thebani* verò totiusq; *Beotia* populi stolidi, propter eiusdem ambientis crassitiem, dicti fuerint. *Cibus & potum* eligat facilis concoctionis ac digestionis, qui scilicet vi refrigerandi vel crassos ac viscidos humores producendi destituatur; hinc igitur *in esculentorum classe* sibi convenientia feligat, eaq; convenientibus herbis, seminibus, aromatibus, aliisque condimentis iusto modo præparet. Huc igitur pertinebit *ulus Salvia, Majorana, Rosismarini, sem. Feniculi, Carui, Cinamomi, Croci, Macis, nucis Mosch. & similia*, si mo-

Coniunge Actuar. lib. de spiritibus ubi diatam

si mo-

si modicè talibus esculenta condian-
tur.

pro inge-
nio & me-
moriam in-
staurat.

Potulenta sint temperata, mi-
nus evaporantia, quam ob causam
à generosissimis & calidissimis, ut
etiam à crudis vinis abstinendum;
eligatur autem potus diureticus, vi-
num videlicet mediocris virtutis &
cerevisia benè cocta, iusteque de-
purata, qui potus eò commodior
redditur pro ingenio corroboran-
do, si infundantur radices Helenij,
Garyophyllata, herba Salvia, Roris-
marini, Betonica, semina Feniculi,
Anisi &c. imprimis Ambra Grysea
ʒß. quantitate in vinum quotidia-
ni potus, infusa, spiritus anima-
les optimè corroborat, tam diu,
quàm diu sapor eius qualitates indi-
cat.

Ambra
spiritum
corrobo-
rans.

In superfluis excernendis dili-
gens sit homo literatus respectu
cerebri, cum hoc vitæ genus
præ cæteris capitis fluxionibus ob-
noxium sit, evacuatione videli-
cet universali, si opus est, iuxta

cap. 10.

cap. 10. vel etiam particulari, promovendo videlicet excretionem superfluum quotidianam per nares, palatum, aures, oculos &c. imò & evaporationem post somnum pectine eburneo, vel capitis frictione iuvet. *Corpus exerceat moderatè in istoque tempore*, nimirum peractis concoctionibus infimi ventris, & somnū fugiat diurnum: sed procul à cœna lecto sese tradat, ut cum aurora vicissim ad studiorum labores redire possit. Animo sit præsens & iuxta præcepta virtutis opinionum mobilitati, si fortè propter spirituum tenuitatem eò inclinatur, prudenter resistat & vocatione sua fretus labores studiorum subeat, adeoque iuvante methodica disciplina latentes facultates ad intelligendam excitet, cum in hoc ipso desiderio primum efficiens omnis eruditionis consistere videatur.

Verum quid homini literato prodesset prompta receptio & felix diiudicatio, si tantum esset momentanea,

nea? quapropter *memoria* minimè *Memoria*
negligenda, cuius beneficio recepta *quid.*
cognitaque retinentur & recorda-
tioni suo tempore serviunt. Hanc
Antiqui ex tribus, quas statuerunt
Musas in templo Delphico, maxi-
mam posuerunt, tanquam imagina-
tionis sacrarium, ruant enim & sol-
vantur omnia Ingenii ornamenta
necesse est, nisi memoria in præsi-
diis excubet, inquit *Heurnius de morb. Vid. lib. 2.*
capitis cap. 14. Etsi verò memoriam *de nat.*
alibi cum phantasia coniunximus *hum. exer.*
minimè tamen actus ipsos eisdem *8. q. 2.*
esse statuimus, ideoque in præsentia
merito distinguuntur. Huius instru-
mentalibus causa dependet eodem
modo à cerebro vitali suo calore se-
cundum naturam prædico, respectu
substantiæ, quod supra diximus, ob
nativam constitutionem temperatè
siccò, pro retentione plurimum in-
serviente. Hinc accidit, quod plures
in pueritia & pubertate stupidi, pro-
cedente ætate viribus Ingenii, me-
moriæque valere soleant, dum su-
per-

perflua humiditas ætatis mutatione
absumitur, adeoq; calor, antea quasi
suffocatus, sese magis exerit, & ipsa
moderata siccitas cerebri species re-
ceptas tenacius recipit.

*De puero-
rum inge-
niis.*

*Vide Sen-
nerti Inst.
lib. 2. par.
5. sect. 2.
cap. 4.*

*Dom. Leo-
nem, lib. 2.
pract. c. 7.*

Nec obstat, pueros quosdam me-
moria valere ac sæpè in pueritia co-
gnita diutius aliis retineri, cum hoc
ipsum ex accidenti fieri possit, tum
respectu novitatis, quæ pueris varia
rerum cognitione destitutis adhuc
admirationem, & per consequens
firmiorem apprehensionem parit,
tum etiam, quod pueri curis atque
cogitationibus vacent & minus
mentem distractam habeant. Quod
si propter sicciores cerebri con-
stitutionem pueri sapiant, ante tem-
pus plerumque præmaturâ morte
pereunt, vel ætate procedente mi-
nus ingeniosi fiunt, quod spiritus &
calor in talibus facilè mutantur in
privativas dispositiones.

Porro diximus *temperatè sicco*; si
enim siccitas excedat & ad caloris
navivi

nativi resolutionem faciat, mirum non est, quod una cum aliis facultatibus ipsam memoriam quoque lædat, ut patet in senibus, in quibusdam convalescentibus ex febribus ardentibus, in iis, qui tempore Thucydidis ex peste superfuerunt, & aliis. Notatu dignum est, ut obiter hoc adjiciamus, quod refert *Mercurialis lib. 1. præf. cap. 15.* de bibliopæga Gallo, qui post epilepsiam incidit in defectum memoriæ, ita tamen ut scriberet & scripta à seipso nec intelligeret, nec legere sciret.

Ponamus igitur in homine literato sanitate prædito mediocrem atque sufficientem memoriam adesse, quæritur quomodo talis optimè conservari possit? Hic primum *aëris constitutio* rursus eligenda, nimirum ut aër purus eligatur, qui in agentibus qualitatibus maximè temperatus sit, in primis literati fugiant aërem austrinum, cum à ventris meridionalibus aër memoriæ maximè

Vide ratio pro memoria iuvanda.

maximè noxius reddatur, propterea quod fluxionibus putridis maximã occasionem præbeat, de quo vide *Hipp. lib. 3. Aphoris. 5.* Sit igitur habitatio sublimior, versus ortum potius, quam aliam cœli plagam, interdum arte aëris dispositio corrigatur, stratis hinc & indè rebus odoriferis nimirum floribus *Salviae, Lavendule, Rorismarini, Maioranae, Ruta, Origani, Serpilli Thymi &c.* vel etiam incensis *baccis juniperi, eiusdemq; radice* fumus excitetur in musæo, cui usui inserviunt etiam *Thus, Styrax calamita, Benzoi, Ladanum, Ambra, Moschus, Succinum &c.* Si vivis carbonibus aliquid istorum inspergatur. Ne autem crassior eiusmodi fumus cerebrum afficiat, ideo summo manè per ministros excitetur antequam è lecto surgamus, ut eo melius interim crassities eius dispergatur. *Cibum* eligat facilis concoctionis, qui parum excrementitiorum humorum generet, carniū videlicet hædorum, agnorum, pullorum, colum-

lumbarum, avium montanarum, piscium saxatilium, ovorum sorbilitum, iusculorum vini cum aqua rosacea & pauxillo Macis atq; croci conditorum, iusculorum cerevisiæ cum baccis lauri, cumino & vitellis ovorum præparatorum, iusculorum carniæ cum ovis dissolutis, medullâ panis triticeæ vel etiam amygdalis confectorum. *Panis* sale, cumino vel carui semine condiatur, & optimè coctus sit. *Potus* sit vini temperati probeque depurati, cui condituræ gratia *radices Helenij, Salvia, flores Lavendule, summitates Rorismarini, nux Moschata & similia* possunt infundi. *Cerevisia* benè depurata nec admodum evaporans sit, quæ maximè redditur accommodata pro quotidiano potu literatorum, si cum *baccis Lauri, Galanga, 22. Caryophyllis, Mace, nuce Moschata, seminibus Paonia, Granis Paradysi & similibus* condiatur, eâ quantitate vel omnibus vel singulis receptis, ut sapor inde iucundus proveniat. Porro super-

G

per-

perfluas excrementitias humiditates, quæ memoriæ plurimum obsunt diligenter homo literatus promoveat, ut antea diximus, & immodicam spirituum exinanitionem, si corpus rarum atque tenue est, præcaveat; *Balneum* itaque non nisi moderatè usurpet, ventre evacuato, cum aliàs facilimè caput repleat, & fluxionibus bonam memoriã debilitet. *Exercitia corporis* pro calore excitando cibum præcedant crebriora & ad incipientem usq; levem corporis sudorem. *Somnus* tribus horis à cœna fiat & non ultra naturæ cuiusque rationem protrahatur, aliàs noxæ superius lib. 1. cap. 9. dictæ catervatim oriuntur. *Animi affectus* concitiores sint, qui obiecto bono suscitantur, in primis huc facit *scientiæ desiderium*, quam ob causam impressio firma per amorem rei discendæ proveniens inter alia plurima memoriã adjuvat. Hinc patet obiter, *cur*

*Melan-
cholici cur
ingeniosi?*

melancholici in statu naturali considerati sint ingeniosi, quod ipsis non tam
natu-

natura, quã studio, laborũ tolerãtia,
& imagitionis fortitudine accidit, de
quo vide *Vallesium in com. art. parv.*
Marsilium Fic. de vita sana, Valer. in
loc. com. & in enarr. med. 8. Cal. Rhod.
lib. 17. c. 5. Fracast. de intellectu. & alios.

Hæc sunt præcipua, quæ sanam ce-
rebri constitutionem conservant, &
per consequens memoriam atq; iu-
diciũ corroborant, ubi colopho-
nidis loco notandum vires ingenii
plurimũ enervari, per ea quæ spiri-
tus dissolvunt calorem nativum de-
bilitant, vel etiam crudis humoribus
coacervandis, adeoq; spirituum in-
fectioni, præoptam occasionem præ-
bent. Vitanda igitur *excedens vigilia,* *Contra*
studiorum inordinata ratio, potissi- *vigilias*
mũm lucubrationes nocturnæ, quas *excedentis*
plerumq; somnus matutinus exci-
pit, & *crapula sive ebrietas.*

Quo ad *vigilias excedentes* spiritus
dissolvũtur, corpus absimitur, & vi-
res cerebri sensim perduntur, quã ob
causam ij. quibus vigiliæ frequentiores
ob cerebrum admodum exiccatum

accidant, sibi convenientibus remediis prospiciant; hic primò convenient *lotiones pedum ex decoctione foliorum Salicis, capitum Papaveris, Vitium, Lactuce, florum Nymphae, summitatum Anethi, & similium, quibus utantur ante ingressum lecti. Deinde respiciendum ad alimenta, qua ratione circa finem cœnæ Lactuce commendantur à Ficino, unà cum haustu vini: Lac amygdalarum dulcium cum pauxillo seminis papaveris albi confectum, in hoc casu commodè quoque post cœnam ante somnum usurpabitur. Lotiones capitis ex aqua dulci cum rosis, foliis salicis, vitium, & capitibus papaveris decocta frequentius ieiuno stomacho usurpata, non parum hanc siccam cerebri cōstitutionem excedentem juvabunt.*

*Contra
studiorum
inordina-
tam ratio-
nem,*

Porro *studiorum inordinata ratio* plurimum ingenio nocet, ut enim omnium partium humani corporis amicus aliquis consensus deprehenditur, sic ipsæ facultatum ac partium functiones cōspirant, ita ut una alte-
ram

ram adiuuare vel etiam impedire
queat. Hinc *aurora Musis amica* di-
citur, cum tunc temporis vires natu-
rales resectæ sint, & organa conco-
ctionis à suis operationibus quie-
scant. Ut enim studia intensiora post
cibum ingenio nocent, caput crudi-
tatibus replendo simulque functio-
nes naturales in cibis elaborandis de-
teriores reddunt, calorem & spiri-
tum à membris concoctionis ad
caput revocando, sic eò promptius
in rebus addiscendis est *judicium*,
firmiorque *memoria*, quò magis
istæ præparationes alimentorum
perfectæ sunt. Hanc ob causam gra-
uora studia non statim post prandi-
um vel cœnam suscipiamus, quia
tunc temporis animus non tantum
legnior est, sed & applicatio minimè
tum prompta, cum, sicuti diximus,
natura de functionibus aliis sollicita
sit. Potius igitur tempus matutinum
atq; à prandio per horam unam at-
que alteram se motum studiosus eli-
gat, lectionem temperatam, quam

non lassitudo, sed consilium finiat, ardentis cognitionis amore instituat, non cursim ac properanter materiam sibi subiectam transeat aut diversarum rerum studia confundat, ne ipsi accidat, quod evenit peregrinantibus, qui multa habent hospitia, sed nullas amicitias, nimirum ut multa nesciendo sciat, hoc est, multa sine fructu legat, eaque in proprium Ingenii succum minimè convertat. Dico *tempus matutinū* reliquis præferendum esse; quantum enim lucubrations nocturnæ noceant ex prædictis patet, quod *Marsilius Ficinus* *lib. de vita sana cap. 7.* pluribus rationibus demonstrare conatur, quæ licet omnes demonstrativæ non sint, probabilitate tamen suâ non carent quod patet, *quia 1. inquit, tres planetæ (Sol, Venus, & Mercurius) contemplationi faventes adventante nocte nos fugiunt. 2. Quia oriente sole aër attenuatur & per consequens sanguis & spiritus nobilior est. 3. Quia ordine naturæ dies vigiliis,*

NOX

nox quieti dicata est, cum solis præ-
fentia calor & spiritus à centro ad
circumferentiam moveatur. 4. *Quia*
stomachus per diurnas resolutiones
debilitatur, qui nocte vires suas re-
colligere debet, quod fieri nequit in
lucubrationibus. 5. *Quia* spiritus per
diem resoluti nocte restitutionem
expectant. 6. *Quia* phantasia distra-
cta per diurnas vigiliis minus prom-
pta est, quàm post somnum. Dico *le-*
ctionem debere esse temperatam, ubi
nota ex *Heurnio de morb. capit. cap.*
14. Admonitione dignum puto,
inquit ille, ad memoriæ stabili-
mentum mirum in modum facere
studiorum, moderationem. Nec illis
credendum, qui studiis assidue in-
cumbendum putant, quod omnia e-
volvenda sint, ut aliquando optima
excerni possint. Addunt vitam bre-
vem esse, & infinitam exhaustamq;
esse libræ segetem. Ita est: Sed hi
nos audere hortantur, quod adipisci
non possumus, quod assequi nemo
potest, sequendum offerunt. *Quis*

G 4

quælo,

quæso, si Nestoris vitam vivat tantum autorum cumulum legat, aut meminerit? multum, non multa legenda, si memoriæ consulendum, alioqui, quæ intarleris, quasi per vas Danaidum effluunt: id ne fiat meditatio remedio erit; cōsistit enim memoria in fida ac stabili imaginum conservatione. Quare assiduitas lectionis obest semper, nunquam prodest. Nam animi nostri promptuaria ita expedita sunt, ut alia pars excipiendis imaginibus, alia iudicio, alia reservandis iis, quæ recepta sunt, attribuat. Quoties itaque tanta est imaginum frequentia, ut altera alteri occurreret, ut quasi unda propellatur, tunc irritus omnis labor. Certè remissione studia acuuntur, ac vegetius ad remissa studia redditur. Vidi stin' ut concertantes non modo adversarii sæpius viribus sed suopre conatu atterantur? hoc nimium studiis inhiantibus usui venire solet: At qui refoti revertuntur, reparatis viribus ingenii & squalore illo longi incubatus

batus deterfo, veluti repubescens,
nihil non arduum perficient. *Hac il-
le. Dico ardenti cognitionis amore le-
gendum esse, requiritur enim ad bo-
nam memoriam, præter cerebri di-
spositionem convenientem, ut ha-
bet Dom. Leon. lib. 2. præct. cap. 7. ut
pauca audiamus vel legamus & cor-
pus atq; animam pacatam & à cu-
ris liberam habeamus. Hinc procul
extra negotia viventes bonos in stu-
diis, inceptos in foro esse pronun-
ciat.*

Cæterum sicut animus ad studia
quietus atque pacatus plurimum
confert, ita corpus quoque crapula
minus obruendum est, cum ebrietas
non tantum classicis autoribus pro-
pter animi perturbationem *insania
voluntaria* dicatur, & sæpius dum in
dies plures protrahitur in manife-
stum furorem evadat, sed etiam cru-
dis humiditatibus cerebrum repleat
calorem nativum debilitet & spiri-
tus impuros reddat. Hinc ebrj balbu-
tiant cerebro multa humiditate per-
fuso,

*Crapula
studiis no-
xia.*

*Vid. Gal.
Rhod. lib.*

G 5

fuso,

13. cap. 3.
 & lib. 18.
 cap. 33.

fuso, linguaque multitudine humo-
 ris ob caloris suppressionem grava-
 ta, vertiginosa atque imbecilliori visione
 afficiuntur, quod spiritus animales
 exhalationibus potulentorum non
 solum perturbentur, sed simul etiam
 inficiantur & imbecillitatem ingenij
 sibi contrahunt, innato calido labefa-
 ctato, spiritus in deteriore statum
 alteratis & cruditatibus fluxionum
 collectis.

Vid. Probl.
 med. Dec.
 2. q. 2.

Avicen.
 Rhaf.
 Diosc.

An singu-
 lis mensi-
 bus ebrie-
 tas conce-
 denda.

Verum quid respondebimus iis,
 qui sanitatis tuenda gratia semel in
 mense concedunt ebrietatem, quod
 somni profundioris ratione virtuti-
 bus animalibus allevamentum in-
 ducatur, sudor proliciatur, atque ea
 quæ superfluunt resolvantur. Imo &
 vomitus excitandi causâ quidam
 hoc approbant? Hic notandum ea,
 quæ per accidens fiunt ab aliis, quæ
 per se accidunt, esse distinguenda.
 Quanquam verò parùm interfit,
 nam sanitas nostra per se vel per ac-
 cidens conservetur, eò tamen respi-
 ciendum est ne iuventia per accidens
 noxam

noxam sæpius maiorem introducant. Ponamus igitur ebrietatis usu subsequente vomitione, sudore, quiete, vel etiam aliâ secretionem superfluum à natura per vim extimulata peracta corpus sanum interdum à causis morbificis liberari: at quid fiet ubi natura succumbit, ut eiusmodi secretionem tentare nequeat? ubi somnus minimè pacatus subsequitur, quod frequens est ebriis, propter suffocationem & perturbationem spirituum cerebri? ubi calor internus copia cruditatum obruitur, ut ad alterationem assumptorum insufficientis sit? ubi tandem alæ ebrietatis noxæ considerantur? Hinc non immeritò prædicta sententia refutatur ab aliis: Etsi enim innato calido, *juxta Galeni decretum*, insigniter vinum convenit, cuius ratione in eo statuitur gradu (*ut inquit Calus Rhod. cap. 32. lib. 28.*) quem cum igne oleum habet ac lumine, tamen utriusque redundantia superfluens utrumque obruit ac restinguit.

Vide Calii Rhod. lib. 30. cap. 8.

Quomodo
literatis e-
brietas cō-
cedenda.

N. C.
h. R. R.
lib. 1.
cap. 1.

Quomodo
viribus
Ingenii &

Si verò remittendum hac in parte, cum literatorum laboribus spiritus absumantur ac cerebrum sapissimè propriæ humiditatis respectu sicceretur, etiam si quoad excrementitios liquores, ob concoctionis imbecillitatem, fluxionibus obnoxium sit, eum *Avecenna* interprete, levem modicamque vinolentiam in mense concederem, eo, sensu, quo *Seneca*, Stoico supercilio sat gravis aliàs, nō nunquam ad ebrietatem usq; veniendum esse statuit nō ut mergat nos, sed ut curas deprimat. Hoc modo animus ab intērioribus negotiis quodammodo liberatus in seipso colligitur, calor natus moderata vini salubris potione suscitatur & latentes cruditates resolvuntur; ut omitamus *Platonis* rationem Politicam, qui liberaliorem usum vini videtur approbasse, *lib. 1. de leg.* quod hac ratione mores hominum facilius retegatur. *Colephonidis* loco notandum in hoc capite, quomodo vires ingenij atq; memoria deficientes in-
sta-

statu naturali corroborari debeant. *memoria*
Missa verò *memoriae lesione*, quâ qui- *deficienti-*
dam afficiuntur imbecillitate pei- *bis suc-*
generationem à parentibus, extre- *currendū.*
mam senectutem, insignem aliquem
cerebri per vulnera vel alia ratione
defectum, aut malam conformatio-
nem accidente (quam incurabilem
rectè Medicorum principes statu-
unt) potissimum considerabimus il-
lam alterationem, ubi vires Ingenii
vel excedente cerebri humiditate,
quod frequenter accidit, vel etiam
eiusdem siccitate præter naturam la-
befactantur.

Cognoscitur autem defectum po- *Quomodo*
tius ab humiditate & per consequens *cognosca-*
etiam à calore diminuto vel suppresso *tur defe-*
provenire, dum adest capitis gravi *ctus inge-*
tas, somnus profundus, stupor & tor- *nii propter*
por, aurium tinnitus, excrementa *humidita-*
cerebri plura & copiosiora, læsio fa- *tem acci-*
cilis in aëris ambientis austrina con- *dens.*
stitutione, capilli molles ac recti po-
tius quàm crispi. Succurrendum est
itaq; hic Naturæ per evacuationes

convenientes imprimis verno & autumnali tempore susceptas, *juxta precepta capitis 7. & sequentium*, post accedendum, ad ea, quæ cerebro peculiariter in tali casu conveniunt, interna videlicet & externa. Interna sunt simplicia & composita. Inter simplicia primum locum tribuimus *nuoi Moschata*, quam plures classici non tantum manifestis sed etiam occultis qualitatibus memoriam corroborare statuunt, si sæpè ieiuno stomacho masticeatur & ore detineatur, imò & vesperi quarta pars eius assumpta fluxiones sistit & cerebrum corroborat. Hinc in hoc casu *Hercules Saxonia* commendat has rotulas, si singulis diebus $\mathfrak{z}\mathfrak{i}\mathfrak{ss}$. earum assumatur ante prandium

℞ Nucis Moschatae num. ijs.
 Caryophyll. num. vj.
 Ligni Aloës $\mathfrak{z}\mathfrak{i}$.
 Sacch. opt. in aq maioranc
 diss. f. confectio in
 Rotulis.

Pa-

Patruus noster D. Jac. Horstius
p. m. magnificiebat hos morsulos.

℞ Ol. nucis Mosch. per express.

ʒi.

Marg. præp. ℥j.

Eboris usti

Corn. c. usti præp. ana. ℥ʒ.

Sach. q. s. in aq. Lavendulæ

& Borragin. dissolut.

f. confectio in Morsulis.

Huc pertinet etiam tanquam sin-
gulare experimentum *pulvis olibani
selecti* ℥ʒ. quantitate cum aq. vel vi-
no Lavendulæ frequenter in aurora
sumptus. *Zingiber itidem conditum,*
*calamus aromaticus conditus, radix
pyrethri condita* vel Saccharo obdu-
cta, *conserva Borruginis* (quæ specifi-
cum Ingenii corroborandi remedi-
um statuitur) & inprimis *confectio
Anacardina*, quæ iuxta *Platerum Lib. 1. de*
hoc modo corrigi potest: ℞ conf. sensles. s. 1.
Anacard. ʒj. conserva Majoranae,
Rosmarini, ana ʒʒ. misce. f. elect.
de quo semel aut bis in septimana
sumat.

sumatur ℥i. ieiuno stomacho pro dosi.
 Semen sinapis vel cum melle pro
 bellariis appositum & saccharo ob-
 ductum experimentum tutum ac
 præsens in hoc affectu statuitur. No-
 tari quoque possunt hoc loco *Rotula
 cephalicæ Dorncreilij*, quas proponit
 in *Dispensatorio pag. 82*, quæ recreant
 & restaurant spiritus animales, cor-
 rigunt vertiginem, præservant ab A-
 poplexia, Epilepsiâ, & Paralyfi. O-
 mnibus literatis & quicumq; assiduâ
 meditatione & curis facultates ani-
 males debilitant, peculiare sunt re-
 medium. Sumuntur quovis tempo-
 re tres quatuorve pro unâ vice, ita
 tamen ut in lingua per se dissolvantur.
Hæc ille. Descriptio talis est.

℞. Cubebar. ℥ij.

Sem. pæon. maris decrescente
 luna collect. & excort. ℥i.

Marg. præp. ℥ij.

Smaragdi præp. ℥i.

℞. Pulvis subtilis & adde

Ol. nucis Mosch. per destil. ℥i.

Macis

Macis stillat. ℥j.
Roris marini gut. vj.
Lavendulæ gut. iij.
Sacch. fini ℥j. dissolve
in s. q. aq. lilior convall.
cui add. aq. Epilept. aureæ ℥ß.
f. conf. in Rotulis.

Ita commendatur etiam eiusdem
Aqua sophorum, quæ illorum, qui in
liberalibus studiis versantur ingeni-
um ob nimiam humiditatem & fri-
giditatem stupidum acuit & memo-
riam ob eandem excedentem quali-
tatem labilem confortat, omnes sen-
sus vivificat & studiosos ad qualvis
disciplinas capescendas habiliores
reddit. Nec Epati infensa est suâ ca-
liditate & siccitate, cum plurima ha-
beat ingredientia hepatica frigida,
sumitur ℥j. alternis vel ternis, vel
quaternis diebus, pro maiori vel mi-
nori necessitate utentis. Descriptio
talis est:

℞ Rad. costi amari candid.
arom. ℥j.

Cypero

Cyperi rotundi. ℥ ij.
 Sum. Maioranæ
 fl. Anthos
 Betonicæ
 Cordialium ana M. iij.
 Stæchados Arab. ℥ vi.
 Sem. 4. frigid. maior. excort.
 ana ℥ vi.
 4. frigido. minor.
 Erucae ana ℥ iij.
 Santal. albor.
 Citrin.
 rubror. ana ℥ v.
 Myrobalan. Belliricor.
 chebulor.
 Indor.
 Piperis longi
 Nigri
 Castorei ana ℥ j.
 Pulverifanda pulverifentur
 subtilif. flores minutim
 incidantur & infun-
 dantur in Aq. lilios
 convall. simpl. fl. tiliæ

Ro-

Rorismarini
Antiepilepticæ aureæ
ana ℥ ix.
Vini malvatici opt. lib.
ix.

Stent in infusione in loco calido
per octiduum, deindè destillentur
igne lentissimo in Balneo Maris,

Quidam in hoc casu penitus ad
decoctum ligni Guaiaci perveniunt,
de quo vide Herc. Saxoniam.

Externa talia sunt, quæ calorem
excitant & humiditates absumunt,
huc igitur pertinent *capitis frictiones
post somnum. Lotio capitis frequenti-
or tali lixivio facta. & Lixivij ex
fermentorum vitis vel quercini ligni
cinere confecti. q. s. adde Salvia, Be-
tonica, Majorana, Lauri, Rorismari-
ni, Lavendula, Spica ana M. j. Bacc.
Lauri, Juniperi ana ℥ ℥. coquantur
pro lotionem capitis. Mercurialis &
Dom. Leon. loco lixivii fumunt spi-
ritum vini, quod non temere sine
cōsilio prudentis medici faciendum
est.*

est. Hâc peracta, diligens subsequatur exiccatio linteis calidis Thure suffumigatis. Imò & sapo artificialis pro superflua humiditate corrigendatalis confici potest: *℞ Saporis veneti 4. par. ℞. pulv. rad. ireos, Asariana ℥v. Nucis Mosch. Caryophyl. an. ℥i5. Santali citrini ℥ij. Moschi ℥℞. misce, fiat sapo cum oleo rutaceo, q. ℞. qui usurpetur in lotione capitis, Inunctio quoq; fiat ex oleo nucis Mosch. per exprel. ex Balsamo Majorana, Rorismarini, ad nares & tempora quantitate pisi, manè vesperique. Totum verò caput post evacuationem & lotionem semel in mense inungatur eiusmodi linimento *℞ Castorei, piperis longi, pyrethri sinapi ana ℥i. olei rutacei, de piperibus ana ℥ij. Aqua maiorana ℥ij. M. & coq. ad aq. consumptionem, ac postea fiat linimentum.**

Quomodo
succurren-
dum defe-
ctui memo-
riae &
siccitate

Quod si præmatura quædam siccitas in causa est, ut memoria atque ingenium debilitetur, victus ratio contraria eligatur, & inter experimenta confugiendum ad ea, quæ vim

vim humectandi possident hinc er- ^{pramatu-}
gò pertinet eiusmodi *electuarium* ^{ra.}
corroborans quotidie quantitate nu-
cis Castaneæ ieiuno stomacho sum-
ptum. & *Conser. Rosar. Cichorij,*
Borrag. Violarum ana ℥ss. specierum
Diatrag. frigide ℥ss. syr. Violar. &
Beton. q. s. fiat electuarium. Pro lotio-
ne capitis utile est *decoctum pedum*
ac capitis Vervecini, cui adduntur ^{Plater.}
herbæ borraginis, violarum, florum
earundem ac rosarum recentium,
quantum s. pro sufficienti lixivio.
Hercul. addit Malvum, Altheam, &
s. lini. Imò & inunctio non inutilis
est, ex oleo *Amygdal. dulcium ac Ro-*
saceo, partibus æqualibus permisto,
& ovi albumine plurimum agitato.
Verum ut omnis exiccatio; p. n. ma-
ximè vitali principio contraria est,
sic etiam hinc parum spei super-
est, dum causæ exiccantes
graviores præcef-
serunt.

De cordis functionibus corroborandis.

COR MA-
ximè ne-
cessarium
est.

ET si dignitate cerebri functiones imprimis in homine literato, qui reverà vitam hominis vivit, primum locum obtineant, minimè tamen negari potest *cordis longè maiorem esse necessitatem*, cum hoc ipsum, operatione suâ, reliquis omnibus membris & maximè quoque cerebro prospiciat, quatenus in eodem principatus atque origo vitæ, calorq; consistit. Hoc præstat *spirituum vitalium præparatione*, cuius functionis defensio præ reliquis etiam maximè necessaria videtur.

Cum autem potissimum *duplex noxa* respectu cordis præcavenda, nimirum ne spiritus vitales malignitate inficiantur vel deficient, ideò præcipuè de duobus in hoc capite agendum, scilicet *quomodo spirituum vitalium infectio maligna & putrida sit præcavenda & qua ratione spiritibus deficientibus succurrendum.*

Quod

Quod attinet spirituum infectio-
nem, illam malignam ac putridam
dicimus: videmus enim non solum
affectus pestilentes & malignos, sed
simul etiam putridas febres aliosque
similes morbos ab uno ad alterum
non raro propagari. *Præ ceteris ma-
xima cautio requiritur*, ubi vel ex of-
ficio vel ob christianæ charitatis af-
fectum cum ægrotantibus pestiferis
conversari cogimur; hinc primo aër
in quo vivit homo sanus, maximè
purus & ad siccitatem declinans sit,
qui talis reddatur arte, si necessum
est, accensis rebus odoriferis, quæ in
pestis præservazione requiruntur;
priusquam accedat aliquis ad ægro-
tantem, per horam unam atq; alte-
ram in camera laborantis primò fu-
mus excitetur, ex rasura cornu hirci-
ni, vel in censo *Absinthio, folijs querci-
nis, lignis Juniperinis, & similibus*, qui
tandem rursus apertis fenestris ac-
censo igne luculento discutiat, id-
que fiat post ortum solis, ubi lu-
minis & caloris præsentia venenatæ
ac pestiferæ exhalationes citius dissi-

De spiri-
tuum in-
fectione
præcauere-
da.

Consilium
in præser-
vatione
pestis.

pantur. *Ad ægrotantem accedens* summo studio respirationis halitum vitabit & locum remotiorem decem vel octo pedum à lecto sedens occupabit, nec admodum diu penes ægrotantem commorabitur: inprimis notandum nihil præsentius esse pro præservatione in ipso loco infecto, quam si *fax picea accensa* collocetur inter ægrotantem & æstantem; *Victus rationem* in hoc respectu talem instituat, quæ faciat ad spirituum corroboracionem, putredini resistat, ac temperatè refrigerandi facultatem possideat, de qua vide consilium brevissimum una cum libello nostro de Scorbuto impressum. Coniunge quoq; consilium adversus pestem, Dn. D. Jessenii nuper hinc impressum. Inprimis hinc notandum *inediam sanis in convenientem* iudicari, propterea quod spirituum restauratio perennis maximè necessaria sit, ne prompta eorum infectio subsequatur. Hinc ad ægrotantes, vel etiam extra domum ieiuno stomacho

macho non eundum est. Quocirca
præservans optimum iudicamus *butyrum cum ruta folijs* permistum ad-
dito pane, sumptum, una cum hau-
stu vini, cui *Carduus benedictus, Ab-
synthium* vel similes herbæ infun-
duntur. Quibus verò talis alimento-
rum appetitus non est, illi loco ien-
taculi *rotulas cum extracto Angelicæ,
Zedoaria. speciebus liberantis & simi-
libus* confectas assumant, aut utan-
tur domestico isto remedio, quod fit
ex *ficibus, nucibus inglandis, fol. Ruta
&c.* cuius descriptio in citato germa-
nico consilio præscribitur. *Animijs
vigilijs* in hoc casu abstinendum,
cum spiritus debilitent, unde minus
postea causis externis resistunt: fit
verò *somnus moderatus*, ne vires ex-
cedente somno, penitus obruantur.
Exercitium corporis hic moderatum
sit, ne pori cutis patentés nimis red-
dantur, ideoque rarius ad sudorem
usq; motus in aëre libero instituat.

Corporis evacuationes naturales
promoveantur, in primis eò respici-
endum,

H

endum,

endum, ne peccantium humorum copia colligatur; quâ ratione rectissime præservationis ergò præscribantur *pillula de tribus, seu pillula Russi*, si singulis septimanis ℥i. quantitate ieiuno stomacho sumantur. Naturis sanguineis *vena sectio* cõveniens est, evacuatione lenitiva præmissâ. *Sudor* in lecto factus assumpto quodam sudorifero temperato, conveniens est, si semel atq; iterum in septimanâ fiat, sed post sudores per plures horas aër externus vitetur. *Animi passiones* ad constantiam redigantur; nihil enim deterius quàm subita consternatio, cuius ratione sæpius pestis excitatur absque manifesta causa, dum pestiferum venenum promptè vitali principio se insinuat.

Consilium
in præser-
vazione
februm
maligna-
rum.

Porriò minor est infectio in febris malignis, putridis, lue gallica, phthisi dysenteria ex aliis affectibus, quibus eos, qui semper & omnibus horis cum ægrotantibus versantur diuturnitate temporis tandem infici videmus: contra verò, qui rarius accedunt,

cedunt, nec ita cōtinuò aërem exhalationibus egrotorū infectū hauriūt, nullā penitus noxā afficiuntur. Præcipua igitur p̄servatio spirituum hīc est, ut aër egrotantē ambiens frequēter alteretur ac astantes à diutinā morā, imprimis respirationis halitu, sibi caveant. Hoc modo *malignam & putridam spirituum vitalium infectionem* præcavendam esse statuimus: iam sequitur ut videamus, qua ratione spirituum defectui succurrendum sit.

Est autē *duplex causa*, cuius ratione spirituum vitalium functio potest impedi, sc. *resolutio & oppressio*, de quibus utrisq; meritò agendū est. *Resolutio* ne spirituum facilimè leduntur illi, quibus dispositio corporis rarior ac magis delicata est, ubi frequenter animi deliquium appropinquat ex studiis intensioribus, nimis vigiliis, balneis calidioribus, exercitiis vehementioribus, & animi quibusdam affectibus ingentibus, *ijs scilicet in quibus calor & spiritus à corde ad circumferentiam subito moventur*, ut sunt a-

Quomodo spirituum defectui sit succurrendum.

Signa resolutionis spirituum

*mor, gaudiū, letitia excedens ac subita-
 nea &c. His enim omnibus vis in-
 est attenuandi ac dissipandi, respectu
 spirituum vitalium, ideoque literati,
 qui talibus ex causis ad iacturam vi-
 rium se promptos esse vident, omnia
 spiritus resolventia diligenter cave-
 ant. Aërem vitent nimis calidum,
 ex quo potius debilitatem quam spi-
 rituum refectionem sentiunt, quem
 æstivo tempore stratis hinc inde ro-
 ris, floribus *Nymphae*, folijs *Salicum*
 & similibus quotidie renovatis cor-
 rigan. *Jeunium & inedia* vitent,
 imprimis ij, qui concionando vel pero-
 rando, vel alijs studiorum laboribus
 ante prandium ob dissolutionem
 virium debiliores evadunt. Hic
 nimis conveniens erit ientaculi loco,
*iusculum cerevisiae cum ovis, aut ius-
 culum vini, vel ovum sorbile, vel ad-
 minimum panis cum butyro, superad-
 dito haustu vini, cui Rosmarinus, vel
 Salvia vel simile quid infusum fuerit.*
Evacuaciones nimias & confertim
factas per alvum, vena sectionem, sca-
*rifi-**

rificationem & sudorem angue peius fugiant: exercitia corporis moderate subeant & affectuum vehementia, quantum possibile est, imperent.

Contra non raro vires *oppressione spirituum* debilitantur, in iis scilicet, quibus corporis constitutio plenior est, qui propter hanc causam ad collectionem *superfluum* et *humorum*

Quomodo spirituum oppressioni succurrendum.

Humorum aptiores redduntur. His aer attenuans & resolvens convenit; victus ratio non admodum plena sit, quæ vim habeat calefaciendi, siccandi & attenuandi; evacuationes superfluum diligentur promoveantur, in primis suo tempore purgationes & venæsectiones *iuxta cap. 8.* & sequentia non negligantur; Sudores, item ac balnea, præmissis aliis evacuationibus, si opus est, frequentius instituantur, una cum exercitiis corporis, per quæ calor in his quodammodo suppressus magis excitatur. Animi affectus humores & spiritus affatim commoventes his conveniunt, *excandescencia* videlicet

H 3 / levis,

levis, gaudium frequentius &c. Tan-
tum de spirituum vitalium corrobo-
ratione quatenus statum s. n. per-
pendimus, ex quo facilimè colligere
licet, in statu præter naturam lapsum
vitium in animi deliquio & lyncope
nō semper eodē modo corrigi posse,
quemadmodū alibi demonstravimus.

Dec. S. pro-
plem.
Therap.
2. 29.

CAP. III.

De jecoris functionibus promo-
vendis.

Jecur sanguinis officinam esse con-
stat; at sanguis naturæ thesaurus
est, proxima scilicet conservationis
nostræ materia; quocirca meritò de
functionibus huius visceris promo-
vendis agendum. Et si verò variis mo-
dis præter naturam jecur alterari po-
test, potissimum tamen in præsentia
de eiusdem *inflammatione & obstru-
ctione* præcavendâ, tanquam malis
literatorum generi frequenter acci-
dentibus agemus. *Inflammationi* je-
coris obnoxii sunt illi, quibus viscus
hoc impēsius calet, quod colligitur,
dum cupiditas cibi frequenter amit-
titur,

De præca-
venda je-
coris in-
flamma-
tione.

titur, in primis respectu carnis, dum frequens ac multa sitis est, potissimum in principio cœnæ vel prandii, dum totus homo, præsertim in plantis aut palmis calet, quibus urina subrufa, pulsus celerior, vomitiones biliosa, febriles accessiones & plerumq; venter constitutio frigidior superveniant. Cû igitur his & aliis signis inclinationem ad jecoris inflammationem adesse colligimus, *victus ratio talis eligatur, qua sanguinis fervorem temperet ac eiusmodi præternaturalem affectionem præcaveat.* Sint igitur *alimeta modice aperientia, incidetia, detergentia & quomodo refrigerantia.* Conveniunt ergo præter temperata alimenta vulgaria, quæ facile coquuntur & sine difficultate distribuuntur, *endivia lactuca, asparagus, spinachia, acetosa, nasturtium aquaticum, & similes cû aceto & oleo dum in acetarij forma præparantur, aut cû pulvis gallinarum aut columbarum elixantur.* Imò & citri vel limonum succus alimentis, in primis assatis carnibus aspersus, vel fructus integri una cum carne vi-

tulina vel gallinarum elixi in hoc casu maximè conveniunt. *Cremor Pti-
sane, pruna Damascena, brodia carni-
um, cum ovis dissolutis, in presentia*
commendantur. *Vinum sit tenue,*
nec admodum calefaciens, illiusque
loco cerevisia eligatur probè depu-
rata, nec admodum recens. Inter-
dum *seri caprini* haustus vacuo sto-
macho maximè prodest, ut & *emul-
sio seminis melonum* cum aqua secun-
dæ decoctionis hordei facta. Tem-
pore cœnæ vel prandii *non fiat initiū*
à potu, ne fervidus calor intensior
reddatur, etiamsi sitis urgeat, sed li-
quidioribus primum ac post aliis et-
iam alimentis præmissis, fame quo-
que non admodum urgente, potus
appetitum aliquando cohibemus.
Ex *fructibus* cōveniant *Amygdala,*
Pistacia, Passula minores: Melones
etiam saccharo conditæ suo tempo-
re conceduntur, ita tamen ut cum a-
liis cibis non misceantur, quod alias
facilimè corrumpantur. Jeiuno sto-
macho conveniens est *Conserva Ro-
sarum*

sarum vitriolata, quantitate nucis
Castaneæ sumpta quotidie. Qui
confectionibus delectantur, illi quo-
tidie rotulas *confectionis diarrhodon*
Abbatis sine speciebus usurpent,
quæ conficiantur cum saccharo in
aqua rosarum dissoluto. Potissimum
verò necessarium est, ut anniversariæ
evacuaciones minimè negligantur,
quemadmodum suo loco dicemus.

Cæterum *iecoris obstructio* non
rarò etiam literatis imminet, iis scili-
cet, quibus adest ventriculus imbe-
cillior, difficultas quædam anhelitus,
lassitudo ac gravitas dextri hypoc-
chondrii, quibus feces chylosæ, sub-
tiles ac plurimæ, urinæ subtiles cru-
dæ ac paucæ, corporis extenuatio
sensim facta, color faciei minimè
floridus. His & similibus signis ex
parte tantum apparentibus victus
ratio diligens instituatur, nimirum
vitentur *cibi crassi, viscidique*, ut sunt
carnes bubulæ, porcinae, pedes ani-
malium, eorumq; iecora, legumina
& alia huius generis. Reliquæ carnes

*De jecoris
obstructione
preca-
venda.*

H s cum

cum *Feniculo, Pulegio, Satureia, Hys-
sopo, Capparibus, porro* & similibus a-
liquantulum præparentur & condi-
antur. *Panis* non penitus ex flore fa-
rinæ sit, sed aliquid furfurum adhuc
obtineat, & cū *aniso atq; feniculo* co-
quatur, ut maiorem aperiendi & de-
tergendi facultatē possideat. *Dulcia*
cū alimētis permista vel aliās frequē-
ter assumpta jecoris obstructionibus
ansam præbent, cū hac ratione cibus
nondū à ventriculo cōcoctus attra-
hatur, ideoq; vitāda sunt iis, qui huic
malo obnoxii. Quod de vinis quoq;
crassis ac turbidis, quæ ppter levē e-
bullitionē ab externo calore factam
dulcia sunt meritò notari debet. Sit
autē *potus modicè calefaciens & ape-
riens*, vinū sc. optimè depuratum in-
ter vetus ac recens medium, cui *radi-
ces Benedicte, Helenij* &c. infundan-
tur: qui *cerevisia* assueti sunt, optimè
depuratam ac sufficienti lupulo con-
fectam eligant, cui commodè quoq;
radices prædictæ cum herba *Scolopē-
dria* immittuntur. Vacuo stomacho
maxi-

maximè cōueniens est horis duabus
ante cibū haustus brodij gallinarum,
cū radicibus cichorij & pauxillo macis
cocti, si præmissa lenitiva evacuatio-
ne singulis diebus bis per octiduum
usurpetur. Illius loco plurimū quoq;
conuenit *Sal absinthij quantitate ℥i.*
cum conserva fumarie vel radicū ci-
cborei conditarū atq; contusarū ℥i℥.
permistus, ita ut de hac mistura ieiun-
no stomacho quātitate nucis iuglan-
dis assumamus ac haustum vini *Ab-*
synthius, Cardui benedicti, vel Enulati
superaddamus. *Magisterium quoque*
tartari vitriolati, quantitate ℥℥. cum
brodio gallinæ sumptum (vel illius
loco spiritus salis gutt. vii) idem præ-
stare potest. In primis notandum hīc
temperatum corroborans iecoris, quod
conficitur ex passulis corinthiacis in
vino generoso ad formam pultis de-
coctis & per se taceum traiectis & ad
consistentiam Electuarii lento igne
inspissatis, cuius compositionem ha-
bet *Solinander in cons. medic. s. 3. cons.*
2. Plurimum quoquē, tam iucundi-

tate, quàm præstantia sua commendantur *amygdala amara* & *pistacia* si decorticentur, per noctem in vino malvatico macerentur & ieiuno stomacho numero x. frequenter assumantur. *Somnus* in his moderatus sit, quem *vigilia* longæ superent: *exercitia* corporis non negligantur, imprimis ante cibum; *alvus* quotidie promoveatur, correctis imminentibus obstructionibus per ea, quæ leniter solvunt, ut sunt *Syr. de Cichoreo cum Rhabarbaro*, *Rosatus solutivus*, *Manna in brodio gallinae dissoluta*, *decoctum prunorum Damascenorum*, ante cibum assumptum &c.

CAP. IV.

De robore organorum sensus atque motus conservando.

Cerebrum respectu principalium functionem ante consideravimus, consequens est ut videamus quomodo partes huic inservientes in constitutione sanâ conserventur. Quocirca monstrandum restat, quomodo sensus & motus organa,

na, potissimum in hoc vitæ genere
ab externis iniuriis defendantur, Ini-
tium faciamus à visu, qui beneficio
oculorum perficitur. Horum opera-
tio sicut maximè necessaria est lite-
ratis, ita nullibi magis & facilius,
quam in hoc vitæ genere labefacta-
tur. Eò igitur totis viribus allaboran-
dum, quò mediis convenientibus
eandem corroboremus & in statu
naturali cōtervemus. Hinc primum
aër vitetur *austrinus, caliginosus, hu-
midus, crassus*, qui teste *Hipp. 3. A-
phor. 5.* caliginem oculis obducere
statuitur. *Cibi* præditi sint attenuato-
ria facultate, minimè flatus generent
& vim siccandi possideant. Sit ergò
panis optimè fermentatus & fænicu-
lo conditus, *carnes* sint facilis dige-
stionis & cum *Euphrasia* & fænicu-
lo frequentissimè coquantur: loco
salis communis eiusmodi sale artifi-
ciali utamur.

Oculis
prospiciend-
um in
studiosis.

℞ *Salis elect. ℥i.*
Pulv. Euphrasia ℥ss.
Sem. fæniculi

H 7

Macis

*Macis**Cinamomian. ꝑiβ.*

Misce & usurpentur loco salis in mensa, & interdum cum ovo sorbili matutino tempore. Vitentur quæ facile sursum evaporant, & capitis fluxiones augent, inprimis in cœna, ut sunt *Raphanus*, *Sinapi Capæ*, sicut & omnia *fruxa in sartagine*, quæ laxatione superioris orificii ventriculi capitis fluxionibus ansam præbent. Jeiu- no stomacho *cond. rad. feniculi; con- fer. Euphrasia*, quantitate ꝑiβ. *semen feniculi masticatum*, eiusdemq; *balsa- mus pisi minoris* quantitate lumpus confert. Potus sit *vinum tenue* vel *ce- revisia probè defacata*: crudum vinū per se, generosius per accidens caput replendo visum debilitat, qua de causa potatores aquæ apud *Alex. 2. probl. 5.* acutius aliis videre dicuntur. Convenientius *vinum tenue* reddi- tur, ubi per additionem *feniculi, Eu- phragia* & similium fit medicatum. Inprimis verò potus cum cœna de- sinat, cum visioni maximè noxium

fio

fit mox ante somnum bibere. *Somnus excedens* visionem hebetat, impuriore & segniores reddendo spiritus animales, cerebrumque cruditatibus replendo. *Vigiliae moderatae* conveniunt, inaptimis dum studiis inter locum obscurum & lucidissimum talem eligimus, qui medio modo sese habeat. *Lucubrationes moderatae* sint, nec statim à cibo suscipiantur mensis altioribus, ne admodum in faciem decumbere cogamur: *diurno tempore* pileis latioribus à claritate solis, nocturno vero candelabris umbraculis additis à splendore candelarum oculi defendantur. Potissimum vero notandum *evacuaciones cerebri* minime negligendas esse, propterea quòd in literatis, alias fluxionibus obnoxiiis, visus frequenter ob copiam peccantium humorum debilitati soleat. Præmissis igitur in tali casu convenientibus evacuationibus debilitati visionis sequens experimentum à *Cardano* posteritati relatum

*De tuenda
sanit. lib. 4.
cap. 19.*

Etum commendamus, si scilicet syr-
pus iste quotidie ieiuno stomacho
quantitate duorum vel trium coch-
learium assumatur.

℞. Ligni sancti vassati ℥i.

Cort. eiusdem ℥iiij.

Aq. ℥x.

Mellis optimi ℥ij.

Ruta.

Cinamo: ana ℥i.

Euphrag. chelid. ana ℥i℞.

Sant. citrin. ℥i℞.

fol. Senæ orient. ℥j.

Infunde, per 24. horas, bulliant
ad consistentiam syrapi. Post cola-
turā secunda vice cum eadem quan-
titate aquæ & vini fiat infusio, de-
coq. ad tertias pro potu quotidiano,
cibo convenienti minimè neglecto.
Commendantur præterea *Myroba-
lani chebuli conditi* ieiuno stomacho
frequenter usurpati, iuxta *Marsilius
Ficinum*. Stillatitius etiam *feniculi li-
quor*, omnis olei expers, oculis ma-
ximè convenit, si matutino tempore
loco frigida aquæ pro extergendis
oculis,

oculorum sordibus usurpetur; imò
& *vinum tenue*, cui *faniculi herba*
per noctem infusa fuit, in hoc casu
convenit; at rubedine præsentē, vini
loco *rosarium aqua* substituitur.

Visionis operationem *auditus* *De auditu*
functio sequitur, maximè quoque li- *juvando.*
teratis necessaria, quam sæpius *tinni-*
tu, sibilo & difficultate lædi posse de-
prehendimus. Cum autem tale viti-
um cerebri repletionibus & crudis
humiditatibus & flatulentis evapo-
rationibus originem suam debeat,
idcirco *prædicta victus ratio* repeta-
tur, & pro localibus ac specificis me-
dicamentis subsequentiâ notentur.
Nimirum *præmissâ capitis evacua-*
tione frequenter matutino tempore
per infundibulum *vapor vini* recipi-
atur in aurem, in quo primò *radix*
Hellebori albi, Asari, herba Origani
cum pauxillo Myrrhæ & Olibani, ali-
quandiu decoquantur. Interdum
prædicto decocto *Spongia nova* re-
pleatur & auribus applicetur, quibus
rursus deterfis, *bombacem aliquot*
guttis

guttis olei faniculi repleas, eumq; cav-
 vitati auriū exteriori immittas. Hæc
 & similia cū fructu applicantur, præ-
 missis capitis evacuationibus, & , si
 necessū est, diuisionibus per scarifica-
 tiones aut visicatoria emplastra factis.

*De odora-
 tu iuuan-
 do.* Porro minus periculosum, fædum
 tamen esse videtur dum *Nares Cory-
 za* frequenter afficiuntur, ubi primò
 capitis evacuatione per convenien-
 tes pilulas opus est, quo facto usur-
 pantur illa, quæ destillationem cru-
 dam promovent, ubi præter cætera
 domesticum est remedium *nigella
 semen, aceto maceratum*, rursus exic-
 catum ac postea nodulo compre-
 hensum, eiusdemq; vaporoso odore
 per nares frequenter attracto. Plura
 de catarrhorum præcautione cap. 5.
 sequuntur.

*De præser-
 vatione o-
 ris.* *Oris* tandem puritas non tantum
 gustatus ac loquelæ gratiâ, sed etiam
 propter conversationem cum aliis
 diligenter conservanda est, quam ob
 causam vitanda omnia ea, quæ noxi-
 am foetidam oris cōstitutionem pro-
 du-

ducunt. Quocirca matutino tempore post somnum, tum etiam post cibum os aqua frigida diligenter eluatur, quæ redditur accommodatior, si quarta pars aceti adjiciatur. Vel fiat decoctum ex rosis rubris exiccatis, unâ cum floribus malve arborescentis, quod instar collutionis frequenter usurpetur. Imò et mentha in aceto et aqua decocta conveniens est in hoc casu.

Quod si gingivarum caro propter mollitiem & putredinem ad sanguinolentiam prona videatur, sequenti decocto frequenter os abluatur.

Contra
gingiva-
rum pu-
tredinem.

℞ Plantag.

Polygon.

Rosar. rub. an. Mjß.

Balaustior. Mß.

Aluminis usti ℞j. f. decoct.

in ℞. q. aq. ad tertias, co-
lentur ℥ viij.

Quo facto gingivæ per sequens li-
nimentum inungantur? recipe mellis
rosati ℥j. Nucis mosch. tenuissimè pul-
verisatæ ℥iß. misce. Dentes etiã atq;
gingivas nõ tantã purificat, dealbat, à

con-

concretionem tartari præservat, sed simul quoque bonum oris halitum conciliat sequens pulvis, pro dentifricio singulis diebus usurpatus ieiuno stomacho;

℞ Radicum Ireos florent. ℥i℥.
 lap. pumicis præpar. ℥ij.
 Ossis sepia
 Mand. lucij ana ℥℥.
 Corn. cer. usti præp.
 Corall. rub. præp.
 Marg. præp. ana ℥ij.
 Misce f. pulvis;

qui fit iucundior, ubi granis duobus *Ambra & Moschus* adduntur. Inter simplicia in tali casu prædicta possunt usurpari, quibus adduntur pulvis *Roris marini, mentha rasura eboris & similes*. Quod si gustatus ob imbecillitatem ventriculi, vel pituitæ, vel bilis suffusione deperdatur, præmissis evacuationibus appropriatis de subsequenti electuario *Nucis iuglandis* quantitate frequenter assume ieiuno stomacho:

℞ Sa-

℞ Sacchar. rosacei
Diacydon. ana ℥iβ.
Corall. rub. præp. ℥ij.
Syr. de mentha q. s.
f. elect. molle.

Ultimò nobis superest ut videa-
mus, qua ratione robur articulorum
conservari possit, propterea quod flu-
xiones podagrica præ reliquis huic et-
iam vitæ generi frequenter accidant.
Causam sine longiori indagazione
colligit is facilè, penes quem in con-
fesso est, primam arthritidis originem
à cruditate concoctionem provenire:
at nullibi magis, tam propter vitam
sedentariam, quàm quod à visceri-
bus nutritionis calor natus ob fre-
quentes meditationes aliò revoce-
tur vis concoquens debilitatur, quã
apud literatos. Accedit victus ratio
plenior, in primis vini tartarei, vel et-
iam plurimum penetrantis ulus fre-
quentior, quorum istud serositates
acres sanguinis auget, hoc autem eas-
dem ad articulos longissimè dirigit,
in quibus eò citius talis fluxio recipi-
tur,

De articu-
lis corro-
borandis
Et poda-
gricis flu-
xionibus
præaven-
dis.

tur, quò magis vel à *paterna proprietate* vel aliàs etiam *imbecillitas* ad recipiendum adest.

Primum igitur eò respiciendum, ut vitentur omnia illa quæ cruditates augere, serososq; tartareos humores generare possunt, ideoq; citò vètriculo, sicut & reliquis concoctionis instrumentis succurrendum erit iuxta præcepta cap. 7. & sequent. In primis *temperantia*, quæ voluptates veneris & gulæ moderatur, plurimum hîc præstat, cum *illius* ratione calor nativus resolutione, contrà *huius* respectu suffocatione deperdatur. Imo & *superflua*, quæ propter imbecillitatem digestionis colliguntur, per convenientes annuas atq; statas evacuationes, juxta præcepta cap. 8. & seq. auferantur, antequàm peccans materia effervefeat & ad articulos transmittatur. His ita consideratis *antecedentis causa* respectu minimè negligenda est *capitis & articulorum constitutio*, quàm ob causam non tantùm vitanda sunt illa, quæ debilitatem introducere possunt, sed maximè quoq; solliciti esse

esse cogimur de capitis & articularū
corroboratione. Capitis robur post usū
evacuationis unius salis firmatur, dū
cōtinuo pileolus eiusmodi gestatur:

℞ Hor. Maiorana, Roris marini, fl.
Lavendula, Betonica, Salvia, Rosarū
rub. ana M℞. Nucis Mosch. Caryoph.
Macis ana ℥ij. Thuris, Ligni Aloës a-
na ℥j. leviter contusa misceantur, & cū
bombace, fiat pileolus ex syndone. Suf-
fumigiū tale fiat. ℞ Benzoi, Styracis
cal. Nigella, Masticis an. ℥℞. succini ℥ij
m. f. pulvis grossus, carbonibus insper-
gendus. Naribus ēt frequenter Balsa-
mus Maiorana, Roris marini vel oleū
nucis Moschata inungatur, quātitate
pisi maioris. Articularū ratione Pauli
nostri consiliū approbamus, si sc. ho-
mo, qui dispositum se videt ad hunc
miserabilē affectum, articulos quoti-
diē bis ante prandiū & cœnā sale be-
nè trito cū oleo inungat, cū oleo in q̄,
q̄ eo cōvenientius redditur, si primū
aliquoties cū florib. liliorū convall. in-
fundatur. Imo & vinū adstringēs lo-
tionis vice debiliorib. articulis frequē-
ter adhibitū eosdē plurimū corrobo-
rat.

rat.

rat. Nec negligendum est *balneum*,
quod post præmissas evacuationes
totius pro corroboratione articulo-
rum hoc modo fieri potest.

℞ fol. Hyrthi

Plantaginis

Verbasci

Origani

Calamentibi

Salvia ana Mj.

℞. Rorismarini

Balaustior ana Mj.

Bacc. Juniperi ℥ij.

Aluminis ℔jβ.

Bulliant omnia in s. q. aq. pro bal-
neo pedum & articulorum.

C A P. V.

*De preservatione pectoris & pulmo-
num ubi potissimum de catarrhis
phthisis ac difficilem respi-
rationem produ-
centibus.*

UT cerebrum cooperantibus or-
ganis sensuum animales functio-
nes

nes perficit; ita *cor vitalis functionis organum*, tum demum toti benè prospicit, quando *pectus & pulmones* tanquam partes eidem inservientes optimè valent. Etsi verò prædictæ partes variis causis p.n. affici possint, frequenter tamen in statu s.n. potissimum apud literatos *de fluxionibus catarrhosis læduntur*, qua de causa non rarò *pulmonis exulceratio, phthisis, tussis & respirationis difficultas* subsequuntur.

Hinc igitur in præsentia non in- *De catarrhis præ-*
commodè *de catarrhis ad pectus & pulmones* frequenter descendentibus *servandis.*
agendum. Horum origo dependet à *frustratâ alteratione cerebri*, quam ob causam primo respiciendum est ad *partem mittentem*, scilicet ad cerebrum, deinde ad *partem recipientem* nimirum ad *pectus & pulmones*. Sit ergò diætâ conveniens, quæ generationi fluxionum cerebri resistat. *Aër ambiens* temperatus sit, *nec nimium calidus* qui humiditates cerebri dissolvendo, *nec nimium frigidus*, qui

consuetam digestionem impediendo, catarrhos auget; in primis *austri- nus* & *borealis* vitentur. *Alimenta* sint facilis concoctionis, plus nutrimenti quã excrementi possideant, & parcã manu concedantur, cũ nihil cõvenientius catarrhosis, quã *ieiuniũ*, nihil magis noxiũ quã *ciborũ exuperãtia*, quã de causã *Socrates* apud *Platonẽ* tempore *Homeri*, quã simplici victu uteretur, catarrhũ ignotum fuisse testatur. Fugienda igitur sunt, quæ *cerebrũ replent* evaporatione sursũ cruditates movendo, *Raphanus videl. Cape, Sinapi, Allia*; quæ difficulter coquuntur & *pituitam cumulant*, carnes videlicet vetustę, pisces palustres, legumina difficilioris coctionis, quæ *ventriculũ & presertim orificiũ eius sinistrum laxant*, ut sunt omnia frixa vel pinguia.

An coena
debeat esse
parcior
prandio
v. Merc.
lib. 1. pr.
cap. 27.

Coena respectu prandij parca sit, & longẽ somnũ præcedat, quã ratione novæ destillationis materia non tantũ cerebro subtrahitur, sed simul etiam id, quod in cerebro cruditatis superest melius nocturno tempore caloris

loris per somnum collectione facta
digeritur. Post cibum ad reprimendas
evaporationes & pro vetriculo clau-
dendo bolum Diacydonij simplicis vel
conserva rosarum antiq. convenit.
Qui pulvere stomachali delectan-
tur talem sibi conficiant :

℞ Coriandr. præp. ℥i.

Masticis

Cinam. el.

Santal. alb. ana ℥ij.

Sacch. ad pondus omnium f.

Pulvis sumatur quant. ℥ss.

Post cibum cum pane tosto
vino generoso parum asperso.

Potus sit talis, qualem præcedenti
capite præscripsimus, qui convenien-
tior redditur, ubi per radices belenij
pectori maximè dicatas & concocti-
onem adiuvantes medicatus red-
ditur. Somnus tribus horis à cibo fiat,
sitq; moderatus, qui ppter nativi ca-
loris collectionē cruditates destilla-
tionū alterare potest. Hoc eò melius
natura præstabit, cū eandē adiuvabi-
mus, exhalationes à visceribus conco-
ctionis impediēdo & cerebrū appropri-

atis exiccantibus corroborando: nimirum ubi mox ante somnū particulā de subsequentibus morsulis assumemus; ℞ *Nucis mosch.*

Olibani elect. ana ℥j.

Masticis

Pulv. liquiritia ana ℥ij.

Corn. c. usti præp. ℥j.

Coriand. præp. ℥jss.

Conserv. rosar. antiq. ℥vi.

Sacch. ℥viij in aqua

rosar. dissolut. fiat confectio in morsulis.

Qui pillulis uti possunt, ij frequenter ante somnum ℥ss. pillulorum de succino deglutiant, quorum compositio talis est;

℞ *Succini albi*

Masticis elect. ana ℥ij.

Aloës rosata ℥v.

Agarici troch. ℥jss.

Arist. rotund. ℥ss.

Ol. fanicul. gutt. v.

Nucis mosch. per express. ℥ss

cum syr. de beton. f. pill. ex ℥j.

num. xxx.

Cor

Corporis exercitia non negligantur, inprimis ante cibum; otiosos enim fluxionibus & catarrhis obnoxios esse præter experientiam inde constat, quod vituperium esset apud Persas iuxta Xenephontem, cum aliquis expueret, propterea quod inde colligerent, eum in otio vivere, cibisque repleri. Balneum calidius resolvens, quòd caput citò repleat, inimicum est, cuius loco lixivium capitis moderatè calidum singulis mensibus semel atque iterum, inprimis lunâ decrescente, tale concedi potest.

℞ Rad. Asari

fol. betonica.

Serpilli

Salvia

Rorismarini

fl. Lavendula ana Mj.

Caryophyll.

Nucis mosch.

Rad. ireos

Thuris ana ℥ij.

fol. sen. ℥ss.

Agarici ℥ij.

℥ 3

℥℥

ZZ.

*Anisana ℥j.**fol. lauri p. i.*

Cum lixivio ex cinere vitium comparato, fiat lavacrum capitis. *Animæ commotiones, & imprimis mentis operationes* sint moderatæ, qua de causa studia hîc maximè ordinata requiruntur, imprimis nocent lucubrationes post cibû & maximè dū proni tabulis admodû innitimur. Hoc modo frustratam alterationē cerebri, catarrhorû originē, præcavemus, p̄missis tamen iis, q̄ ad superfluoꝝ evacuationē pertinet: Superest ut videamus etiã quomodo pars recipiens, pectus sc. & pulmones, corroborari possint.

De corroboracione pectoris & pulmonis.

Dum igitur iusto modo causæ antecedenti p̄spectum fuerit, necessariû erit, ut ea non negligamus, quæ partē affectam respiciunt. Si igitur *tussis ob asperitatē arteriæ vocalis & meatuû pulmonum* adest, adhibeantur illa, quæ leniendi facultatē obtinent, ut sunt *hordei cremor, succus amygdalarû dulcium, syrupus violaceus, succus gly-*

glycerrhiza, syrupus jujubinus, rotula
confectionis diaireos simplicis & simi-
lia, quæ temperata sunt & acrimoni-
am destillationum alterant.

Verùm ubi præter asperitatē adest
ē collectæ materię crassities & visci-
ditas, cuius respectu nō tantū tussien-
di conatus, sed simul quoq; respiratio-
nis difficultas oritur ad ea confugien-
dam, q̄ vim detergendi & incidendi
simul possidēt, ut uva passa, ficus, rad.
Ireos, helenij marrubiū albū, hyssopus,
thymus, scylla & huius generis plura,
ex quibus cōvenientia domestica re-
media cōficiuntur, ut sunt passule mi-
nores cū incenso spiritu vini preparatæ
& sacch. aspersæ, quod etiam cum fi-
cibus fieri potest, syrupus hyssopi, mel
scylliticum & imprimis oxymel pecto-
rale, quod crato plurimum in dy-
spnæa commendat.

℞ Rad. Ireos incisa. ℥i.

Agarici albissimi ℥x.

Her. Hyssopi

Origan.

Marrubij albi

Puleg.

℞

Veronica

Scabiosa

Card. bened. ana Mj.

Zz. ℥ij.

Decoque in s. q. aceti affusa tertiâ parte aquæ & adde mellis purissimi q. s. pro jucundâ dulcedine: colatura coquatur ad consistentiam syrupi, cuius cochlear frequenter assumatur.

Plurimum hîc quoquè præstat *Loch. sanum & expertum* dimidii cochl. quantitate frequenter lambendo sumptum, cum potenter incidat & detergat. Nec omittendum est *domesticum istud remedium*, pueris etiam non inconueniens, dum in tussi ac difficultate pectoris à crassis & pituitosis obstruentibus humoribus proveniente *raphani radices* incidimus, easdemq; *saccharo candido albo*, strato super stratum factò, aspergimus atque in patina superaddito pondere quodam per noctem oneramus, ac succum inde collectum
fre-

frequentem exhibemus. Qui *sublingualibus* delectantur, ex officinis sibi comparent *pillulas bechicas negras*, earumq; duas vel tres sub lingua teneant, donec sensim liquefiant, habent enim propter basin compositionis, quam *glycyrrhiza*, eiusq; *sucus* constituit, vim leniendi & detergendi. *Zingiber* etiam in India conditum, ut & *radices helenij* conditæ jeiuno stomacho frequenter in tali casu cum fructu sumuntur.

Tandem cum procedente tempore propter fluxionum acrimonium *pulmonum exulceratio* timenda sit, quæ non solum cum *tussi, difficili- que respiratione*, verum etiam totius corporis *absorptione vel tæbe* coniungitur, ideo præterea, quæ hætenus proposuimus, specifica quædam subiicienda sunt. Quod priusquam fiat notandum, *cõsumptionem* istam corporis, quam *phthisis* dicimus, satis periculosam esse, cum originem suam exulcerationi pulmonum debeat: ut autem effectus non tollitur,

Quomodo
exaltera-
tio pul-
monum
preservã-
da sit.

nisi causa primùm auferatur: ita tabes
 eiusmodi difficulter curatur, ppter-
 ea quod pulmonum consolidatio &
 purificatio multū difficultatis inclu-
 dat. Cùm autem diuturnus morbus
 sit *phthisis*, in qua sepius ope victus &
 medicamentorum per multos annos
 vita protrahitur, idcirco notandum
 omnia eò esse dirigēda, quò post an-
 tecedentia, quæ destillationes respi-
 ciunt, *ex pectoratio promoveatur*, *pu-
 rulenta materia detergatur*, *pulmonū
 exulceratio purificetur & consolidetur*.
 Sit ergò *victus ratio* talis, qualem su-
 pra contra destillationes præscripsi-
 mus. In primis hīc *ptisana vel cremor
 hordei*, convenit: *pisces item saxatiles*,
*eorumq; brodia temperatè salsa sine a-
 romatibus*; *cancrorum cauda* in lacte
 macerata post levem coctionem &
 postea cum aqua & butyro sufficien-
 ter elixæ; *oryza* cum brodio gallinæ
 cocta; *brodia cerevisiæ* cum vitellis o-
 vorum præparata, *brodia cōtusarum
 carniū*, *lac recens coctum* & cum vi-
 tellis ovorum præparatum, imò *lac*
 re-

recens multum, in primis caprinum
& humanum phthificis convenien-
tissimum est, vel per se solum, vel
cum paxillo sacchari (ne citò coa-
guletur in ventriculo) sine cibis aliis
sumptum. Hęc enim & similis victus
ratio nō tantum ratione causę ante-
cedentis cōvenit, sed atrophię quoq;
resistit, cum facilius talia medicamē-
ta concoquantur. Potus sit aqua hor-
dei cum passulis minoribus & radice
glycyrrhyzæ confecta vel aqua cum
parte quadam ligni Sarsafraz deco-
cta; interdum vinum concedatur te-
nuius, cui per noctem passule minores
infundantur: vinum emulsiū conve-
niens quoq; iudicamus; cum heleniū
ad lentos & crassos thoracis humo-
res educendos accommodatum sit. Si
verò propter calorem hecticiū sitis ur-
get, interdum emulsiones amygdala-
rum dulcium cum semine papaveris
& hordei decocto factę propinentur.
Quo ad medicamentorum domesti-
corum usum diligenter illa continu-
anda sunt, quę supra proposuimus

tussim & expectorationem adiu-
vantia. Commendatur hic inter
cætera *Loch. sanum & expertum*,
quantitate ℥℥. cum aliquot cochl. in-
scoli gallinae, in quo primum hor-
deum excorticatum aliquandiu co-
ctum fuit, permistum, & sorbendo
quotidiè jeiuno stomacho sum-
ptum. Huic succedunt, quæ pulmo-
num exulcerationem non tantum pu-
rificant, sed simul quoq; consolidant
& ab ulteriori corruptione præservant,
ut sunt syrupus iuiubinus, vel glycer-
rhyzæ, vel violarum, cum guttis ali-
quot Balsami sulphuris Terebinthina-
ri mistus & frequenter cochlearis
quantitate lambendo usurpatus.
Saccharum rosaceum, seu conserva
rosarum, de cuius usu vide *Probl.*
med. decad. 4. q. 9. ubi notandum ex
ipso saccharo rosaceo domesticum
remedium phthificis accommoda-
tum fieri posse, si pullum exentera-
tum sumamus, eumque saccharo ro-
saceo impleamus, lento igne cooper-
ta olla coquamus, & decoctum ex-
pul-

pullo cum saccharo rosaceo contuso
quotidiè plenioris haustus quanti-
tate sorbendo bibamus, quo reme-
dio Monacham phthificam Romæ *Lib. 16.*
restitutam esse *Forestus refert. Sul. obs. 58.*
phur etiam optimè per sublimatio-
nem purificatum (in officinis *flores*
sulphuris vocant) specificum remedi-
um in hoc casu constituit, cum *sac-*
charo cand. æquali pondere permi-
stum ac drachmæ dimidiæ quantita-
te, vel cum ovo sorbili, vel syrupo
quodam pectorali, ieiuno stomacho
frequenter assumptum. Præter cæte-
ra maximè quoq; *pulmo vulpis* com-
mendatur, ex quo inter alia medica-
menta in officinis *Loboch.* præpara-
tur, quod lambendo sumitur, pro ab-
sterfione & consolidatione pectoris
& pulmōnis in tabe. Si verò *catar-*
rhus calidus ac tenuis concurrat,
quemadmodum frequenter accide-
re videmus, ea in promptu sint, quæ
tenuitatem sistunt atque acrimoni-
am corrigunt, ut sunt *Loch. de papa-*
vere, *syrupus papaveris erratisi*, de

quibus quantitas cochlearis dimidii
frequenter bibatur: in primis conve-
niunt eiusmodi rotulae sublinguales:

℞. Sem. papav. albi ℥i.

Gum. tragacanth.

Arabici

Amyliana ℥i℞.

Sem. melonum excort.

portulacæ ana ℥ij.

Corall. rub. præp.

succi glycyrrhyzæ ana ℥i℞.

Sacch. penidior.

rosat. tabulat. ana ℥i.

f. trochisci cum syr. de
papavere simpl.

Tandem ubi mediocriter à febre
& exurente calore liberatus esse vide-
tur is, qui tabe consumitur, pro re-
stitutione virium eiusmodi morsu-
li conficiantur:

℞. Amygd. dulci. excort. ℥ij.

pinæar. pistacior. mund. an. ℥℞.

sper. diatrag. frig.

Diapenid. ana ℥i.

Succi liquiritiæ ℥℞.

Sacch. in aq. tuſſilag.

disse-

De tuenda sanit. studios. 183

dissolut. ℞j. f. confectio
in morsulis.

De quibus ℥℞. sumatur hora una
ante cibum super bibendo brodium
carnis. Insigne est etiam *experimen-*
tum Cardani, quod proponitur in
consil. de difficili respiratione, cuius
succellum in his quoq; regionibus
confirmatum fuisse scimus, quum
scilicet in assumptione corporis *de-*
stillatum sanguinis porcini usurpatur,
quod hoc modo fieri potest.

℞ sang. porci unius anni recente-
ter macerati.

℞ iij.

fol. tussilag.

Scabiosa ana ℞ij.

con. rosar.

Borrag. ana ℥i℞.

Aq. tussilag. ℥xv.

M. destilletur per balneum :

Destillatum hoc dulcoretur *conf.*
manus Christi. q. ℞. pro suavi dulcedi-
ne, cuius usus quotidianus sit.

℥ij. ieiuno stoma-
cho.

C A P.

CAP. VI.

De cruditate præcavenda & stomacho corroborando.

Tertium locum inter partes principes iecori tribuimus, cui stomachus ac partes vicinæ serviunt, materiam beneficio primæ coctionis ita præparando, ut ad sanguinis confectionem eò aptior sit, cum igitur vitium primæ concoctionis, iuxta communem assertionem, in secunda non corrigatur, cumque *Celso teste*, literati & qui studiis operam navant, præ reliquis vitæ generibus, imbecillos ventriculos habeant, & vix levissimos cibos conficiant, idcirco meritò de cruditate primæ coctionis præcavenda & stomacho corroborando consequenter tractandum est.

Quomodo cruditas præcavenda. Quocirca ad cruditatem præcavendam potissimum respiciendum est ad *diætæ regimen*, qua de causa talia alimenta sunt eligenda, quæ facillimè digeruntur & parum excrementum

mentitiorum humorum generant, quocirca fugiendi sunt cibi duri, viscosi, crudi, frigidi multisq; partibus excrementitiis abundantes. Electis *Alimenta* alimentis iuxta qualitatem, diligentissimè quantitas etiam observanda est, quam ob causam huc pertinet communis regula, *cibus non repleri, nec fame torqueri* cuiuslibet ventriculi constitutioni convenire. Dum enim cibus copia sua facultatem coquentem superat, nihil obstat, quin convenientissimum alimentum nature satis inimicum reddi possit, cum quaelibet agendi facultas conveniens & proportionatum suum obiectum requirat. Nec *ordo ciborum* negligendus est, propterea quod coctionem *V. quest. annexam in tract. de scorbuto.* adiuvet, dum solidioribus laxantia vel humidiora præmittimus. *Tempus quoque* cibus assumendis conveniens observetur, illud scilicet, quo cibum priorem digestum atq; concoctum esse scimus, cum aliàs necessariò concoctionis læsio suboriatur. Inprimis *ciborum varietas* ableganda

da

Vid. qua-
stionem a-
pud Sen-
nert. lib. 4.
Instit. par.
2. cap. 4.

da videtur, cum *Philosopho teste*, ven-
triculum turbet & chylum inæqua-
lem progeneret: *illa scilicet varietas*
ciborum, ubi cum carnibus animalium
piscibus, cum piscibus fructus, cum
fructibus crudis cocta alimenta di-
versorum generum, aliaq; heteroge-
nea miscemus, & nihil non excogi-
tamus, quo variis esculentis gulæ
blandiamur. Quò enim homogenea
magis sunt alimenta, eò citius à calo-
re nativo coquuntur, alterantur &
in chyli substantiam similimam con-
vertuntur: *contra*, dum ea, quæ diffi-
cilis coctionis sunt cum aliis, quæ fa-
cilimè digeruntur, uno eodemque
tempore miscentur, fieri non potest,
quin cruditas hinc oriatur.

Potulenta. Porro non tantum Esculentis sed
etiam Potulentis non rarò ventricu-
lus læditur, ubi *Cardanus & Marsi-
lius* literatis potum concedunt par-
cissimum, fortè quod hoc vitæ ge-
nus aliàs fluxionibus obnoxium sit,
ac propter sedentariam vivendi ra-
tionem de humidiori substantia cor-
poris

poris minus aliis resolvat. Sit quantitas cuiusque naturæ conveniens, & sicuti cibus famem, ita potus sitim expectet. Aviditatem utriusque superesse debere post mensam statuit *Marsilius*, fastidium & saturitatem, repletionem videlicet, brutis potius quàm homini convenientem, procul ablegando. Nihil de noxis ebrietatis hîc addimus, cum satis ista pateant ex iis, quæ cap. 1. de cerebro corroborando prope suimus. Verùm præter hanc esculentorum & potulentorum observationem reliquæ res non naturales dictæ non parum huc quoq; faciunt; nimirum ut *somnus & somnus* *vigilia* moderatæ sint, cum *istius ex- & vigilia.* cessus cruditates augeat, ac corpus eiusq; facultates omnes stupefaciat, adeoq; crudis humoribus colligendis ansam præbeat; *harum* immoderatio calorem nativum resolvit, ac tandem ex accidenti ventriculû frigefacit, ut patet lib. 1. c. 9. Cæterum cum nulla *Separatio* *homoge-* *neorum.* coctio fiat feliciter, nisi quod heterogeneû est, optimè secernatur, ideò consuetæ

*Exercitia
corporis à
cibo.*

*Exercitia
animi.*

*Corrobo-
rantia sto-
machum.*

suetæ alvi dejectiones diligēter pro-
moveantur & si opus est arte iuven-
tur, iuxta doctrinam lib. 1. cap. 7. pro-
positam. A cibo corporis balnea &
exercitia, sicut etiam animi labores,
studia videlicet seria, fugienda sunt:
ut enim *illa* cruditatis, imperfectæ
concoctionis, scabiei, plurimorum-
que morborum inde proveniētium
causæ sunt, ita *lucubrationes post ci-
bum* & inprimis nocturnæ cerebro
& ingenio plurimùm obsunt, ut su-
pra diximus.

His ita observatis, quæ ad crudi-
tatem præcavendam faciunt, mini-
mè negligenda sunt illa, quæ stoma-
chum quoq; corroborant, cum fre-
quenter apud literatos concoctionis
cruditas ab imbecillitate stomachi
suam originem habeat. Talis imbe-
cillitas maximâ ex parte suam origi-
nem habet à *debilitate calore & il-
lurie crudorum humorum*. Hinc
alimenta convenientia rectè per
aromata, herbas & semina con-
diuntur, quæ seliguntur ex iis, quæ
sto-

Stomachica dici solent. Conveniunt igitur *alimenta cinnamomo, Nuce Moschata, mace, galanga & similibus* moderatè condita; quò etiam pertinet *Crocus, Zingiber, Caryophyllum, Piper, Anisum feniculum, &c.*

Quod si *viscidi, frigidiq; humores* *Contra viscidos, frigidos humores ventriculi* tunicas ventriculi infarciant, duabus horis ante cibum *syrupus de mentha, de betonica, vel de absynthio,* quantitate trium cochlearium sumitur: *vinum absynthij, Salvia, Betonica similibusq; facultatis* frequenter bibitur, & levis purgatio per *Aloën purificatam* in mense instituitur, assumendo tribus horis ante cibum *pillularum Aleopanginarum ℥j ℞.* vel alia lenientia medicamenta inferius cap. 10. enumeranda.

Si verò *reliquiis bilis* ventriculus *Contra bilis reliquias.* æstuet atque cibos aversetur, adhibeantur illa, quæ bilem obtundunt, cibi fastidia discutiunt, dissolutumque ventriculi robur adstringunt, ut sunt *malum curium, malum punicum acidum, Cydonium, Ribes, Oxyacantha,*

con-

conserva rosarum cum spiritibus vitrioli temperata, oliva immatura condita, & huius generis plura, quam ob causam huc pertinet syrupus myrtinus, acetositas citri, & miva cydoniorum, quorum quodlibet duobus vel tribus cochlearibus, ante cibum sumitur; myrobalani conditi, nuce juglandes condite, fructus berberorum, de Ribes, & alia huius generis dum saccharo temperatè condiuntur. Inter herbas Acetosa maximè cōmendatur in hoc respectu, præsertim ubi cum pullis gallinarum coquitur æstivo tempore & iis exhibetur, quibus stomachus æstuat.

*Contra
evapora-
tiones ad
caput.*

Post cibum optimè conveniunt illa, quæ vapores ad caput exhalantes impediunt & ventriculum roborant, ut sunt *Coriandri semen, Nux moschata, Mastix, Diacydonium cum speciebus, Cydonia condita, Conserva rosarum antiqua cum Corallio rubro permixta, &c.* ex quibus & similibus varia medicamentorum genera cōponi possunt. v.g. qui morsulis dele-
Etan-

Etantur, post cibum de sequentibus
portionem quantitate ℥ ij. assumant

℞ Coriand. præp. ℥ß.

Diacydon. simpl. ℥ vi.

Mastiches. elect.

Nucis mosch. ana ℥ß.

omnia incidantur grosso modo &
cum saccharo in aq. rosar. soluto
℥ viij.

f. confectio in morsulis:

Pulvis stomachalis cum tosto pa-
ne & vino generoso quantitate co-
chlearis dimidii talis usurpari potest:

℞ Coriand. præp. ℥ß.

Corall. rub. præp.

Cinam.

Galangie ana ℥ iß.

Cor. c. usti præp. ℥ iij.

Masticis elect. ℥ß.

Sem feniculi

Anisi ana ℥ i.

Sacch. ad pondus omnium
f. pulvis grossus.

§§) (§§

CAP.

CAP. VII.

De obstructione lienis & coagulatione calculi præservanda.

Necessitas
vesiculae
felleae.

Blautus in

Sicut stomachus cum suis partibus adiuvantibus Jecori servit materiam præparando, sic aliæ partes eidem ministrant, id quod heterogeneum est avertendo. Hinc patet ad sanguificationis operationem absolutam, officium Vesiculae felleae cum suis mentibus cholodochis, quòd biliosum excrementum attrahat ac secernat, Lienis, quòd melancholicam chyli cruditatem à sanguificatione iecoris avertat, & Renum ac Vesicae, quod horum beneficio serosa superfluitas excernatur, summo perè necessarium esse. De his igitur consequenter agendum, omissis iis, quæ ad vesiculam felleam pertinent, cum eadem ferè, quæ de iecoris obstructione proposuimus, eidem adhiberi queant, initio factò de lienis obstructione præcavendâ. Quemadmodum verò Plantinus Palinurus ser-

servus hero suo de lienis obstructio- *circulione*
ne & inflatione conq̄uerenti respon- *Act. 2.*
det, *ambula id lieni optimum est*, ita
manifestum est, literatorum viræ ge-
nus huic affectioni frequenter ob-
noxium esse, propterea quod præter
studiorum continuationem conve-
nientibus exercitiis literati ut pluri-
mum destituantur. Hanc *lienis ob-*
structionem, inflationem, & proce- *Præserva-*
dente tempore, præsertim in iis, qui- *tio obstru-*
bus parentum ratione debilitas que- *ctiois &*
dam specifica hereditaria coniungi- *inflatio id*
tur, *Scorbuticam infectionem* præca- *Lienis.*
vemus, iuxta subsequentes regulas.
Aër videlicet eligatur, qui calidus, *Aër qualis*
siccus, & substantiæ ratione purus
sit: eo ipso enim spiritus in corpore
corroboratur ac omnes concoctio-
nes ac digestiones nobiliores red- *Esculentæ*
duntur. *Esculenta* facultatem extenu-
andi, incidendi, & detergendi pos-
sideant, facile coquantur & leviter
adstringant, quo ipso viscerum ro-
bur conservatur. Sit ergò *panis* opti-
mè fermentatus, aniso, fœniculo, &
K cumi-

cumino conditus, non penitus recens, nec etiam inveteratus. *Carnes* eligantur, quæ citius digeruntur, quarum præparatio per elixationem cum *limonibus* appetitus excitandi & viscerum corroborandi causa, interdum cum *rad. raphani sylvestris*, & similibus attenuandi, incidendi, detergendique gratiâ fieri potest, quo fine cum assatis carnibus commodè intinctus ex *cochlearia*, *nasturtio*, *sinapi*, *capparibus* aceto madefactis, & similes apponuntur.

Potulenta

Potus quoque sit attenuans, incidens & abstergens, ideoque vinorum, aquarum, cerevisiarum electio vel saltem correctio hinc instituenda est. *Correctio* dico, quæ fieri potest per additionem radicum, herbarum & aromatum convenientium, quibus potulentis non tantum sapor iucundus, sed etiam qualitas conveniens conciliatur, ubi præ reliquis *Scolopendrium* commendatur. Quo ad cætera so-

2237116

mnus ac vigilia moderatæ continu-
entur, ne vel excessu vel defectu con-
coctiones inde lædantur, inprimisq;
consueta evacuationes promovean-
tur, quemadmodum hæc omnia plu-
ribus proponuntur à nobis in *Exerc.*
de Scorbuto, cuius origo à lienis ob-
structione & infectione dependet.

Somnus
& vigilia

Evacua-
tiones con-
suetæ.

Quo ad œconomica medicamen-
ta, post evacuationes lenes suo tem-
pore susceptas, convenientia sunt,
quæ resolvendo & modicè calefaci-
endo singulari proprietate lienis fun-
ctionem adiuvant, ut sunt *conserva-*

Medica-
menta do-
mestica in
lienis ob-
structione
præcaven-
dâ.

fumaria, quantitate ℥ij. cum sale pro-
prio vel sale *Abſynthij* quantitate ℥ij.
permista, & ieiuno stomacho instar
nucis iuglandis frequenter usurpata,
haustusque vini scolopendri super-
addito. *Oxymel* etiam *Squilliticum*,
cochlearis quantitate frequenter ie-
iuno & vacuo stomacho sumptum,
durities & collectiones lienis resolvit
& obstructions optimè præcavet.

Verùm præter hæc & similia Sple-
netica dantur adhuc alia moderatè

frigida & humida, quæ melancholicæ superabundantis exhalationes demulcere dicuntur, ut sunt *Viola, Buglossum, Borrago, Pomaredolentia* & similia. Quocirca melancholicis & spleneticis conserva *Borraginis, Buglosse, Violarum, Syrupus de pomorum* redolentium succo præscribitur, tunc temporis scilicet, ubi latitantem in spleneticis viis melancholicam materiam humectare & demulcere conamur, ne suis exhalationibus cerebrum perturbet.

*De calculi præserva-
tione.*

Porro serosum excrementum *Re-
nes* separant, in quorum operatione calculi coagulatio præcaveri debet. Hoc ipsum perficitur, dum causas generationis calculi præcavemus, & renibus ac viis urinariis medicamentis convenientibus succurrimus.

Victus ratio pro calculosis.

Illud fit servata victus ratione potissimum dum cruditatem cavemus & eiusmodi alimenta & potulenta communitè usurpamus, quæ facilimè coquuntur & crassis excrementitiis partibus carent: abstinendum igitur
à car-

à carne bubula, porcina, sale cōdita, fumoq; indurata, piscibus vilcosis, induratis, cerevisiis crassis ac minus rectè defæcatis, vinis tartareis, crudis, recentibus, aliisq; potulensibus sabulosis. Hæc enim omnia non tantum difficulter coquantur, sed etiam in sese materiam calculi, succum videlicet crudum tartareum ad coagulationem convenientem continent, dum collectioni fæculenti, limosi, falsiq; succi præbent ansam, qui loca sicciora & angustiora pervadens promptè coagulatur, potissimum ubi nativa quædam partium imbecillitas & segnior expellendi virtus accedit, quo modo frequenter in renibus & vesica calculos concrecere videmus, cum per ista loca fæculenti, limosique dicti succi cum excremento seroso separentur.

Sint igitur alimenta, sicut diximus, facilis concoctionis, & vim diureticam possideant, panis scilicet optimè fermentatus, seminibusq; Fænuculi, Cumini, Anisi, Carui, &c. præ-

K 3

ditus:

*Generatio
calculi in
humano
corpore.*

ditus: *carnes* cum radicibus Petrose-
lini, Asparagi, Apii, Sisari, Pastinacæ,
feminibusque prædictis coquantur,
interdum Raphani quoque sylve-
stris usus, ut & Cæparum atque
Allii convenit, si pro conditurâ ci-
borum, imprimis in prandio, adhi-
beantur. *Potus* sit diureticus, vinum
videlicet tenue, purum, cerevisia
probè defæcata, hydromel, deco-
ctum hordei cum passulis & radice
glycyrrhyzæ, nec neglegantur potu-
lenta medica, tam coctionem robo-
rantia, quàm per urinarias vias eva-
cuantia, ubi maximè vinum helenii
commendatur.

*Medica-
menta cõ-
venientia
calculosis.*

Quod usum medicamentorum
ad duo potissimùm respiciendum, ni-
mirum ut interdum adhibeamus il-
la, quæ collectum hoc excremen-
tum, quod calculo præbet originem,
evacuant ac resolvunt, ac deinde
non negligamus, quæ renes & vias
urinarias purificant & abstergunt.
Illius generis est *Terebinthina* vel per
se sumpta, quantitate ℥ij. cum oleo
amyg-

amygdalarum dulcium, tribus cochlear. permista & in brodio gallinæ dissoluta, ieiuno stomacho exhibita pro leni evacuatione; vel cum pulver: Rhabarb. hoc modo præparata:

*℞ Terebinth. in aq. fragar.
lota ℥ij.
Rhabarb. opt. ℥ij.
Succini albi præp. ℥ss.
Pul. glycyrrhizæ parum,
cum Sacch. f. Bolus:
usurpetur ieiuno stomacho.*

*Cremor quoque Tartari commo-
dè potest exhiberi in hoc casu, seu
magisterium tartari vitriolati quan-
titate ℥j. cum brodio quodam con-
venienti vel vino Helenii ieiuno
stomacho sumptum. Huius ra-
tione, quatenus renes & vias uri-
narias respicimus, primò singula-
riter illa notanda veniunt, quæ le-
niendo & quæ inungendo renum
ac vesicæ scabritiem præcavent, u-
rinam promovent, & arenulas*

K 4 coa-

coagmentari non sinunt, ut sunt oleum amygdalarum, succus Glycyrrhyzae, decoctio radicis Altheae, mucilago seminis Cydoniorum cum aqua malva facta, seminis melonū emulsio cum aqua decoctionis hordei & similia, quò etiam pertinet, quod quidam Magnates pro arcano cõmendant, bolus nucis inglandis instar de butyro recenti sine sale quotidie ieiuno stomacho sumptus. Deinde non negligenda sunt medicamenta materialia calculi detergentia & resolventia, radix videlicet Eryngij, Petroselini, Pimpinella, Restabovis, Graminis, Haderaterrestris, caro Cynosbati, aqua Veronica, Fragorum & similia, ubi notandum radices per se coqui posse in brodio cicerum vel pitorum, ita ut haustus eiusmodi decoctionis per dies aliquot post evacuationes præmissas continuetur. Tandem Fœniculi Balsamus cuius supra mentionem fecimus, hîc etiam merito commendatur, cum ventriculum corroboret, concoctiones adiuvet,

vet, tartaream collectionem præca-
veat, & expulsionem per vias urina-
rias promoveat, si quotidie quanti-
tate pisi maioris jeiuno stomacho
sumatur.

C A P. VIII.

De purgatione.

HActenus de *corroboratione to-*
tius omniumque partium egi-
mus; consequens est, ut videamus,
quomodo superflua tollenda veni-
ant. Ut enim in omni sanitate nihil
magis naturæ conservationem adiu-
vat, quam heterogeneorum separa-
tio, sic etiam literatis maximè conve-
nit, ut à coacervatione peccantium
humorum sibi caveant: Hic igitur
illa notentur, quæ supra *lib. 1. cap. 7.*
de superfluum exinanitione propo-
suimus, quibus observatis ulterius a-
liæ quoq; totius evacuationes non
negligantur, ubi primum universales
annuæ evacuationes, quæ *purgatione*
& *vena sectione* fiunt, observanda:

K 5. veni-

De purgationis differentiâ.

Purgatio lenitiva.

veniunt. De purgatione primum agemus, ubi notandum, aliam esse purgationem lenitivam, aliam propriè dictam; illa quodammodo cognoscitur ex iis, quæ supra diximus de exinanitione pro sanitate conservandâ necessaria; verùm hæc eorum, quæ qualitate sua molesta sunt, iuxta Galen. evacuatio dicitur, & medicamentis appropriatis perficitur. Illam lenitivam diximus, quæ regionem ventriculi, intestinorum ac vicinarum venarum blandè purgat, perficiturque medicamentis lenientibus dictis, quæ maxima ex parte abluendo, detergendo lubricando & per accidens adstringendo ventrem solvunt. Talis evacuatio nunquam non exhibetur, dum alvi præmaturam obstructionem timemus, in primis verno vel autumnali tempore literatis convenit, propterea quod ob rationes huius vitæ generis, propter cruditates & concoctionum impedimenta circa primas vias in ventriculo & intestinis humores crudi facilimè colligan-

ligantur. Medicamenta domestica
sint *serum lactis*, pleniori haustu sum-
ptum, ieiuno stomacho: *Terebinthi-
na ℥ij.* cum oleo amygdal. dulc. ℥iij.
additis aliquot brodii carnis coch-
learibus potionis instar assumptæ,
vinum infusionis florum Persicorum
vel *Acaciæ*, colatum & expressum,
quantitate v. ℥. assumptum: *Aloë*,
quam in officinis *Rosatam* vocant,
frequenter ℥j. quantitate duabus
horis ante prandium assumpta, in
forma pillularum: *Brodium deco-
ctionis brassicae rubrae* quantitate ℥v.
cum oleo dulci vel butyro quantita-
te cochlearium ij. assumptum, *sum-
mitates fol. sambuci* verno tempore
in acetarii forma, paulò ante cœ-
nam, frequenter assumptæ; *Electua-
rium lenitivum* Extract. Senæ, cuius
in tract. de Scorb. mentionem feci-
mus, in quod principalia lenientia
officinalia *cassia* videlicet, *pruna* &
passula ingrediuntur: *mel rosatum*
solutivum, *syrup. rosat. solutivus*,
violatus solutivus. Manna in brodio

*Purgatio
proprie dicta.*

gallinae dissoluta, &c. Hæc & similia necessitate urgente præscribuntur quocumque tempore; at maior cautio in purgatione proprie dicta requiritur. Fit autem talis purgatio, quum medicamentum purgans assumptum à calore nostro actuum, qualitatibus suis occultis peccantes humores similitudine quâdam attrahit, ab aliis separat & adiuvante facultate expultrice stimulata potissimum per alvum evacuat. Talis superfluum separatio necessaria est tunc temporis, quando cacochymie signa sese offerunt, ubi scilicet humores in corpore nostro qualitate noxia peccant, ut sunt excrementi- tii pituitosi, biliosi, melancholici, serosique humores, tam secundum naturam in maiori copia, quam præternaturalibus alterationibus producti. Hinc manifestum est, iis, qui integrâ valetudine fruuntur, difficiles purgationes atq; periculosas esse, iuxta Hipp. propterea quod verum indicans, peccans, videlicet humor,

non

non adsit, undè vis medicamenti naturam aggredi cogitur.

Sit ergo prima determinatio, *purgandum esse medicamentis catarcticis tunc temporis, quando dispositio cacochymica presens est. Quid vero purgandum sit, & qualia medicamenta purgantia sint exhibenda per differentias cacochymiae colligimus: dum enim cacochymia pituitosa est, phlegmagoga, dum biliosa, cholagoga, dum melancholica, melangoga præscribuntur. Imò dum misti peccant humores, quod frequenter accidit, ex variis medicamentis catholica dicta conficiuntur. Quantitatem purgationis non tantum copia peccantium humorum, sed etiam naturarum diversitas variat, ubi non tantum temperamentum, sed etiam consuetudo consideranda veniunt: videmus enim maiori cautela opus esse in naturis calidis siccis, in habitu corporis gracili, raro, in ætate puerili & similibus circumstantiis, ubi virium jactura facilis est; quàm in*

Quid purgandum.

Quibus medicamentis.

Quantum

Quo tem-
pore.

De com-
motioni-
bus verno
& autum-
nalitem-
pore v. de
lib. de
Scorb. p. 2.
§. 2.

Antepur-
gationem
perpen-
denda.

constitutionibus calidis humidis, in-
naturis carnosis, amplitudine vaso-
rum præditis, in ætate consistente, &
iis, qui ad evacuationes eiusmodi ad-
suefacti sunt. *Tempus purgationis* pro
conservanda sanitate satis accom-
modatum est *Vernum & Autumnale*: tam quòd his temporibus humo-
res peccantes magis commoveantur
& citius separentur, quàm quòd na-
turæ vires ad opus hoc adjuvandum
promptiores sint, cum propter æsta-
tem æstu nimio virtus corporis no-
stri resolvatur, per hyemen verò ob-
frigus intensius humores impacti, te-
naces immobiles & ad evacuationem
inepti reddantur.

His observatis purgatio per medi-
camenta potest institui, sic tamen ut
ea, quæ *ante, in & post* purgationem
necessaria sunt non negligamus. *Ante*
te purgationem perpendenda sunt
corpora & peccantes humores, ubi
quidem præparatio non ratò requi-
ritur: corpora igitur, quæ purgare vo-
lumus, fluida faciamus, viis & mea-
tibus

tibus ad educendam materiam peccantem cōvenientibus laxatis & humectatis, atque materiam qualitate medicamenti purgantis actioni resistentem corrigamus. Hâc de causa non tantum frequenter purgantibus medicamentis propriè dictis lenitivas evacuationes, pro corporis præparatione, quò viè laxiores & patientiores reddantur, per exhibitionem eorum, quæ supra sunt enumerata, præmittimus, sed sæpius etiam digestivas potiones ex radicum & herbarum decoctis vel succis expressis, pro materiæ crassioris incisione, visciditatis deterfione, fervoris extinctione & similes ob causas præscribere solemus.

In ipsa purgatione post præcedentia modum exhibitionis perpendimus, nimirum an medicamentum liquidum vel solidius sit exhibendum., cum hoc ipsum plurimum operationem variare soleat: etenim liquida per formam potionis exhibita citius operantur, mox omnia

Qua nam in ipsa purgatione perpendenda.

omnia subeunt, potenter detergent & infarctus expediunt: contra solidiora medicamenta diutius in ventriculo latent, unde tunc temporis magis accommodata sunt, ubi ex locis remotioribus evacuare conamur. Notandum tamen quosdam à portionibus, alios à pilulis, alios ab electuariis, alios à pulveribus, abhorre-
 re, qua de causa sæpius pro subiecti naturâ, quo promptior & facilior sit evacuatio, formulæ mutantur, additis simul iis, quæ intentioni nostræ convenire videntur. Hinc post usum solidorum brodia humectantia & detergentia concedimus tunc temporis, ubi propter nauseam in forma potionis medicamentum purgans exhibere non possumus. *Assumpto medicamento* primum ad nauseam vitandum os vino, aqua, oxycrate vel alio liquore iucundo eluatur, quo non sufficiente cochlear j. aq. cinamo: sorbeatur, panis tostus aceto conspersus naribus admoveatur, somnus caveatur, in primis dum me-
 dica-

Quid post purgationem faciendum.

dicamentum operationem suam incipit, & alimentorum assumptio suspendatur, donec pharmacum officium suum maximè ex parte peregrisse videatur. In primis autem finitâ purgatione respiciendum eò, ut alimenta sint facilis concoctionis, deficientis potius, quàm excedentis quantitatis, quæ vim aliquam humectandi, detergendiq; possideant, quò medicamenti reliquias naturacitius eluere possit. Hactenus de purgatione generatim, iam sequitur, ut ipsa *medicamenta purgantia* determinemus, ubi nostri instituti ratio non permittit, ut doctrinam integrâ & medicamentorum compositione repetamus: sufficit ut selecta quædam purgantia proponamus, eaque ad diversas naturas accommodemus. Sit, verbi gratia, corporis constitutio talis, ut exacta cacochymia signa sese non offerant: interim tamen præservationis ergò propter concoctionem debiliorem, cruditatem ventriculi & superabundantes humores
circa

circa primas vias evacuatio requiratur; hinc ad lenientia medicamenta confugiendum, quæ sæpius additis fortioribus acuuntur & pro purificando, ventriculo, intestinis venis mesaraicis & vicinis membris exhibentur. Huc pertinent sequentes formulæ iuxta mediam dosin diversis humoribus & naturis accommodatæ:

℞ *Manna opt.* ℥iij.

Syrup. ros solut. ℥i.

bre dij gallina cochlear. xij.

misc fiat haustus, exhibeatur in ætate consistente, naturis phlegmaticis.

℞ *Pul. mechoacanna* ℥iβ. exhibeatur cum haustu vini in robustioribus ad pituitosas collectiones evacuandas.

℞ *Agarici* ℥iij. *Zingib.* Diβ. infunde per noctem in vino: manè exprimantur ℥ij. adde syr. *viol. solutiv: oxymellis simpl. ana* ℥j. misc, & exhibe pro leni evacuatione, dum pituita

tuita viscidior in primis viis
abundat.

℞ *Massa pitular. de Agarico ℥iij.*
cum aq. betonic. fiant pilulæ
num. xxi. exhibeantur cum a-
liquot cochlearibus brodii pi-
sorum, pro evacuandis pitui-
tosus humoribus è stomacho.

℞ *Rhabar. ℥j.*
fol. sene ℥ij.
sem. anisi ℥i.
spic. Ind. ℥℞.

Affunde vini ℥iij. stent in infu-
sione per noctem manè colentur
℥ij. adde syr. de cich. rad. cum Rhab.
℥i. fiat haustus, qui exhibeatur bilio-
sis naturis, qui facilem alvum ha-
bent.

℞ *fol. sene ℥i.*
Rhabar. ℥ij.
rad. cichor.
glycyr. an. ℥℞.
sem. foenic.
anisi an. ℥℞.
Galang.
Macis an. ℥j.

In-

Infunde in dimidia mensura vini:
manè colentur ℥iiij. assumantur je-
iuno stomacho per dies quatuor
pro leni biliosorum humorum eva-
cuatione.

℞ *Cassia recent. extract. ℥vi.*

Electuar. de succo rosar. ℥ij.

Cum saccharo fiat bolus, qui
exhibeatur ieiuno stoma-
cho biliosis naturis.

℞ *Mass. pil. Aurearum*

sine quibuslibet ℥ss.

Cum syr. de cichor. cum Rhab.

F. pil. xv. quæ exhibeantur
una vice, cum haustu bro-
dii pisorum pro naturis bi-
liosus.

℞ *Electuar. extract. fol. sena, quod*
describitur in libro de scor-
buto, ℥vi.

Electuar. caryocostini descript.

Galenii ℥ijss.

misce F. Electuarium quod ex-
hibeatur una vice, pro serosis
& mixtis humoribus evacu-
andis.

℞ *Syrup.*

R. Syrup. rosat. solut.
de cichor. cum Rhabar. an.
ʒij.

Electuar. Diacatholici ʒv.

Aq. borrag. ʒjʒ. misce & fiat
syrupus purgans, cuius pars
dimidia sumatur ieiuno
stomacho, pro laxando
ventre, super bibendo bro-
dium prunorum.

Hæc & similia medicamenta pos-
sunt exhiberi, quando vitium hu-
morum tantum non est, ut manife-
sta cacochymia signa sese prodant;
quid autem in cacochymia biliosa,
phlegmatica, vel melancholica in-
stante faciendum sit, ex ultimis cap.
patebit: consequens nunc est videa-
mus quomodo venæsectio sit insti-
tuenda.

CAP. IX.

De venæsectione.

INter media pro superfluis tollen-
dis necessaria frequens est venæse-
ctio,

*Utilitas
venæse-
ctionis
multiplex*

*Indican-
tia venæ-
sectionis.*

*Signa
Plethora
quo ad
vasa.*

ctio, cuius utilitas in genere duplex est, sanguinis videlicet evacuatio, & ex accidenti corporis refrigeratio. Per evacuationem sanguis bonus copia peccans diminui, qualitate peccans evacuari, motu peccans ad opposita revelli & ad propinqua membra derivari potest. Per corporis refrigerationem in magnis tantum inflammationibus, dum aliis remediis destitutumur, mediante venæ sectione naturæ succurrere solemus. Etsi verò manifestum sit ex his, quod quinque sint indicantia venæ sectionis, potissimum tamen respectu præsentis instituti, dum sanitatem defendendam consideramus, duo venæ sectionem indicant, sanguis videlicet copiâ tantum vel unâ etiam qualitate peccans. Ponamus igitur adesse calorem corporis floridum, habitum carnosum, venas turgentes, pulsus magnos, inclinationes ad morbos calidos, temperamentum calidum humidum & similia, quæ

ple-

plethoram quo ad vasa indicant; vel etiam leviora sint signa, cum corporis gravitate, pulsu imbecilli, somno turbato, *quæ plethoram ad vires* indicant; vel una cum abundante sanguine simul etiam alii humores peccent: hinc venæsectionem imperamus, modò nihil sit ex rebus secundùm naturam & non naturalibus, quod illam impediatur, si scilicet ad temperamētum calidum humidum accedit ætas conveniens, inter senilem & puerilem media, quæ tamen non tam amorum serie, quàm facultatum robore determinantur: si aër ambiens temperatus sit, qui nimia caliditate vires non dissolvat nec frigiditate sanguinis commotionem impediatur: si crudorum succorum copiâ primæ viæ destituantur, ne vacuatæ venæ confertim crudos succos attrahant, quâ ob causam venæsectionibus lenitivæ evacuationes per medicamenta præcedentibus capitibus enumerata præmitti solent.

Quo ad vires.

lent. *Quantitas sanguinis* mittendi sumitur ex copia & qualitate peccante, dum cum viribus subiecti cōfertur, ubi potius in defectu, quàm in excessu peccandum est, cum citius per vices reiteratas, quod adhuc superest, absolvere, quàm deperditas vires restaurare possimus. *Qua autem vena sit* aperienda dubium est, nisi primùm de indicante venesectionis certi simus, cum alia sit ratio, quum sanguinem ad partes remotas revellere, vel ad propinquas derivare, seu saltem minuere conamur. In præsentia verò sufficit, ut sciamus sanitatis defendendæ gratiâ commodissimè venas maiores aperiri, nisi propter vires conservandas in naturis debilioribus extremæ manus venas interdum eligere cogamur. Ut autem in purgatione, sic etiam in sanguinis missione quædam *ante, in* & *post venesectionem* notanda veniunt. *Ante venesectionem* naturæ vires crapulâ vel vehementioribus exercitiis præcedentium dierum non

oppr-

*Qua vena
sit inci-
denda.*

*Ante ve-
nesectionē
perpen-
denda.*

opprimantur, evacuationes lenitivæ,
si opus est, præmittantur, die venæse-
ctionis corpus leviter per horam u-
nam & alteram exerceatur pro san-
guinis commotione, tempus eliga-
tur, in quo aër ambiens maximè iu-
xta præscriptas notas accommoda-
tus est, anni respectu vernali, mensis
ratione quadratura secunda vel ter-
tia, diei respectu, quod inter matuti-
num atq; meridianum est: stoma-
chus ieiunus maneat, nisi propter o-
rificii superioris debilitatem in qui-
busdam lipothymia sit facilis. *In ve-*
næsectione perturbationes animæ *In ipsâ*
maximè vitentur, ne timore, excan- *venæse-*
descentiâ, vel alio quodam affectu *ctione no-*
liber sanguinis motus impediatur; *tanda.*
sanguis emittatur una vice, si vires
constantes sunt, vel vicibus iteratis,
oppresso interdum venarum osculo,
si lipothymiam timemus, in quo ca-
su os aqua frigida repleatur & sæpius
renoveatur, vel acetum rosaceum fa-
ciei inspergatur. Qui vero subitò,
quod sæpius accidit insuetis, animo

L de-

Post venasectionem quid faciendum.

De iudicio sanguinis per venasectionem emissi.

deficiunt, iis nihil præsentius est, quàm ut proni mox in terram deiciantur, ubi musculis omnibus equaliter quiescentibus vires protinus recolligunt. *Post venasectionem* aër in-temperatus vitetur, cibus sit euchy-mus & parcus, ne cruditatibus an-sam præbeat, animi affectus mode-rati sint, & negotia seria seponantur, nec iudicium ex sanguine misso, pro-conservatione sanitatis necessarium negligatur. *Huius ratione* respectu sanguinis per venasectionem emissi considerantur *color, consistentia, & ea quæ sæpius his superveniunt.* Color per superiora sanguinis emissi *rubi-cundus* utilis boniq; sanguinis index est: at si *citrinus, albicans* vel etiam *lividus* apparet biliosum, pituitosum vel melancholicum sanguinem esse demonstrat, non quidem in statu se-cundùm naturam, sed quatenus ex-crementitius eiusmodi humor cum massâ sanguineâ abundat, quam ob-causam in tali casu non acquiescen-dum, sed etiam ad appropriata pur-gan-

gantia progrediendum est. *Consistentia* sanguinis in ipsa fluxione consideratur & post fluxionem. *Sanguis* lentè fluens atq; picis instar digitis adhærens obstructionum autor est, ideoq; per sudores vel aliâ ratione naturæ succurrendum indicat, antequam in graviores morbos incidat: *tenuis* autem est, qui non tantum promptè fluit, sed etiam tardius concrevit, in quo fibræ mox evanescent & corrumpuntur post concretionem, unde crudus & inconcoctus est, ac hepatis imbecillitatem indicat. Ut autem *crassus* sanguis difficilis, *tenuis* facilis est divisionis post concretionem, ita *putridus* simul atque attingitur in partes totus dissilit. Superveniunt sanguini *spuma*, quæ nisi per accidens fluoris impetata sit, fervoris signum est, & prædominantis humoris abundantiam colore suo indicat. *Serum*, cuius *modica quantitas* naturaliter sanguini convenit tanquam vehiculum ad distributionem eius in partes diver-

las inserviens *immodica* verò, iecur infirmum, vel potum liberaliorem, aut renum debilitatem, imperfectè serositates illas separantium, indicat: *pingue quid*, quod rarius in sanguine conspicitur & in obesis signum est sanguinis ad pinguedinis generationem promptissimi; in *macilentis* autem corporis colliquationem portendit: tandem si *gravis* ipsius sanguinis *odor* sit, maximæ putredinis corruptionisq; signum hoc meritò statueretur.

CAP. X.

De pituitosis humoribus evacuandis.

H Actenus de purgatione & venæsectione generatim, consequens est ut speciatim peccantes humores ulterius consideremus, ubi primum de *pituitosis humoribus evacuandis* agemus. Ponamus igitur præcessisse eiusmodi victus rationem, vel talem concoctionis imbecilli.

cillitatem adesse, quæ sufficiens sit ad pituitosorum humorum collectionem: accedente simul, quod homo sit segnis in suis actionibus, stupidus in operatione sensuum, ad somnum propensus, moribus insulsus, pulsu parvo, tardo, molli, sine sitis exacerbatione, promptus ad morbos frigidos & diuturnos, pituitosis excrementis abundans, cui causæ calefacientes & siccantes conducunt, nocentibus contra refrigerantibus & humectantibus: his inquam & similibus signis præsentibus pituitosos humores abundare colligimus, ideoque leni præmissâ evacuatione, si forte primæ viæ suam ablutionem requirant, ad ea procedendum, quæ pituitosos humores ad evacuationem præparant & vias laxant. Sit ergo peccans materia pituitosa in ventriculo, propter visciditatem suam adhuc ad evacuationem inepta: hinc præscribatur eiusmodi syrupus quantitate trium vel quatuor cochlearium duabus aut tribus horis ante cibum,

Signa pituitosorum humorum abundantium.

L 3   bum,

bum, cuius vis in calefaciendo, attenuando & detergendo sufficiens sit: quales sunt syrapi de mentha, de betonica, de calamentha, oxymel simplex, oxymel scilliticum &c. Si non tam in ventriculo, quam partibus remotioribus pituitosus humor abundat, aquis destillatis, vel convenientiam herbarum decoctis eiusmodi syrapi diluuntur, ut eorum operatio eò melius extendatur. Præmissa per dies aliquot eiusmodi præparatione purgatio appropriata sublequitur, ubi primo sese offerunt simplicia purgantia, ut sunt Cassia, Agaricus, Turbith, Mechoacana, Colocynth. Helleborus albus, &c. ex his eliguntur mitiora & imprimis istæ compositiones, quas experientia longo tempore confirmavit. Sit ergo exempli gratiâ in forma pulveris tale medicamentum:

℞ Pul. Mechoacan. ℥iij.

Elaterij g. ij.

misce F. pulvis, exhibeatur una vice cum haustu vini.

In

In forma boli.

℞ *Elect. Bened. laxat.* ℥vi.

Agarici trochis. ℥i.

Syrup. de beton. q. s.

misce cum saccharo F. bolus,
qui assumatur ieiuno sto-
macho superbibendo bro-
dium pisorum.

In forma potionis.

℞ *Agarici* ℥iij.

Zingib. ℥ss.

Infunde per noctem in vino: ma-
nè colentur ℥ij. adde *Elect. benedict.*
laxat. ℥ijss. *syr. diasereos purgantis* ℥i ss.
brodii gallinæ parum, fiat haustus.

In forma pilularum.

℞ *Mass. pil. de hiera*

cum Agaric. ℥ij.

Cochiarum ℥j.

Diagrid. gr. iij.

Cum aq. beton. fiant pilulæ.

Assumantur una vice tribus
vel quatuor horis ante
prandium, superbibendo
brodium cicerum vel pisco-
rum.

CAP. XI.

*De Biliosis & Acris humoribus
evacuandis.*

*Signa su-
perabun-
dantis bi-
liosi hu-
moris.*

*An bilis
indigeat
prepara-
tione.*

Biliosi & acres humores frequen-
ter in hoc vitæ genere superab-
undant, in his præsertim, quibus con-
stitutio calidior atq; siccior est, ubi
vigiliæ somnum superant, ubi prom-
ptitudo ad iram, animasq; corporis, a-
nimiq; motiones observantur, ubi
pulsus velox, vehemens, sitis facilis,
morbi calidi siccii frequentes, urina
flava, splendida, corporis habitus
gracilior & calor acer ac mordax, a-
liaq; similia deprehenduntur. Num
autem hic, ut in pituitosis humori-
bus evacuandis, præparatio quædam
præmittenda sit valde dubium est
inter medicos. Etsi vero attenuatio-
ne quâdam respectu bilis non opus,
cum per se satis tenuis sit, interdum
tamen corporis respectu ac propter
coniunctos viscidos humores etiam
in hoc casu præscribuntur attenuan-
tia. Per se verò materia biliosa, tenuis

& a-

& acris, ut eò melius evacuari possit, ac minus partibus, quas præterfluit noceat, suam digestionem requirit, quam ob causam leviter humectantibus, refrigerantibus & effervescentiam cohibentibus corrigi potest. Hinc in evacuatione biliosorum humorum digestiva medicamenta præmittantur: in forma syrupi, si materia peccans est in proximioribus locis.

℞: Syr. de succo cichor.

de succo acetos. an. ℥vi.

spir. vitrioli gutt. iij.

misce.

assumatur duabus horis ante prandium & continuetur per biduum.

Si bilis peccat in partibus remotioribus, in forma potionis exhibeatur digestivum per triduum vel biduum hoc modo.

Rec. Decoctionis rad. cichor. in brodio gallinæ factæ ℥ij.

Syrup. de succo acetos.

de succo cichor. an. ℥℞.

L 5

spir.

spir. vitrioli gutt. iiij.
 misce fiat haustus,
 usurpetur tribus horis ante
 prandium.

Hoc vel simili modo præparatâ
 materia biliosa fiat evacuatio, sele-
 ctis medicamentis tam simplicibus,
 quàm compositis. Inter simplicia
 quædam lenitiva sunt, ut *Cassia*,
Maana, *Tamarindi*, *Rosarum succus*,
Aloë, *Myrobalani Citrini*, *Rhabar.*
 quædam vehementiora, ut *scammo-*
neum crudum, *Diagrid.* seu *scam-*
moneum præparatum. Sit exem-
 plum pro evacuatione bilis in forma
boli.

Rec. Cassia recent: extract. ℥vj.

Rhabar. opt. pul. ℥i.

misce:

F. bolus detur cum saccharo.

Pro robustioribus addantur ℥ij.

Electuarii de succo rosarum.

In forma potionis hoc modo pro-
cedas, idque potissimum tunc tem-
poris, ubi materia biliosa in remo-
tioribus locis peccat.

Rec.

Rec. ser. lactis caprini q. s. infunde
per noctem Rhabar. opt. ℥ij.
cinamo: elect. ℥ss.

manè coletur cum expressio-
ne & adde

Syr. ros. solut. ℥ij.

Electuar. de succo ros. ℥ss.

misce fiat haustus.

In forma pilularum hoc modo pa-
rari poterit χολάγωγον

Rec. Rhabar. ℥iij.

Spic. Ind.

Diagryd. an. gr. ij.

Cum syr. rosat. solut. fiant pilulae

Num. xv.

Assumantur ieiuno stomacho,
superbibendo brodium pi-
sorum.

CAP. XII.

De Melancholicis humoribus
evacuandis.

Melancholicos humores in lite-
ratis frequenter abundare
posse pluribus argumentis demon-

L 6

strat:

*Signa si-
perabun-
dantis a-
sra bilis.*

strat *Marsilius Ficinus de vita sana* cap. 3. & 4. Horum copia ne nimis superabundet, evacuatione prospiciendum est. Cognoscitur autem huius humoris abundantia non tantum ex causis antecedentibus, quatenus victus ratio melancholica, otium huic vitæ generi consuetum, superfluum excretionem, & crassorum vaporum exhalationem impediens, cum intensis solitariis lucubracionibus præcessit: sed etiam ex temperamenti constitutione Melancholica, tam acititia quam nativa, quæ homines taciturnos, cogitabundos, mæstos, mericulosos absque manifesta causa reddit, accidentibus, simul somniis turbulentis atq; terribilibus, flatibus inferioris ventris, stomachi ructibus, lienis inflationibus &c. His signis abunde concurrentibus Melancholicus succus interdum evacuandus esse videtur. Cum autem sua natura frigidus, siccus & crassus statnatur, præparatio necessaria moderatè calefacientibus,

tibus, humectantibus & attenuantibus instituenda videtur. Talis præparatio fit per decoctiones rad. polypod. glycyr. fumar. lupuli, scolopend. borrag. meliss. & similibus, additis syrupis de fumaria, de buglossa, de lupulo & similibus.

Exempli gratia:

℞ rad. polypod.

glycyr. an. ℥ss.

℞ scolopend.

fumar.

Meliss. an. M℞.

Sem. fœnic. ℥ss.

F. decoct. in s. q. aq. & vini ad tertias.

Colentur ℥vj. adde Syrup. de fumaria.

Oxymellis simpl. an. ℥j.

M. fiat haustus pro duabus vicibus.

Hoc vel simili modo per dies aliquot præparata materia purgationes appropriatæ possunt institui, selectis purgantibus medicamentis, ubi inter leviora sese exhibent folia Senæ, po-

lypodium, Myrobalani Indi, Epithy-
 mum &c. Validiora sunt Helleborus
 niger, lapis lazuli & similia. Ex his in-
 terveniente præparatione & corre-
 ctione prodiere composita, ut confe-
 ctio Hamech, pilula de fumaris, Inda,
 lucis minores &c. Notandum tamen
 valida purgantia cum cautione qua-
 dam in hoc casu exhibenda esse,
 quam ob causam prudens determi-
 natio medici, tum in his, tum etiam
 in præcedentibus evacuantibus ex-
 hibendis est necessaria. Qui plura
 desiderat libellum de Medicamen-
 tis lenientibus, præparantibus &
 purgantibus Matthæi Curtii,
 iam noviter hîc impres-

sum coniun-

gat.

APPEN

APPENDIX,

DE SCABIE ET PRU-
ritu Studiosorum.

FREQUENS hoc malum est a-
pud literatos, in primis dum in
Gymnasiis atque Academiis studiis
adhuc diligenter incumbunt. Est au-
tem *Scabies* cutis infectio ulcerosa,
cui pruritus seu scalpendi assiduitas
ferè coniungitur. *Causa scabiei pri-*
mitiva consistit in usu ciborum cali-
dorum, salforum, acrium, in tardâ
vestium internarum mutatione, in
attactu scabiosorum frequentiori;
in primis respectu huius vitæ generis
maximè huc facit, quod intempesti-
va exercitia post cibum suscipian-
tur, tempestiva vero & convenien-
tia, quæ cibum præcedere debent,
negligantur. Adde lucubrationes in-
tempestivas post cibum, ubi digestio
labefactatur, unde consequenter
sanguis redditur inhabilis, ut perfe-
ctè non possit assimilari. *Coniuncta*

pro-

V. Forest.
lib. 5. obser.
chirurg. ob.
10.

proximior causa dependet ab ipsis humoribus corruptis, nitrosis & acris ad cutis superficiem vi naturæ transmissis, qui ab intemperie iecoris & imperfectâ concoctione primâ & secunda suam habent originem. Est autem *Scabies* ista pro ratione peccantis humoris multiplex: *alia enim pruriginosa est*, in qua pustulæ parvæ reperiuntur, cuius materia est *salsa & acris*: alia pustulas habet maiores & albicantes, intus pure repletas, non admodum prurientes, cuius materia *serosa & pituitosa est*: alia pustulas habet latas in circuitu rubentes, quarum origo *sanguis crassior est*: alia *malum mortuum* dicitur, & à sanguine Melancholico suam habet originem. Fitque potissimum cum crusta multa in tibiis, difficulter sanatur & sanata facilimè recrudescit.

In hoc malo *precavendo*. & *curendo* necessarium est, ut primo vitentur illa, quæ causas primitivas continent, nimirum *victus ratio* conveniens instituat: vitentur illa, quæ sero-

serosos, acres & adustos humores
producant; sint porius alimenta fa-
cilis concoctionis & sanguinem lau-
dabilem procreent: vinum sit tenue
& aquosum, absque tartaro crudo,
beneque depuratum. In reliquis re-
bus non naturalibus diligentia ad-
hibeatur, ne materia scabiei prom-
ptè colligatur: Sint igitur in primis
consuetæ naturales evacuationes
quotidianæ & vitentur exercitia
post cibum *tam quo ad corpus, in de-*
ambulationibus vehementioribus,
pilæ gestationibus, armorum confi-
ctibus &c. quàm quo ad animum, in
studiis levis & lucubrationibus mox
à cibo susceptis. Quo ad curationem
à sanguinis diminutione fiat initi-
um, si copia peccans est & scabiei
materia adhuc in venis abundat, nisi
ratione virium, ætatis, vel alias ob
causas contraindicantia sese offe-
rant. Venesectionem iusto modo su-
sceptam sequitur evacuatio appro-
priata peccantis humoris, iuxta præ-
cepta præcedentibus capitibus pro-
po-

posita. Si igitur pruriginosa est Scabies à materia falsa & acri, necessarium est, ut primo peccans materia digeratur decocto radicum glycyrrhyzæ, Herbarum borrag. bugloss. fumarizæ, soldanellæ & similium; deinde fiat evacuatio per Electuarium Diacarthamum, Caryocostinum &c. Eodem modo in reliquis Scabiei differentiis medicinarum delectus necessarius est. *Factâ evacuatione per corporis habitum diaphoresis est instituenda per appropriata sudorifera, quæ sunt vel per balnea sudorifera, in quibus primum decoquantur, quæ cuilibet differentiæ maximè sunt accommodata; vel in lecto, assumptis medicamentis per habitum corporis peccantem materiam expellentibus.* At non sufficit ut primitivæ & antecedenti causæ succurramus, sed opus est, ut ipsam causam coniunctam cum parte laborante quoque non negligamus, quocirca superest ultimo loco, ut cutim exulceratam etiam per externa remedia curemus: etenim

etenim frustra fient omnia præcedentia, nisi quod exulceratum est exterius in integrum vel à natura, vel ab arte restitatur, propterea quod commoda nutritio in parte læsa fieri nequeat, nisi pristinam sanitatem recipiat. Hinc igitur balnea, inunctiones, lavacta cum artificialibus saponibus & similia locum suum habent, de quibus in specie nihil addimus, eam ob causam, quod eiusmodi medicamenta suas variationes requirant pro ratione differentiarum scabiei, quæ multiplices sunt nec facile ab omnibus eodem modo dijudicari possunt. Sufficiant ergo generales Canones, iuxta quos pro natura subiecti laborantis & peccantis materiæ quilibet penes Medicum peritum sibi convenientia remedia comparare poterit. Faxit Deus ut omnia, quæ dicta sunt, in ipsius gloriam & proximi commodum vergant.

F I N I S.

Lector corrigat.

Pag. 4. lin. 15. lege tam. p. 21. l. 21. maxi-
mè. p. 52. l. 17. l. vegetabilibus. p. 69. l. 14.
Etuum. p. 103. l. 4. sentis & l. 14. aliàs p. 105. l.
piscis. p. 70. l. 20. robustiore. p. 72. l. 24. fru-
ante penult. ingenuitatem. p. 108. l. 16. imagi-
nationis. p. 119. l. ult. ventis. p. 120. in marg.
victus. p. 148. l. 12. Rosis. p. 151. l. 15. quodam-
modo. p. 156. l. 24. functionum p. 165. l. 14. con-
soctionum. p. 127. l. 5. à nocte. & l. penult. & q
p. 130. l. 9. spiritibus. p. 140. l. 5. saponis. p. 177.
in margine Exulceratio. p. 190. l. 9. nutes.

G I E S S Æ,

Ex Officina Typographi-
ca Casparis Chem-
lini.

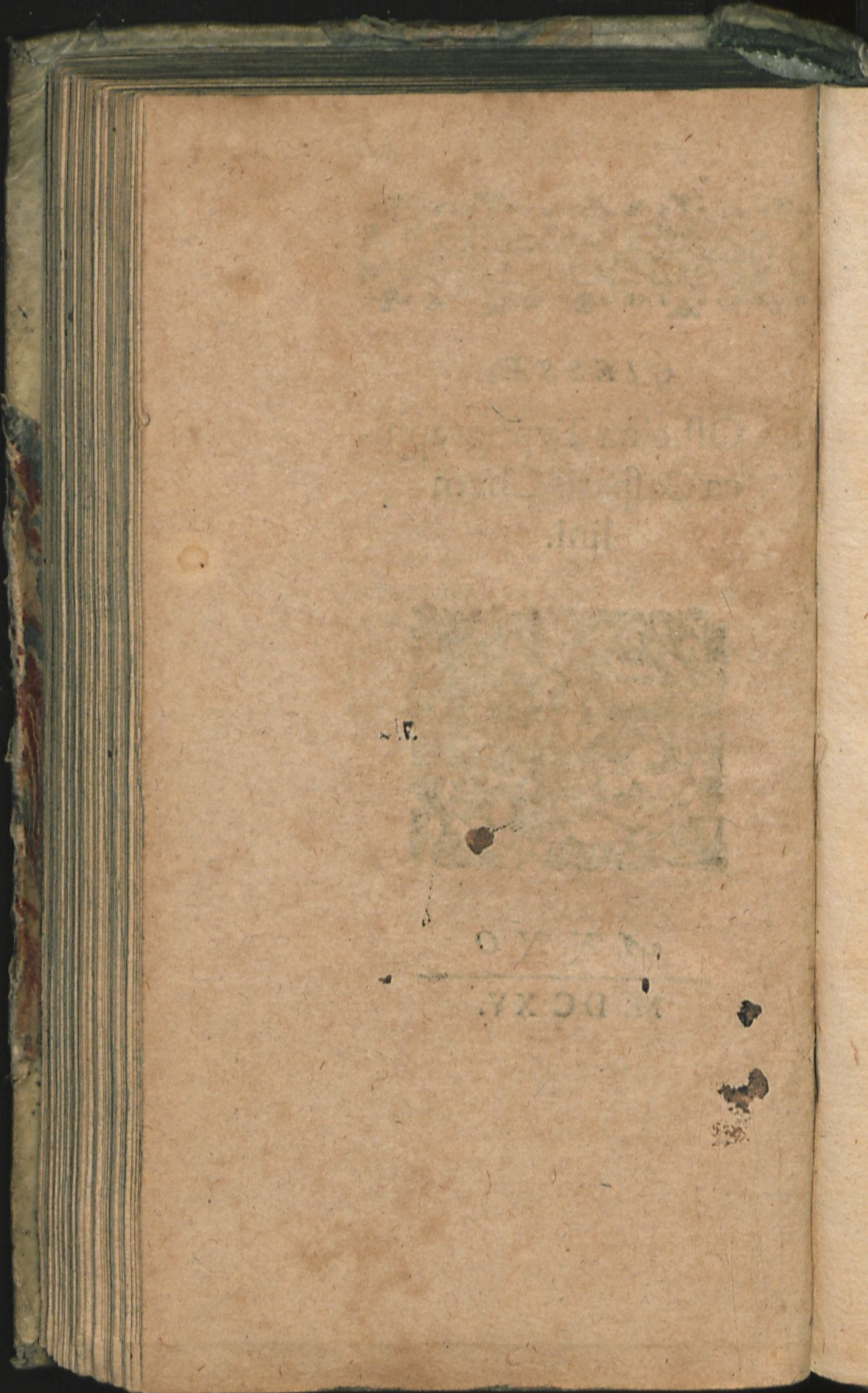

A N N O

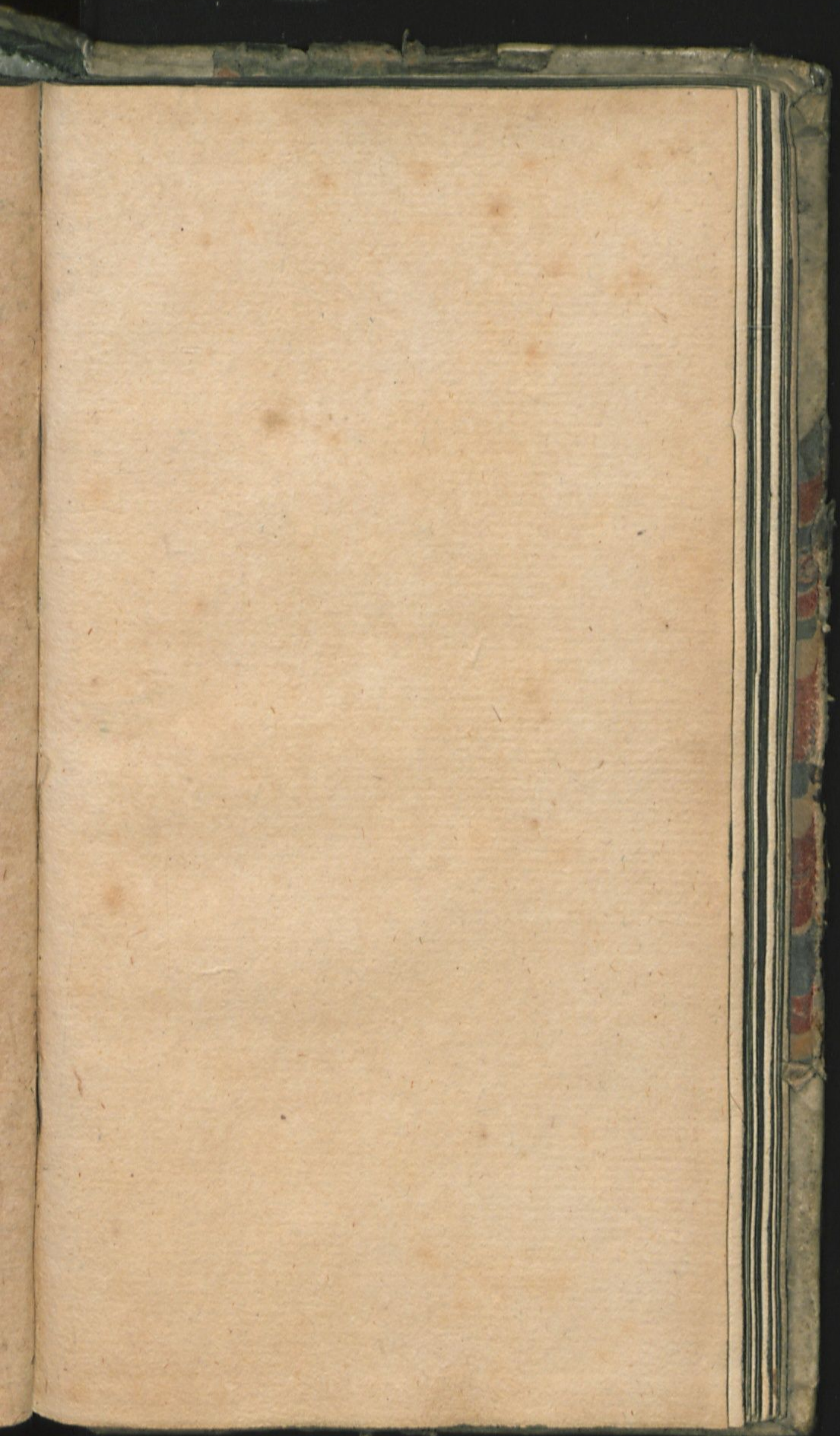

M. DC XV.

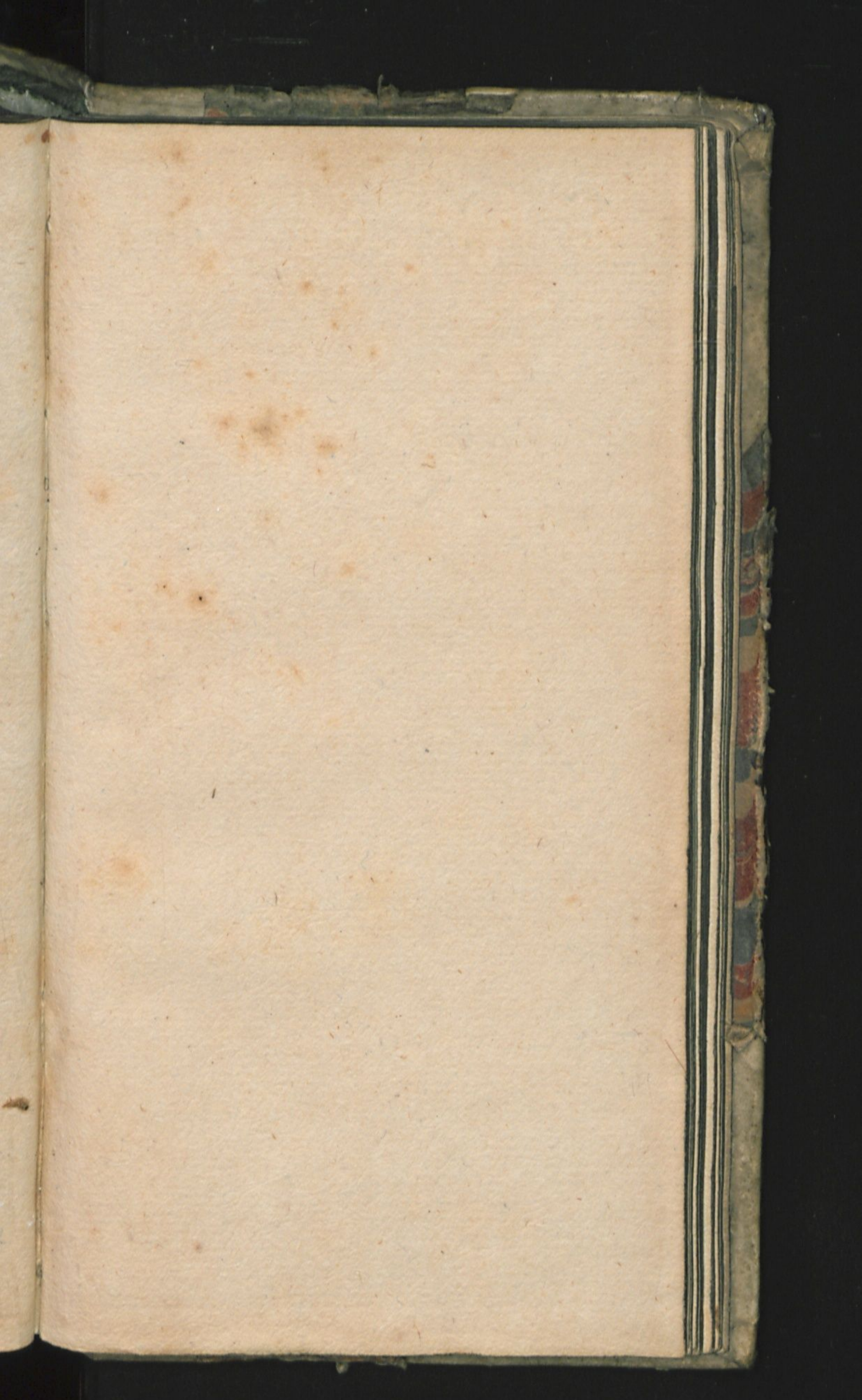

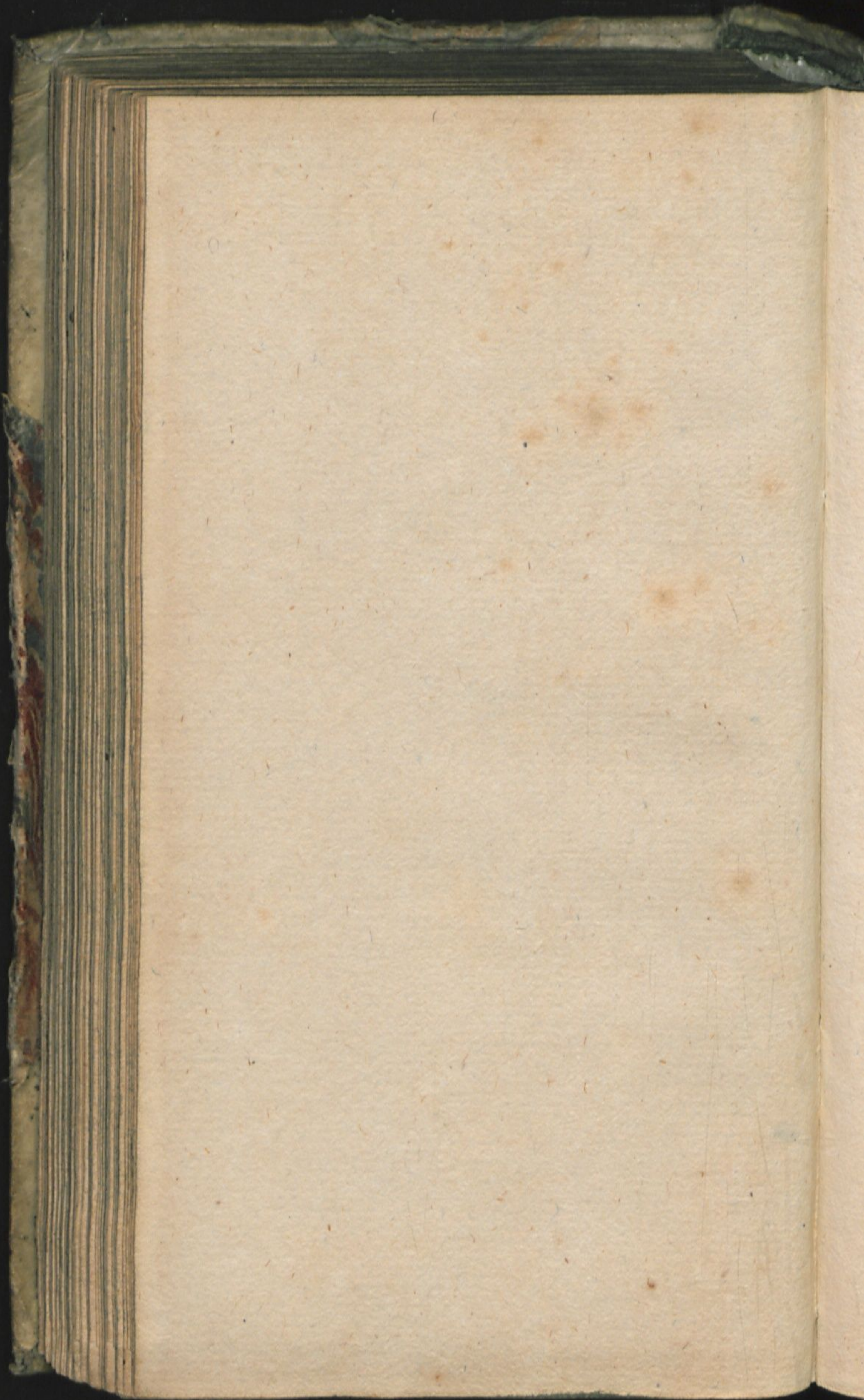

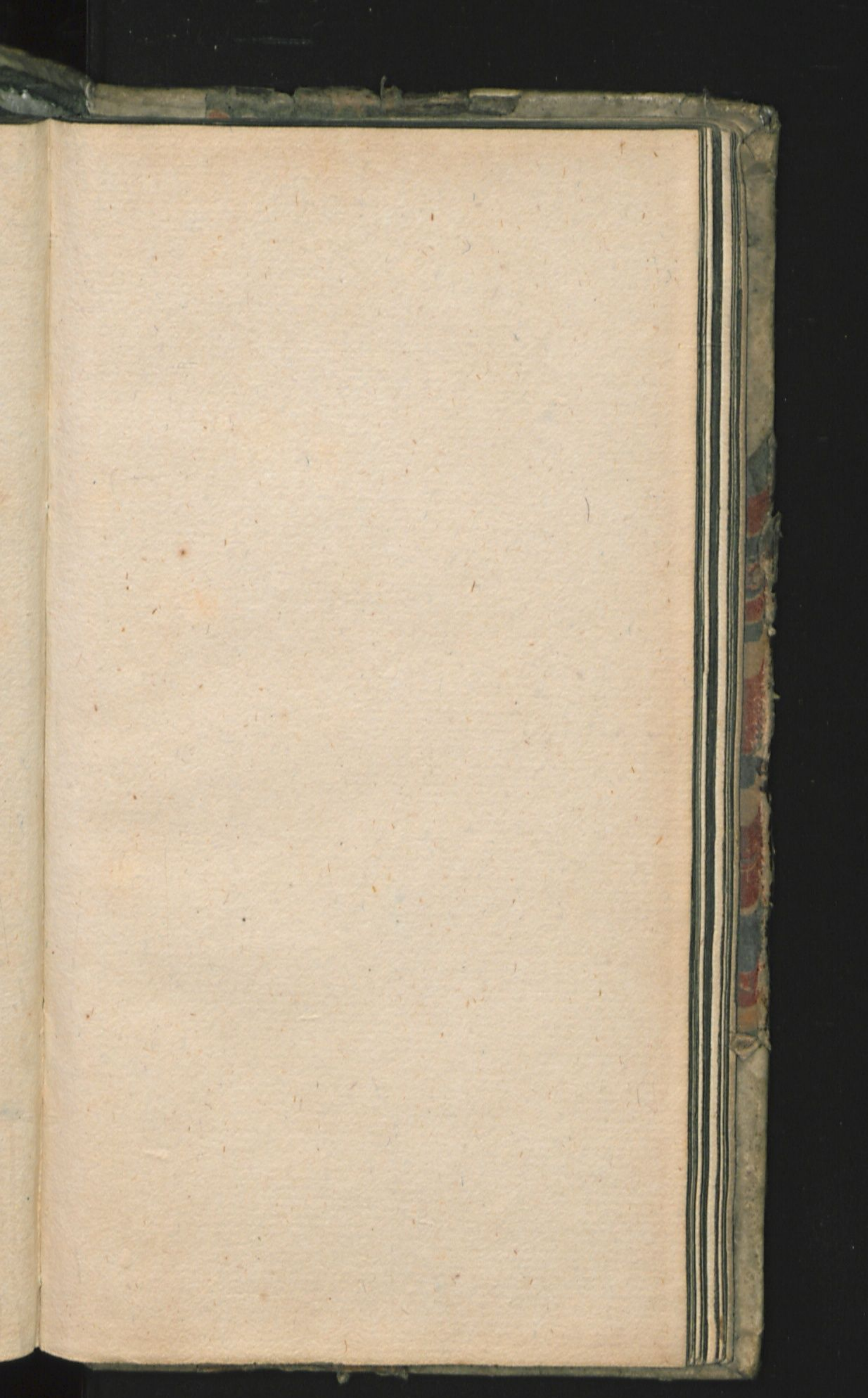

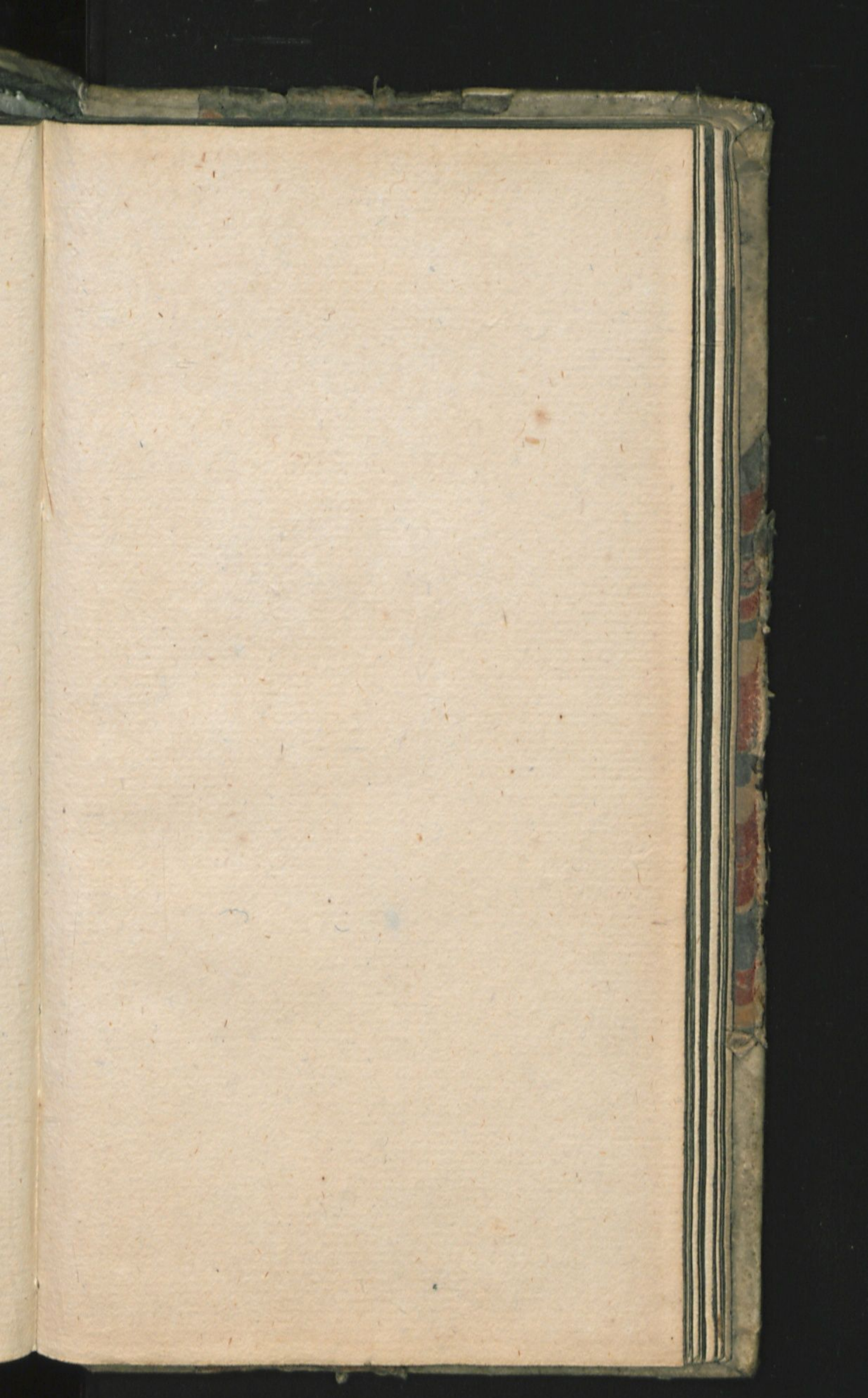

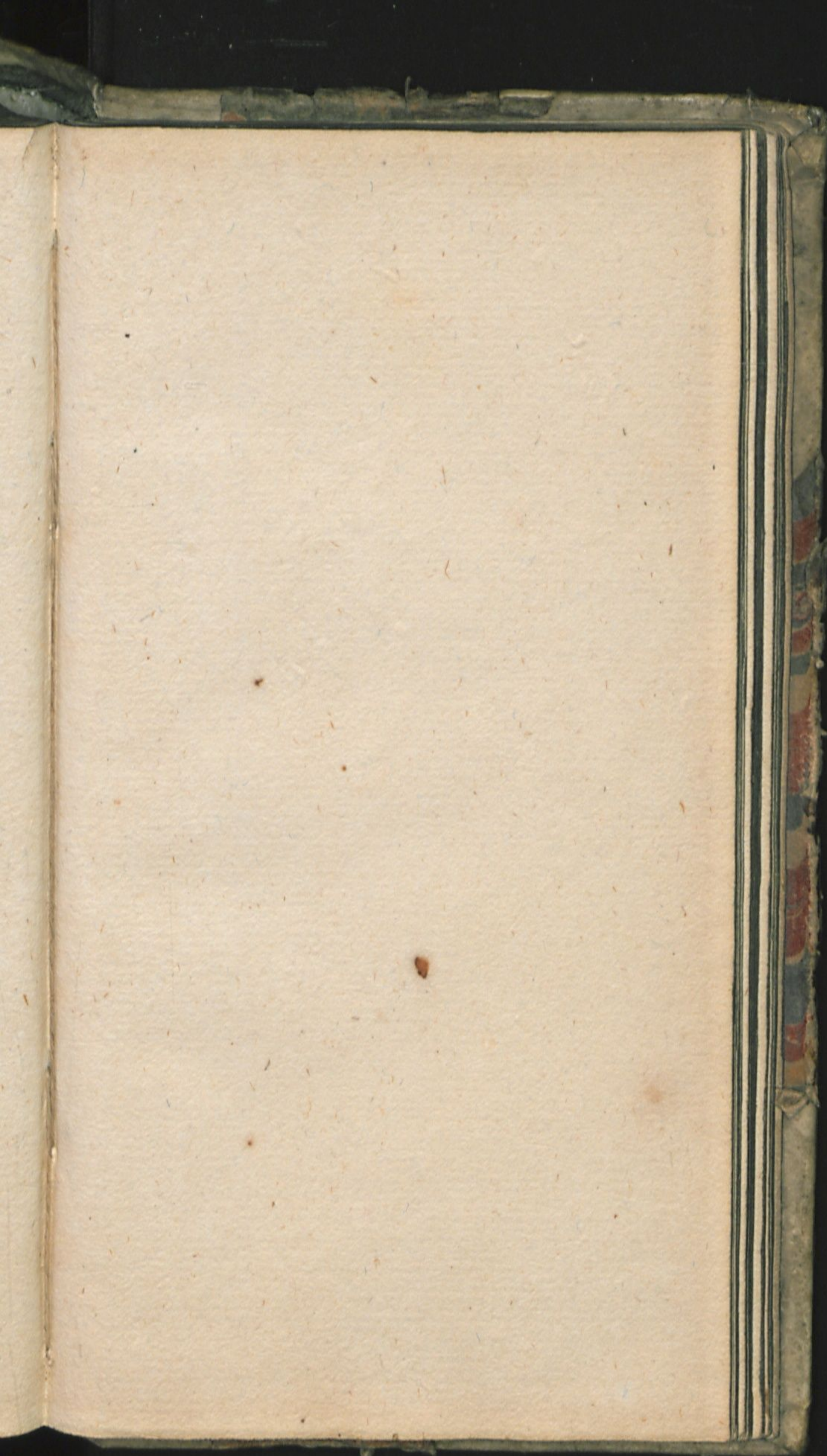

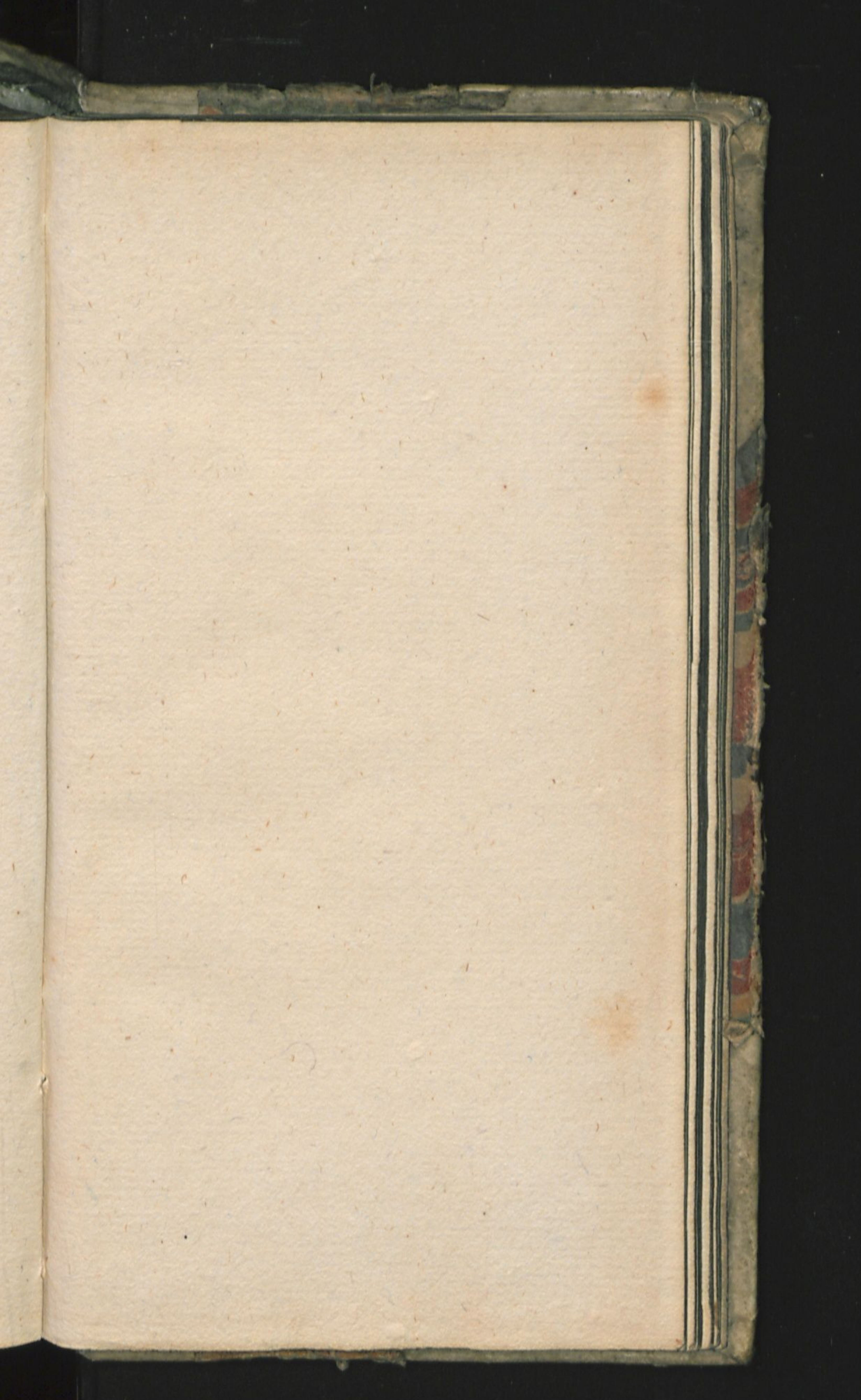

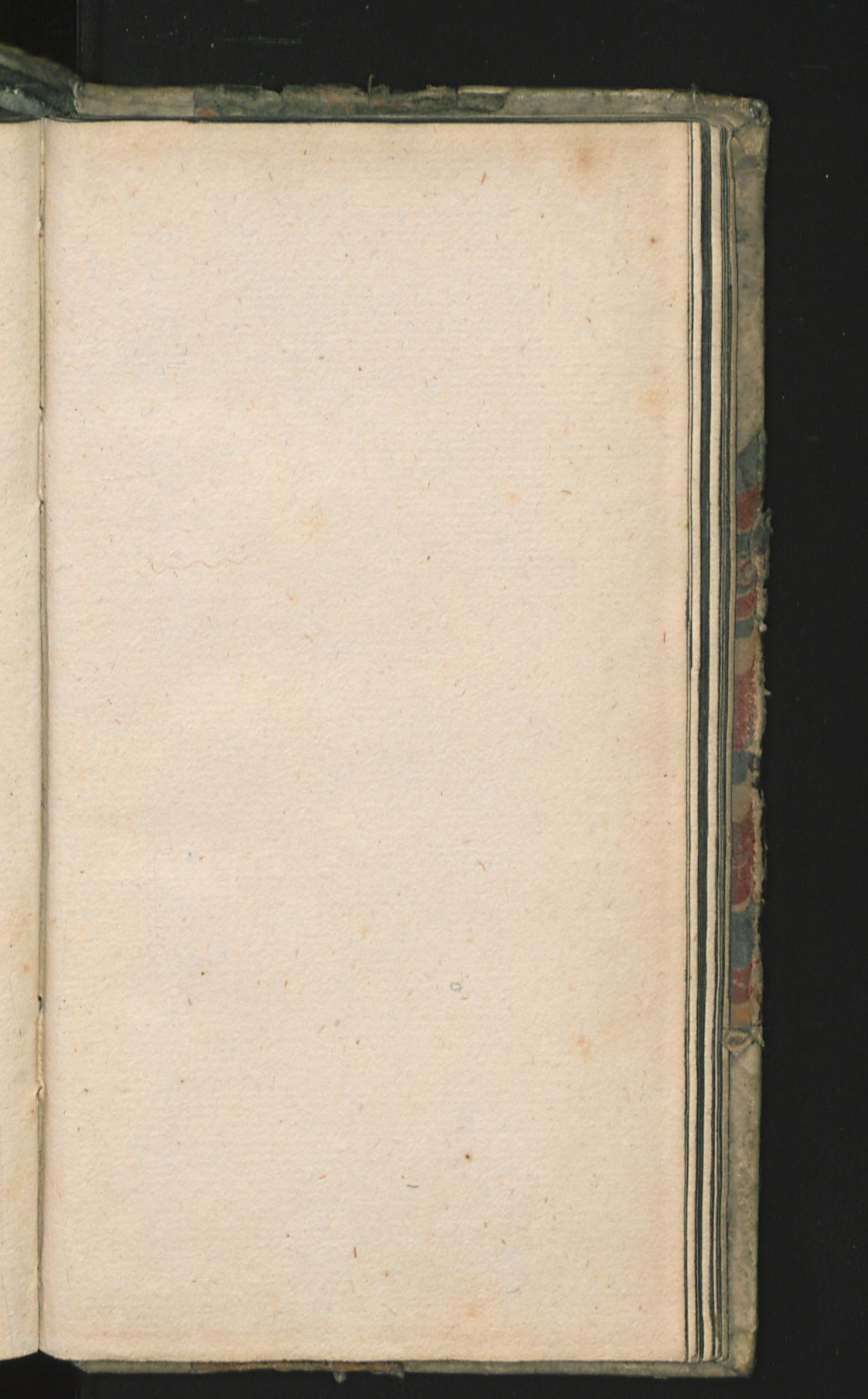

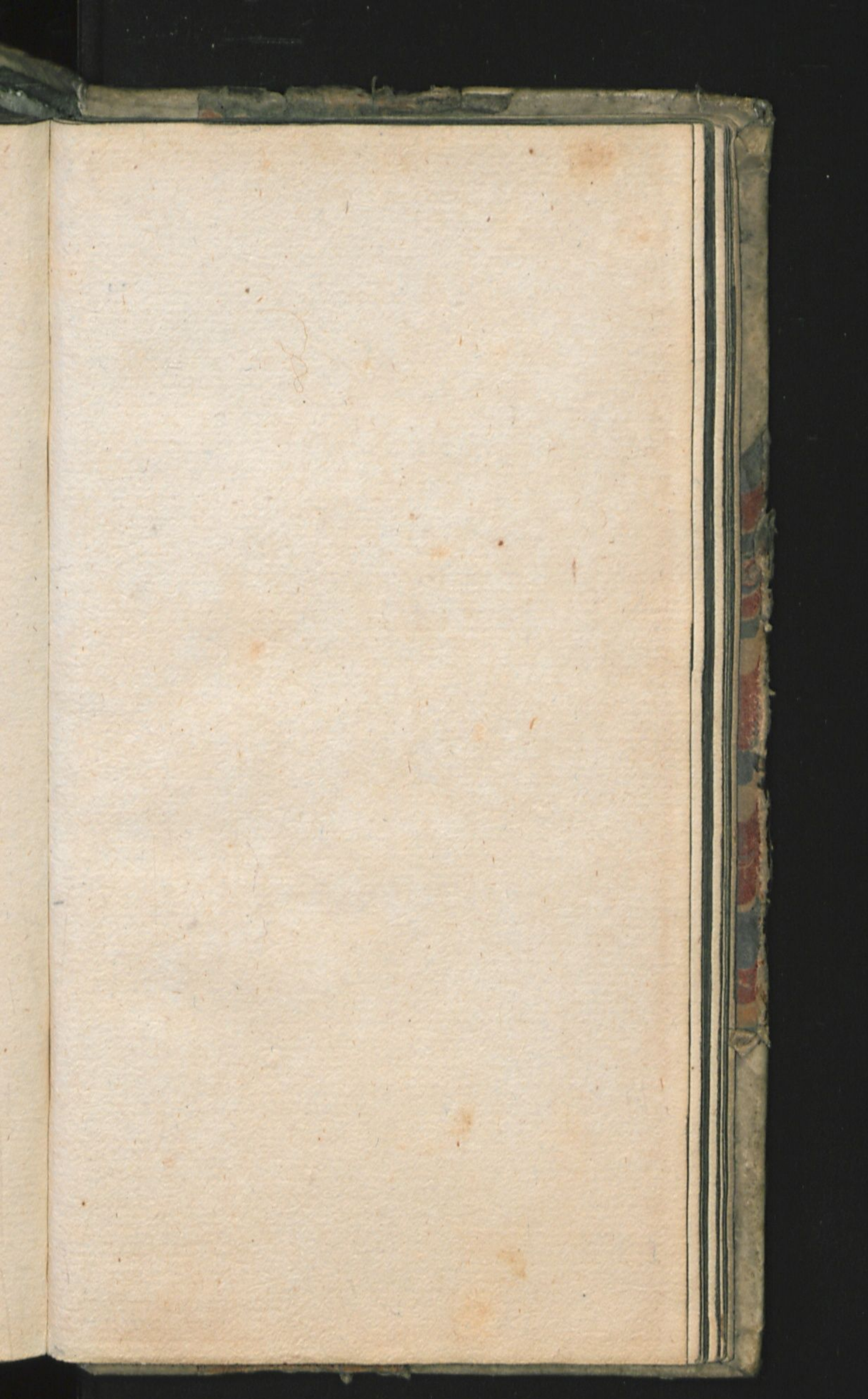

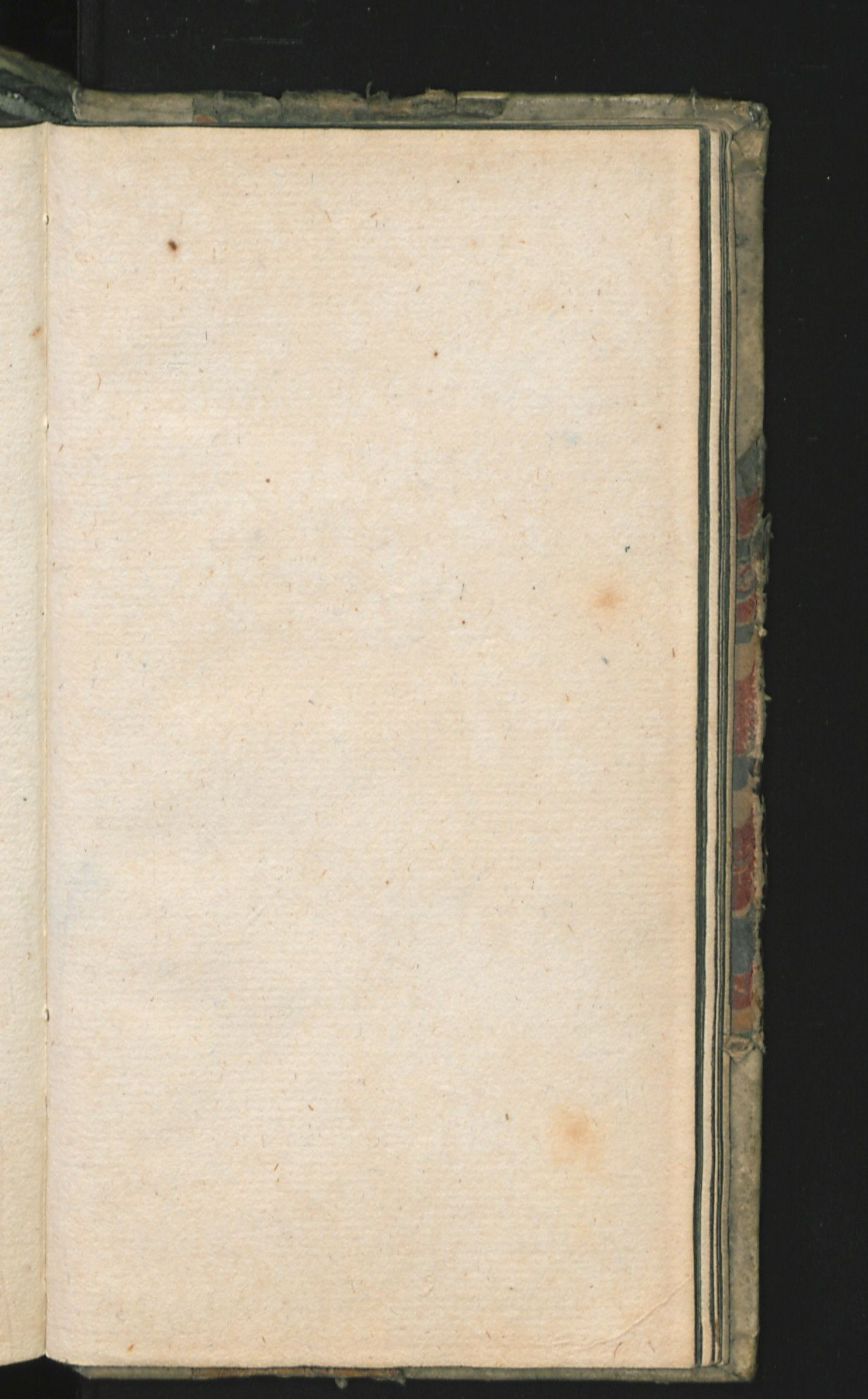

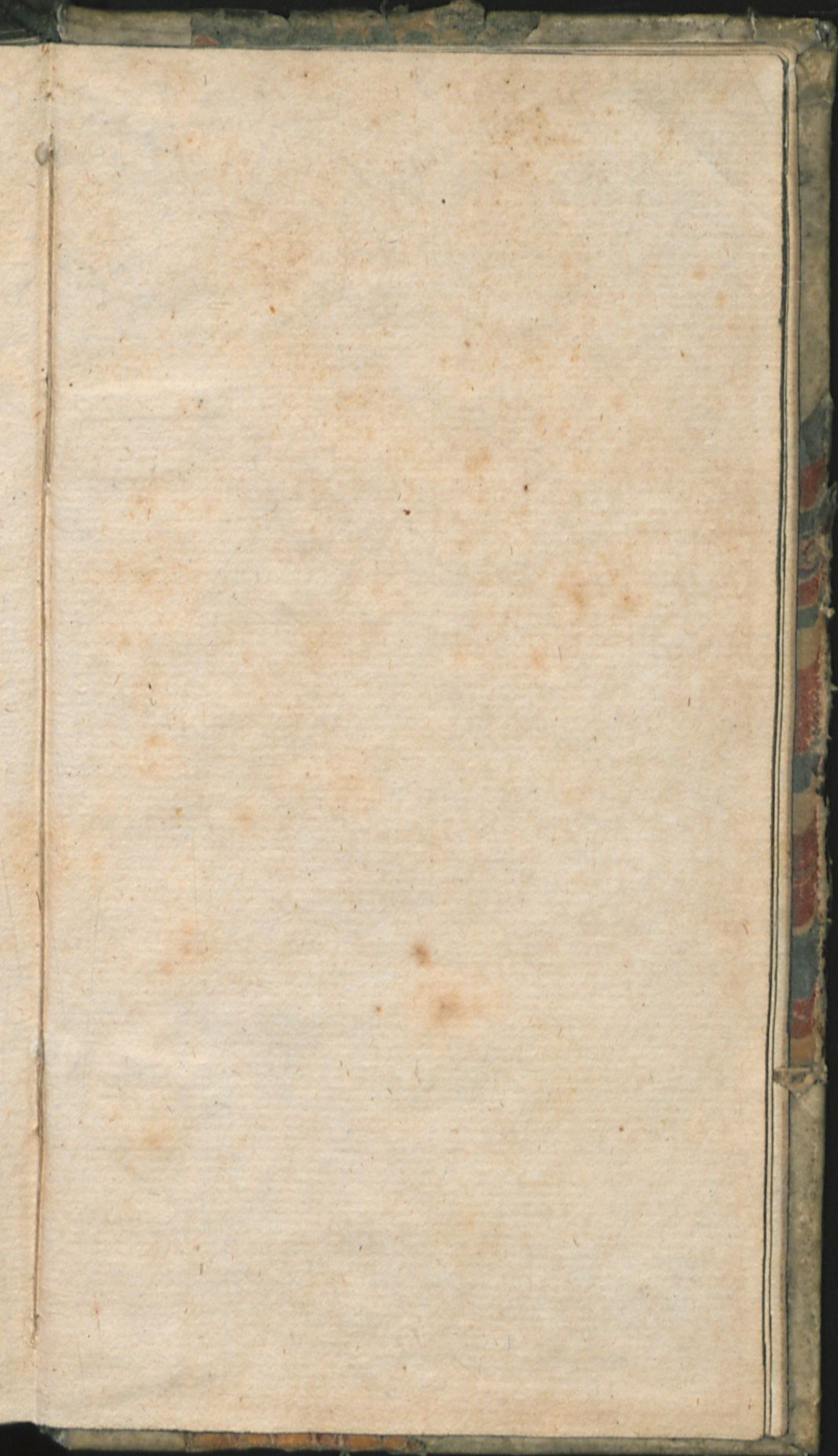

19
mo
19
12

46 $\frac{15}{4,5}$

ULB Halle

3

006 750 206

1077

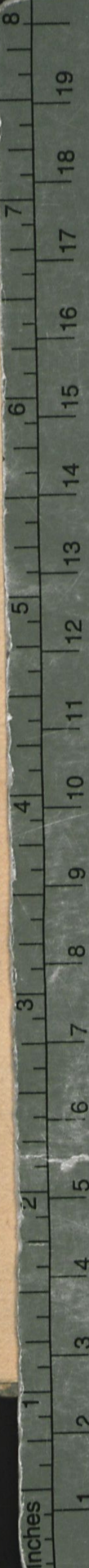

46

B.I.G.

Black

3/Color

White

Magenta

Red

Yellow

Green

Cyan

Blue

Farbkarte #13

Centimetres

...OR. HORSTI, D.

De

ANDA SA-
TE STUDIO-
RUM ET LITE-
ratorum

Libri duo,

TIAM REIPVBL.
ARIE PROPOSITI
*petitionem amico-
rum editi.*

GIESSÆ,

ptibus Casparis Chemlini.

clo lo a XV.

Königliche

Dieterici, Gie

Hassl. A. G.

Xgus & wand

beus 1653

Gibni studij

spiritu

et regat in

vinibz

